

**IRAK VE TÜRKİYE TARİH DERS KİTAPLARININ DEĞER EĞİTİMİ
AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI**

Rawaa Yateemlr

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Nisan 2023

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren . (.....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Rawaa Hamdoon

Soyadı : YATEEMLR

Bilim Dalı : Tarih Eğitimi

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: Irak ve Türkiye Tarih Ders Kitaplarının Değer Eğitimi Açısından Karşılaştırılması.

İngilizce Adı: Comparison Of Historical Values İn Iraqi and Turkish History Textbooks.

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Rawaa Yateemlr

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Rawaa YATEEML tarafından hazırlanan “İrak ve Türkiye Tarih Ders Kitaplarının Değer Eğitimi Açısından Karşılaştırılması” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile gazi üniversitesi tarih eğitimi anabilim dalı’nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Doç. Dr. Meliha KÖSE)

(Tarih Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

.....

Başkan: (Bahattin DEMİRTAŞ)

(Tarih Eğitimi, AHBV Ü.)

.....

Üye: (Tuğba BELENLİ,)

(Tarih Eğitim, Gazi Ü.)

.....

Üye: ()

()

.....

Tez Savunma Tarihi:/...../.....

Bu tez Tarih Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Şaban Çetin

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

.....

Babama Anneme ve Aileme

TEŞEKKÜR

Tezin araştırma ve yazma sürecinde daha önce eğitim hayatımda arkamda duran sevgili babam ve anneme, sevgili eşim ve sabırlı çocuklarıma, kıymetli nasihatlerini benden esirgemeyen sevgili hocam Meliha Köse'ye, Irak'taki kaynaklar konusunda bana yardımcı olan Selma Hamid ve Erkan Fadıl, bana yardım eden tüm aile bireylerine ve arkadaşlarıma teşekkür ediyor ve hürmetlerimi sunuyorum.

IRAK VE TÜRKİYE TARİH DERS KİTAPLARININ DEĞER EĞİTİMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

(Yüksek Lisans Tezi)

Rawaa Yateemlr

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Nisan, 2023

Z

Değerler ve değer eğitimi, son yüzyıllarda sosyal bilimlerin en temel araştırma konularından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Değerlerle ilgilenen alanlardan biri de eğitimidir. Bu durum tarih eğitimi için de geçerlidir. Değerlerin yeni nesile aktarılmasında, eğitim-ğretim sürecinin önemli bir parçası olan ders kitapları, güçlü ve önemli bir yere sahiptir. Konu olarak yaşanmış gerçek insan deneyimlerini içeren tarih ders kitapları, değer eğitime çok önemli katkılar sağlama potansiyeline sahiptir. Bu sebeple olumlu ya da olumsuz örnekler üzerinden milli ve manevi değerlerin öğrencilere aktarılması tarih ders kitaplarının rollerinden biri olmuştur. Tarih dersi ve kitaplarıyla öğrencilere kazandırılmak istenilen davranışlar hem geleneksel hem de demokratik yapıya uygun olacak şekilde günün ihtiyaçlarına göre şekillendirilmelidir. Benzer kültüre ve ortak bir geçmişe sahip olan devletlerin değer eğitimi konusunda birbirini tanınması, anlaması ve birlikte çalışmalar yürütmesi ise oldukça önemlidir. Bu alıőmada, Irak ve Türk tarih ders kitaplarında yer alan değerler karşılaştırılmıştır. Doküman analizi yöntemini kullanıldığı araştırmada, veri araçları 2020-2021’de Irak ve Türk okullarında okulan tarih ders kitaplarıdır. Kitapların analizinde, Arkan Yakup Fadıl’ın, Ralph K.White’ın (1951) değerler sınıflandırmasını kullanarak geliştirdiği, sınıflama yöntemi esas alınmıştır. İçerik analizi ile incelenen kitaplardan elde edilen bulgulara göre, Irak ve Türkiye’de okutulan tarih ders kitapları, en fazla tarihi değerleri vurgulamaktadır. Aynı zamanda Türkiye’de okutulan tarih ders

kitapları Irak'ta okutulan tarih ders kitaplarına göre daha fazla değer içermektedir. Türk tarih ders kitaplarında liderlerin ölümsüzleştirilmesi değeri öne çıkarken, Irak tarih ders kitaplarında bağımsızlık ve özgürlük değeri dikkat çekmektedir. Ders kitaplarında yer alan değerlerin tesbiti dışında, iki devletin tarih ders kitaplarının değerler eğitimi kapsamında farklı boyutlarla araştırılması alana önemli katkılar sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Değer Eğitimi, Tarih Ders Kitabı

Sayfa Adedi: cxi+140

Danışman: Doç. Dr. Meliha Köse

COMPARISON OF HISTORICAL VALUES IN IRAQI AND TURKISH HISTORY TEXTBOOKS

(M.S. Thesis)

Rawaa Yateemlr

GAZI UNIVERSITY

INSTITUTE OF EDUCATIONAL SCIENCES

April, 2023

ABSTRACT

Values and value education have emerged as one of the most fundamental research topics of social sciences in recent centuries. One of the fields dealing with values is education. This is also true for history education. Textbooks, which are an important part of the education process, have a strong and important place in the transfer of values to the new generation. History textbooks, which contain real human experiences as a subject, have the potential to make very important contributions to value education. For this reason, transferring national and moral values to students through positive or negative examples has been one of the roles of history textbooks. The behaviors that students are expected to acquire through history lessons and textbooks should be shaped according to the needs of the day in accordance with both traditional and democratic structures. It is very important for states with similar cultures and a common history to recognize, understand and work together on value education. In this study, historical values in Iraqi and Turkish history textbooks were compared. Document analysis method was used in the study, and the data tools were the history textbooks taught in Iraqi and Turkish schools in 2020-2021. The analysis of the books was based on the classification method developed by Arkan Yakup Fazıl using Ralph K. White's (1951) classification of values. According to the findings obtained from the books analyzed through content analysis, history textbooks used in Iraq and Turkey emphasize historical values the most. At the same time, history textbooks used in Turkey contain more values than history textbooks used in Iraq. While Turkish history textbooks emphasize the value of immortalizing leaders, Iraqi history textbooks emphasize

the value of independence and freedom. Apart from determining the values in the textbooks, researching the history textbooks of the two states in different dimensions within the scope of values education will make important contributions to the field.

Keywords : Values, Value Education, History Textbook.

Number of pages : cxi+140

Advisor : Doç. Dr. Meliha Köse

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU.....	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR	v
ÖZ	vi
TABLolar LİSTESİ	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR	xvii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	4
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Soruları	5
1.4. Araştırmanın Önemi.....	5
1.5. Varsayımlar.....	6
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	7
1.7. Tanımlar.....	7
BÖLÜM II.....	9
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	9
2.1. Değer Tanımı.....	9
2.2. Değerlerin Sınıflandırılması	11
2.3. Değerlerin Önemi ve Özellikleri.....	14
2.4. Değerler Eğitimi	16
2.5. Değerler Eğitiminin Önemi ve Amacı	19
2.6. Değerler Eğitiminde Yaklaşımlar.....	20

2.8. Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi	26
2.9. Tarih Öğretiminde Değer Eğitimi	26
2.10. Değerler Eğitiminde Öğretmenlerin Rolü	27
2.11. Türkiye'de Eğitim Sistemi	29
2.12. Irak'ta Eğitim Sistemi	30
2.13. Irak ve Türkiye'de Ortaöğretim Tarih Programlarında Değerler	31
2. 14. İlgili Araştırmalar	32
BÖLÜM III.....	37
YÖNTEM	37
3.1. Araştırma Deseni	37
3.2. Veri Toplama Araçları	39
3.3. Verilerin Analizi.....	41
BÖLÜM IV	43
BULGULAR VE YORUMLAR	43
4.1.Türkiye ve Irak'ta Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler..	43
4.1.1. Ahlaki Değerler	43
4.1.2. Sosyal Değerler	46
4.1.3. Öz Değerler	49
4.1.4. Rekreatyonel Değerler	52
4.1.5. Bedensel Değerler	54
4.1.6. Pratik Değerler	56
4.1.7. Bilişsel Değerler	58
4.1.8. Tarihsel Değerler	60
4.1.9. Ulusal Değerler	63
4.1.10. Demokratik Değerler	65
4.1.2. Türkiye ve Irak'ta Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Frekanslarına Göre Yüzdelik Oranları	67
4.1.2.1.Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Genel Frekansı ve Yüzdelik Oranı	67

4.1.2.2. Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Genel Frekansları ve Yüzdelik Oranları	70
4.1.3.1. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Ahlaki Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları	75
4.1.3.2. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları	76
4.1.3.3. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Öz Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları.....	77
4.1.3.4. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Rekreatif Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları	78
4.1.3.5. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bedensel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları	79
4.1.3.6. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Pratik Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları	81
4.1.3.7. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bilişsel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları.	82
4.1.3.8. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Tarihsel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları	83
4.1.3.9. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Ulusal Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları	85
4.1.3.10. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Demokratik Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları	86
4.2. Türkiye ve Irak'ta Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında En Fazla Öne Çıkan Değerler	88
4.2.1. Türkiye'de Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında En Fazla Öne Çıkan Değerler	88
4.2.2. Irak'ta Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında En Fazla Öne Çıkan Değerler	89
4.3. Türkiye ve Irak'ta Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Benzer ve Farklı Değerler	90
BÖLÜM V	96
SONUÇ VE ÖNERİLER	96
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	96
5.2. Öneriler	101

KAYNAKLAR	103
------------------------	------------

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Analiz Edilen Türkiye Lise Tarih Ders Kitapları</i>	39
Tablo 2. <i>Analiz Edilen Irak Lise Tarih ders Kitapları</i>	40
Tablo 3. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Ahlaki Değerler</i>	43
Tablo 4. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Ahlaki Değerler</i>	44
Tablo 5. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Değerler</i>	46
Tablo 6. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Değerler</i>	48
Tablo 7. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Öz Değerler</i>	50
Tablo 8. <i>Irak lise tarih ders kitaplarında yer alan Öz değerler</i>	51
Tablo 9. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Rekreatif Değerler</i>	52
Tablo 10. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Rekreatif Değerler</i>	53
Tablo 11. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bedensel Değerler</i>	55
Tablo 12. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bedensel Değerler</i>	55
Tablo 13. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Pratik Değerler</i>	57
Tablo 14. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Pratik Değerler</i>	57
Tablo 15. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bilişsel Değerler</i>	59
Tablo 16. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bilişsel Değerler</i>	59
Tablo 17. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Tarihsel Değerler</i>	61
Tablo 18. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Tarihsel Değerler</i>	61
Tablo 19. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Ulusal Değerler</i>	63
Tablo 20. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Ulusal Değerler</i>	64
Tablo 21. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Demokratik Değerler</i>	65
Tablo 22. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Demokratik Değerler</i>	66
Tablo 23. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Genel Yüzdelik Oranları</i>	67
Tablo 24. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Alt Değerler ve Frekansları</i>	68
Tablo 25. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Genel Yüzdelik Oranları</i>	70

Tablo 26. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Alt Değerler ve Frekansları</i>	71
Tablo 27. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları</i>	74
Tablo 28. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları</i>	74
Tablo 29. <i>Türkiye Lise Tarih Kitaplarında Yer Alan Ahlaki Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Oranları</i>	75
Tablo 30. <i>Irak Lise Tarih Kitaplarında Yer Alan Ahlaki Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Oranları</i>	75
Tablo 31. <i>Türkiye Lise Tarih Kitaplarında Yer Alan Sosyal Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Oranları</i>	76
Tablo 32. <i>Irak Lise Tarih Kitaplarında Yer Alan Sosyal Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Oranları</i>	76
Tablo 33. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Öz Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları</i>	77
Tablo 34. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Öz Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları</i>	78
Tablo 35. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Rekreatif Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları</i>	78
Tablo 36. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Rekreatif Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları</i>	79
Tablo 37. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bedensel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları</i>	80
Tablo 38. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bedensel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları</i>	80
Tablo 39. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Pratik Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları</i>	81
Tablo 40. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Pratik Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları</i>	81
Tablo 41. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bilişsel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları</i>	82

Tablo 42. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bilişsel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları</i>	83
Tablo 43. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Tarihsel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları</i>	84
Tablo 44. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Tarihsel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları</i>	84
Tablo 45. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Ulusal Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları</i>	85
Tablo 46. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Ulusal Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları</i>	86
Tablo 47. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Demokratik Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları</i>	86
Tablo 48. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Demokratik Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları</i>	87
Tablo 49. <i>Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında En Fazla Öne Çıkan Değerler</i>	88
Tablo 50. <i>Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında En Fazla Öne Çıkan Değerler</i>	90
Tablo 51. <i>Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Benzer Değerler</i>	91
Tablo 52. <i>Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Almayan Değerler</i>	94

SİMGELER VE KISALTMALAR

TDK Türk Dil Kurumu

UNESCO Birleşmiş Milletler Eğitim,Bilim ve Kültür Örgütü

MEB Milli Eğitim Bakanlığı

f Frekans

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsan ilişkilerine ve davranışlara yön veren değerler psikoloji, felsefe, sosyoloji, din, tarih, eğitim gibi pek çok alanın ilgisini çekmektedir. Özellikle değerler ve değer eğitimi, son yüzyıllarda sosyal bilimlerin en temel araştırma konularından biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Ulusoy & Dilmaç, 2012). Öncelikle değer ne olduğuna bakmak gereklidir. Türk Dil Kurumu sözlüğüne (2005) göre değer:

I. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. II. Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey. III. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, bedel, kıymet, paha. IV. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünüdür (s.483).

Kağan ve Yılmaz (2019) ise değeri, “*insanın insanla, insanın nesnelerle ve insanın bir bütün olarak toplumla bağlantısının yönünü belirleyen kuralların özü*” olarak tanımlamaktadır (Aktaran; Ulusoy & Arslan, 2014, s.2). Aktepe’ye (2014) göre değer, “*bireyin ve toplumun yaşama kalitesini ve motivasyonunu arttıran, bireyin ve toplumun mutluluğunu temel alan kurallar sistematigi, toplumun üzerinde hemfikir olduğu ve uzun bir süreçte oluşan standartlar bütünüdür*” (s.18).

Değer kavramı her ne kadar yukarıdaki gibi çeşitli yönleriyle tanımlanmaya çalışılsa da, farklı disiplinlerde farklı boyutlarıyla ele alındığı için bu disiplinler içinde alana özgü tanımlar ve işlevler kazanmaktadır (Kaymakcan & Meydan, 2014, s.24). Dolayısıyla değer kavramı için ortak bir tanım geliştirmek çok kolay değildir (Ulusoy & Dilmaç, 2016, s.5). Tanımında bir ortaklık sağlanamasa da, toplumsal ve kişisel ilişkilerde önemli bir yere sahip olan değerler, son dönemlerde eğitimin temel çalışma alanlarından biri olmuştur. Çünkü kültür, bilgi, beceri, inançlar, sanat gibi değerler bireylere en fazla eğitim yoluyla aktarılmaktadır (Ulusoy & Dilmaç, 2016, s.2). Dolayısıyla bir davranış değişikliği süreci

olarak nitelendirilen eğitim ile davranışları yönlendiren standartlar olarak nitelendirilen değerlerin bir arada anılması, değer eğitimi kavramını meydana getirmektedir.

Değerler, ulusların ve insanların yaşamlarında büyük önem taşır. İnsan topluluğu, doğayı tanımlayan standartlarla yönetilir. Aynı zamanda bir toplumun üyeleri arasındaki ilişkiler, etkileşim kalıpları ve değerleri, o toplumun kimliğini ve sürekliliğini korumasına yardımcı olurken diğer toplumlardan farklılaşmasını da sağlar (Al- callad, 2007, s.44).

Toplumsal hayatta değerlerin önemli özellikleri ve bu özelliklere bağlı olarak yerine getirdiği türlü işlevlere sahiptir. Gerçekten de değerlerin en önemli işlevi, sosyal hayatı doğru bir şekilde biçimlendirmektir. Din, hukuk, dil ve sanat gibi bütün kültürel varlık olguları bir değer yapısının sağlanmasıdır (Aydın, 2011, s.40). Kısaca her tarihsel olay kendine özel yapı içinde bir değeri ortaya çıkarmaktadır. Örneğin hukuk, hak, adalet, söz verme, emek, mülkiyet gibi değerler, bir yaptırım gücüne bağlı normal olarak sosyal ilişkiler dünyasında netleşip şekillenmiştir.

Ailede başlayan değer eğitimi okulda devam eder. Okulların görevlerinden biri de, “*okul programında açık olarak belirtilen veya belirtilmeyen değerleri öğrencilere öğretmek, belirlenen kurallar doğrultusunda öğrencileri disipline etmek ve onların ahlâki gelişimine katkıda bulunmak ile karakterini olumlu yönde etkilemektir*” (Akbaş, 2008, s.9). İnsanın zihninin ve düşünme kabiliyetinin geliştirilmesi, duygu ve irade yönünün güçlendirilmesi, bedenin eğitilmesi eğitim ile mümkünken, insan aklının ve bedeninin, tüm insanlık ve varlık için hayırlı bir şekilde kullanılması noktasında değer ve ahlâk eğitiminin gerekli olduğu düşünülmektedir (Kaymakcan & Meydan, 2014, s.137).

Öğrencileri ve toplumu etkileyen değer eğitimi, müfredatın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Çoğu eğitimci, öğrencilerin genel gelişimine ve büyümesine daha az önem verme eğilimindedir. Oysa değer eğitiminde eğitim kurumlarına çok fazla görev düşmektedir. Öğrencilerin empati, paylaşım, akılcılık, maneviyat ve teknolojik yetkinliği öğrenebilecekleri bir atmosferde büyümeleri oldukça önemlidir.

Dünyanın farklı ülkelerinde yapılan araştırmalarda, ders kitaplarının okullarda kullanılan önde gelen materyallerden biri olduğu sonucu ortaya çıkarılmıştır. Bundan dolayı gelişen teknolojiye rağmen ders kitaplarını eğitim ve öğretimde çok önemli rol oynadığını söylemek mümkündür (Kılıç & Seven, 2007, s.26; Yılar 2016).

Okul ders kitapları:“*Belli yasa ve kurallar sınırı çerçevesinde cümle insanlığın günümüze kadar biriktirdiği bilgi, beceri, yöntem, hayatı şekillendirme alışkanlıkları ve estetik beğeniyi - bu öğelerin kültürü oluşturur - içeren ve bunları yeni nesillere kazandıran araçlar olarak tanımlanabilir*” (Kula, 1988, s. 100) Kültürün aktarmasını sağlayan okullarda yetişen çocukların algı ve anlam oluşturmada, ders kitapları önemli bir rol almaktadır. Dolayısıyla Toplumsal düzenin korunması ve sürdürülmesine yönelik değerlerin aktarılması ve yeniden üretilmesinde ders kitapları dikkate değer bir güce sahiptir. Ders kitaplarını sadece kültürel değil, tarihsel ve toplumsal bir bağlam içinde düşünmek gereklidir (İnal, 1996, s.14).

Toplumların hafızası sayılabilecek tarih alanını ise değer eğitiminden ayırmak mümkün değildir. Geçmişten ders çıkarma imkanı sağlayan tarihi bilgi, insanlara değerleri ulaştırmada önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Öğrenciler tarih derslerinde karşılaştıkları tarihi bilgi üzerinden hem değerleri sorgulama hem de değer kazanma fırsatını elde etmektedirler. Demircioğlu ve Tokdemir (2008) göre ise, tarih dersleri içindeki zengin konular sayesinde değer eğitiminde önemli bir konuma sahiptir. Geçmişte yaşanan olayları yeni nesil öğrencilere aktaran tarih dersleri, milli kültürün aktarımı ve devamlılığının sağlanmasında, hak ve sorumluluklarını bilen, insanlara saygılı, sevgi dolu ve hoşgörülü iyi bir nesil yetiştirme konusunda, öğrencilerin üretken, eleştirel ve empatik düşünme becerilerini geliştirmeleri için eğitimcilerde değer eğitiminde için önemli fırsatlar verir. Tarih derslerinde konuların işleme sırasında kullanılabilecek olan fermanlar, kitabeler, tarihsel hikayeler antlaşmalar, savaşlar ve kahramanlar müze gezileri, sözlü tarih çalışmaları vasıtasıyla değerlerin öğretilmesi mümkündür. Örneğin, "Bir devlet başkanının (padişah, kral) sahip olması gereken değerler nelerdir? Hangi durumlarda devlet yöneticisi bu değerlerden ödün verir? Bu değerleri ihlal edebilir mi? İhlal ettiği halde onu kim ve nasıl yargılar?", gibi sorular sorarak ve tartışarak değer eğitimine katkı yapabilir (Inggs. 2004, s. 77).

Tarih öğretiminde amaçlar ve değerler hakkındaki tartışma iki amaca hizmet edebilir. Birincisi, tarih çalışmalarının değeri için yapılan tartışmaların oranını ortaya çıkarır. İkincisi müfredatta tarihin değeri ve doğası hakkında bizim kendi duruşumuzu açığa çıkarma fırsatı sağlayabilir (Fitzgerald, 1983, s. 81). Tarih öğretimi öteki insanlara karşı saygılı, ahlaki değerlerini koruyan ve geliştiren, yurttaşlık becerilerini ve değerlerini

geliştiren insanlar yetiştirir (Safran, 1993). Tarih dersi sosyal bilimlerin önemli bir bölümünü oluşturduğu için tarih eğitimi sayesinde öğrencilerin ilgi, tutum, değer verme gibi değişik duygu ve davranış eğilimleri geliştirilmektedir. Öğrenciler, büyüklere saygı, yurt sevgisi, devlete karşı sorumluluklarını yerine getirme, millî ülkülere bağlılık, öz güven, başkalarına ve değişik fikirlere karşı hoşgörü, temizlik ve düzen konularında ahlaki davranışlar kazanmaktadır (Ulusoy, 2003, s.73).

Tarih dersi ile öğrencilere kazandırılmak istenilen davranışlar hem geleneksel hem de demokratik yapıya uygun olacak şekilde günün ihtiyaçlarına göre şekillendirilmelidir. Tarih dersi sayesinde hoşgörü, insan hakları, adalet, yurt sevgisi, barış, yardımseverlik, sorumluluk gibi değerleri de kazandırmak en önemli amaçlar arasında olmalıdır.

Değerlerin aktarımı konusunda önemli bir araç olarak görülen tarih derslerini, tarih ders kitaplarından ayrı düşünmek mümkün değildir. Çünkü günümüz eğitim sistemi içinde öğrenciler için tarih ders kitapları önemli bir bilgi kaynağıdır. Dolayısıyla tarih öğretiminde değer konusundan bahsediliyorsa, tarih ders kitaplarının da bu bağlamda ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmada ortak geçmişe, kültüre ve coğrafyaya sahip iki ülke olan Irak ve Türkiye’de okutulan tarih ders kitapları değer eğitimi açısından ele alınmış ve iki ülkenin kitapları karşılaştırılmıştır.

1.1. Problem Durumu

Türkiye ve Irak uzun bir ortak geçmişe sahip ülkelerdir. Ayrıca aynı inanç çevresinde benzer değerlere sahiptirler. Komşu ülke olmalarından ve aynı coğrafyada yer almalarından dolayı bölge ile ilgili problemlerle birlikte yüzleşmektedirler. Dolayısıyla, bu iki ülkenin ortak çalışmalar yapması her açıdan anlamlı görünmektedir. Ortak çalışmaların eğitim boyutunda da sürdürülmesi oldukça önemlidir. Bu çalışmada eğitim boyutuna ilişkin olarak, Türk ve Irak tarih ders kitaplarının hangi değerleri içerdiği ve bu değerler arasındaki benzerlikler/ farklılıklar araştırmanın problemi olarak belirlenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın temel amacı, Türkiye ve Irak'ta okutulan tarih ders kitaplarında yer alan değerleri belirlemek ve iki ülkenin kitaplarında yer alan benzer ve farklı değerleri ortaya çıkarmaktır.

1.3. Araştırmanın Soruları

Ayrıca bu çalışmada şu alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Türkiye ve Irak'ta okutulan lise tarih ders kitaplarında hangi değerler yer almaktadır?
2. Türkiye ve Irak'ta okutulan lise tarih ders kitaplarında en fazla öne çıkan değerler hangileridir?
3. Türkiye ve Irak'ta okutulan lise tarih ders kitaplarında yer alan benzer ve farklı değerler nelerdir?

1.4. Araştırmanın Önemi

Değerler; insanların tutum ve davranışlarının belirlenmesi, biçimlendirilmesi ve bu tutum ve davranışları etkilemede büyük paya sahiptir. İnsanların dünyaya bakış açılarını etkilemede, insani algıları geliştirmede ve değiştirmede önemli rol oynarlar (Ulusoy & Dilmaç, 2016).

Son yıllarda Türkiye'de ve dünyanın farklı ülkelerinde kavgalar, soygunlar, tecavüzler ve cinayetlerin sayısı oldukça yükselmiştir. Bu durum bizlere toplumun temel yapıtaşları olan değerlerin zaman içerisinde anlamını yitirip, unutulmaya yüz tuttuğunu göstermektedir (Güven, 2014). Öğrenciler için ders kitabı birinci bilgi kaynağıdır ve ders kitabının çekiciliğinden etkilenmektedirler. Ayrıca kitaplarda yer alan değerler de onlar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu nedenle, bir ders kitabının hem tasarımı hem de içeriği konusu üzerinde dikkatli durmak gereklidir. Bu hassasiyet tarih ders kitapları için de elzemdir. Çünkü tarih ders kitapları toplum için önemli olan ve öğrencilere kazandırılmak istenen çok sayıda değeri içermektedir.

Irak ve Türkiye ortak bir tarihi geçmişe sahip iki ülkedir. Ayrıca komşu olmaları, bulundukları coğrafyanın yakınlığı iki ülkenin benzer bir kültüre sahip olmalarına da yol açmaktadır. Bu ortak geçmiş ve kültür, iki ülkenin birlikte ele alındığı çalışmalar için de

önemli bir gerekçedir. Bu çalışma iki ülkenin tarih ders kitaplarını değer eğitimi açısından analiz edeceği ve karşılaştırma yapacağı için bölgedeki ortak çalışmalara katkı sağlama potansiyeline de sahiptir. Bu da diğer anlamda karşılaştırmalı bir eğitim çalışmasıdır.

Eğitimde karşılaştırılmaların yapılması ya da karşılaştırılmalı eğitim çalışmaları yeni bir olgu değildir. Karşılaştırmalı eğitimin başlangıcı 19. yüzyılın sonlarına kadar götürülmektedir. 1817 yılında fikir adamı Marc Antoine Jullien tarafından yazılan (Esquisse Et Vues Preliminaires D'un Ouvrage Sur L'Education Comparee) eser, bu alandaki ilk eser olarak bilinmektedir (Lauwerys, Neff & Varış, 1979, s.12).

Karşılaştırmalı eğitim; *“Farklı kültürler ve farklı ülkelerde, iki veya daha fazla eğitim sisteminin benzerlikleri ve farklılıklarını tanımlamaya yardım eden, benzer görünen olguları açıklayan ve insanları eğitme yolları hakkında yararlı teklifler getiren bir disiplindir”* şeklinde tanımlanmaktadır (Türkoğlu, 1985, s.18). Ayrıca *“Eğitim sistemlerinin bazılarının niçin gelişmiş olduğunu ve bazılarının niçin geride kaldığını, bazı sistemlerin niçin siyasal ideolojilerin baskısı altında kaldığını, diğerlerinin nasıl özgürlük ve değişikliği teşvik ettiğini keşfetmeye çalışan bir bilim dalı”* olarak da tanımlanmaktadır (Erdoğan, 2003, s.7).

karşılaştırmalı eğitim çalışmaları genel anlamda: *“İki ya da daha fazla eğitim çalışmalarının nasıl benzer ve nasıl farklı olduklarını bulmak için yapılan incelemelerdir”* (Thomas,1990, s.1) şeklinde tanımlanmaktadır ve 1900 yılından itibaren, karşılaştırmalı eğitim çalışmaları, amaç ve içerik bakımından çeşitli değişimler yaşamış ve metod anlamında farklı gelişmeler göstermektedir (King, 2003, s.36).

Bu gelişmeler doğrultusunda karşılaştırmalı eğitim çalışmalarının hızla devam ettiği de görülmektedir. Çünkü araştırmalar üzerinden bulunan neticeler sayesinde eğitim sistemlerindeki yanlışlıkların ve eksiklerin ortadan kaldırılabilceği düşünülmektedir (Arnove,1980; Bray, Adamson & Mason, 2014; Hans, 2012; Holmes, 2018). Bu anlamda Türkiye ve Irak tarih ders kitapları üzerinden yapılacak değer eğitimine ilişkin karşılaştırma, iki ülke adına yeni bakış açıları sunacaktır.

1.5. Varsayımlar

Bu araştırmada aşağıdaki varsayımlardan hareket edilmektedir:

1. Bu araştırmanın kavram çerçevesini oluşturmak için taranan kaynaklar yeterli ve güvenilirlerdir.
2. Türk ve Irak lise tarih ders kitapları eğitim bağlamında benzer değerleri içermekle beraber farklılık da göstermektedir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

- 1- 2020-2021 yılında Türkiye’de okutulan lise tarih ders kitapları ile sınırlıdır.
2. 2020-2021 yılında Irak’ta okutulan lise tarih ders kitapları ile sınırlıdır.
3. Türkiye’deki lise tarih eğitim öğretim programı ile sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Değer: “*Bir topluluğun duygularını, fikirlerini ve ortak çıkarlarını yansıtan temel ahlaki inançlar ve ilkeleridir*” (Kızılcelik & Erjem, 1992).

Değerler Eğitimi: “*Sahip olunan değerler bireyin gelecekte kişiliğini, bakış açısını, davranışlarını, hatta hayatını belirleyecek etkenler olduğu için, bireyin belli başlı değerlerin farkına varması, gerekli değerleri kazanması, yeni değerler benimsemesi; bütün bu değerleri kişiliğinin temel taşları haline getirerek davranışa dönüştürmesi gerekir. Neredeyse hayat boyu devam eden bu değer kazanma/kazandırma süreçlerine*” denir (Yaman, 2012, s.18).

Ders kitapları: *Ders kitapları hem eğitim hem de öğretim amacıyla kullanılan temel kaynaklardır. Öğrencinin yaş ve bilgi seviyesine uygun bilişsel ve duyuşsal becerilerle donatılmış zengin metinlerden oluşan, öğretim programlarının esas aldığı ilkeler doğrultusunda hazırlanan, ihtiva ettiği bilgileri öğrenciye aktaran basılı eğitim ve öğretim materyalleridir* (Çeçen & Çiftçi, 2007, s.39) .

Karşılaştırmalı eğitim: *Farklı kültürler ve farklı ülkelerde, iki veya daha fazla eğitim sisteminin benzerlikleri ve farklılıklarını tanımlamaya yardım eden, benzer görünen*

olguları açıklayan ve insanları eğitme yolları hakkında yararlı teklifler getiren bir disiplindir” (Türkoğlu, 1985, s.18).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Değer Tanımı

İnsanlar, tarih boyunca yaşamlarını, toplumla ve içinde yaşadığı doğayla ilişkilendirerek ve bu ilişkileri şekillendirerek kültürleri ve medeniyetleri kurmuşlardır. Yaşadıkları inanç ve ideallere dayalı bir değerler sistemi oluşturmuşlardır. Bu sistemin en önemli unsurları ise inanç, âdet, kültür ve medeniyetlerdir. Bunun üzerinden fikrî ve sosyal hayatlarını bir düzene koymuşlardır (Bobaroğlu, 2001).

Değerler, toplum kültürünün ve bireyin önemli bir parçasıdır ancak zamana göre değişiklik gösterebilir (Doğan, 2004). Kişisel tecrübelerden ve zamanla karşılaştığı durumlardan dolayı değerler değişime uğrayabilir. Yani bir toplumda çeşitli nedenlerle bir grup bazı değerleri silerken yenilerini oluşturabilir (Güngör, 1998).

Değerler konusu, geçmişten günümüze, eğitimden sosyolojiye, iktisattan felsefeye her alanda çalışılmaktadır (Polat, 2016). Hem eğitimsel alanda hem de zihinlerde gittikçe önem kazanmaktadır. Ayrıca bütün dünyada da tartışılan kavramlardan biridir (Aydın, 2011; Cihan, 2014; Güçlü, 2015; Tezcan, 1974). Değer konusu insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen hala insanların tartıştığı ve görüş bildirdiği önemli bir sorundur (Cihan, 2014). Bu tartışmalar içinde değer tanımı ve ne olduğu da vardır.

Türk dil kurumu değerleri “*Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültür, ekonomik ve bilimsel değerleri kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü*” şeklinde tanımlamaktadır (TDK, 2011). Sprager’e göre değerler bireyin dünya görüşünü tanımlayan, içsel eğilimler, bakış açıları, yargılar, gerçekçi ve gerçekçi olmayan önyargılar, sevgi ve nefretten oluşan bir kavramlar dizisinden oluşmaktadır (Aktaran; Bruno ve lay, 2006). Amerikan kolej

sözlüğünde ise değer “*insanların özel olarak dikkat ettiği şeyler*” anlamına gelmektedir (Tahtawi, 1996, s.41).

White (1951) ise değeri şu şekilde tanımlamaktadır: “*Bir toplum için arzu edilen veya istenmeyen bir niyet veya yargı ölçüsü*” (s.13). Değerler, bir toplumun ya da kişilerin hareketlerini veya sosyal, kültürel şeylerin önemlerini ölçmeye yarayan ölçütlerdir. Aynı zamanda değer, insan hareketlerine, seçimlerine veya bu davranış ve seçimlerin değerlendirilmesine yön veren inançlar olarak tanımlamıştır (Schwartz, 1999; Schwartz & Saving, 1995).

Avcı’ya (2007) göre ise değer: “*Bir toplumda ya da bir inanç içinde veya insanlar arasında her türlü görüş, fikir, davranış sosyal, beşeri veya ilahi değerler için kabul edilen, yaşatılan şeydir.*” Bunun dışında değer, “*Hayata bakış açımızı ve amaçlarımızı belirleyen aldığımız kararları etkileyen, inançlarımızı yansıtan ve prensiplerimizi oluşturan bir tercih*” olarak tarif edilmektedir (Aktepe & Yel, 2009). Güngör (2000), değeri şu şekilde tanımlamaktadır: “*Değer bir inanç olmak bakımından, dünyamızın belli bir kısmıyla ilgili idrak, duygu ve bilgilerimizin bir terkibi.*” Sonuçta değer, bir şeyin istenir veya istenmez olduğunu belirleyen bir inanç ve kabuldür.

Arap dünyasında da değer için çeşitli tanımlar yapılmaktadır. Bunlardan biri Tahtawi’ye aittir. Tahtawi (1996) değeri, “*İnsanların inandıkları, kendi aralarında anlaştıkları ve onlardan eylemlerini tartmak ve maddi ve manevi eylemlerini değerlendirmek için bir ölçek aldıkları bir dizi ilke, kural, ideal ve süreç*” olarak tanımlamaktadır (s.43). Kazım’a (1970) göre ise değer: “*Davranışlarımızda hedeflediğimiz ve arzu edilir veya arzu edilir olarak görülen bir ölçü, seviye veya standartlardır*” (s.11). Sonuçta değerlerine göre yaşayan insanlar, hayatın hatalarına kapılmaktan kaçınır ve sonrasında kendi kişisel fikirlerini yaratıp geliştirerek başarıya ulaşabilirler (Özden, 1999, s.49-50).

Son zamanlarda çok büyük bir ilgi gören değerler ve değer eğitimi ilişkin çok sayıda web sitesi oluşturulmuş ve çok sayıda araştırma makalesi kaleme alınmıştır. İnternet üzerinden değer kelimesi arandığında yaklaşık 19 milyon sayfa bulunabilmektedir (Alcallad, 2007). Üzerinde çok sayıda çalışma yapılmasına rağmen, değer kavramına kapsamlı bir tanım getirmek çok kolay değildir (Dilmaç, 2007; Güven, 2014). Bunun en temel nedenlerinden biri ise her disiplinin kendi alanı bağlamında değeri anlamaya ve anlatmaya çalışması, diğer alanlardaki yaklaşımları ihmal etmesidir (Güngör, 1993).

Özetle, bireyin yaşamının her alanında davranışlarına yön veren ve temelinde çeşitli yaşam konularına yönelik tutumlarının belirlendiği ilkeler olan değerler, ideal ve savunmaya değer bir şey haline geldiği için bir nesilden diğerine aktarılmaya ve tartışılmaya devam etmektedir.

2.2. Değerlerin Sınıflandırılması

Farklı alanlardaki araştırmacılar kendi bakış açılarından yola çıkarak değerler kavramının anlamını açıklamaya çalışmışlardır. Bu alanlar arasında ekonomi, sosyoloji, psikoloji gibi bilimler bulunmaktadır (Baier, 1967; Haldane, 2004; Schwartz, 2006). İnsan ilişkilerinin farklı boyutlarına değinen bu alanların ortak bir değer kavramına sahip olması çok kolay değildir. Her alan kendi tanımı çerçevesinde değeri ele almaktadır.

İnsanların hayatında vazgeçilmez bir yere sahip olan değerler, çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuşlardır. Tüm dünya literatüründe öne çıkan sınıflamalar, Spranger, Nilson, Rokeach ve Schwartz gibi araştırmacılara ait olanlardır (Yazıcı, 2006, s.501).

Öne çıkan değer sınıflandırmalarından biri bilim adamı Spranger'e aittir. 1928 yılında değerleri estetik, ekonomik, politik, sosyal, teorik (ya da ilmi) ve dini değerler olmak üzere 6 gruba ayırmıştır. Bu gruplandırmayı yaparken insan hayatının farklı boyutlarını dikkate almıştır. Aynı zamanda her insan kişisel hayatında bu alanlardaki değerlere önem vererek ona göre tavır almaktadır (Güngör, 1993, s.61).

Daha sonraki yıllarda ise White (1951), değerleri iki başlık altında sınıflandırmıştır. Bu başlıklar “yargı ölçütleri” ve “hedeflerdir”. Yargı ölçütlerinin 6 tane alt değeri bulunmaktadır. Bu altdeğerler şunlardır:

- 1- Ahlak grubu: itaat, adalet, namus.
- 2- Sosyal grup: toplumsal entegrasyon, hoşgörü, vatan sevgisi.
- 3- Duygusal güvenlik grubu
- 4- Çeşitlendirilmiş grup: Mutluluk
- 5- Bedensel grup: rahatlık , aktiflik.
- 6- Pratik değerler grubu: çalışmak, üretim kalite ve mükemmellik.

Hedefler ise 7 gruptan oluşmaktadır. Hedeflere ait alt değerler şu şekilde açıklanmaktadır:

- 1- Ahlaki değerler grubu: görgü, dürüstlük, inanç.

- 2- Sosyal değerler grubu: davranış kuralları, hoşgörü, cömertlik, dostluk, aile sevgisi.
- 3- Öz değerler grubu: görünüm, dikkat etmek, kültür, öz saygı, bağımsızlık, başarı ve kazanç.
- 4- Rekreatif değerler grubu: yeni deneyim, heyecan, güzellik, eğlence.
- 5- Bedensel değerler grubu: sağlık, hijyen.
- 6- Pratik değerler grubu: gerçekçilik, ekonomi, mülkiyet.
- 7- Bilişsel değerler grubu: bilgi.

White (1951) yaptığı sınıflamasında, her bir değeri ayrı ayrı ele almaktadır (s. 88).

Rokeach'de (1973) yaptığı çalışmalar sonucunda, değerleri amaç ve araç olarak iki grup altında toplamaktadır. Rokeach'in sınıflandırmasında toplam 18 tane değer bulunmaktadır. Eşitlik, rahat bir hayat, mutluluk, aile güvenliği amaç değerlerine örnek verilirken, dürüstlük, neşe, hırs, cesaret gibi özellikler araç değerlerini kapsamaktadır (Aktaran; Akbaş, 2004).

Değer alanında araştırma yapan Schwartz, değerleri 10 temel gruba ayırmıştır. Bunlar güç, öz yönelim, iyilikseverlik, güvenlik, evrenselcilik, başarı, hazcılık, uyum ve geleneksellikler. Bunları da başarılı, dürüst ve dindar olmak, aile güvenliği gibi başlıklar altında 56 değere ayrılmaktadır (Aktaran; Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000, s.60)

Allport, Venan ve Lindzey (1960), Spranger'den ilham alarak “study of values” adlı geniş bir araştırma ortaya koymuşlardır. Güngör ise bu çalışmadan faydalanarak değerleri aynı Spranger gibi 6 gruba bölmüştür Ancak çalışmasına ahlaki değerleri de eklemiştir (Güngör, 2010, s.84-85) .

Türkiye'de değer sınıflandırması yapanlardan biri de Akbaş'tır (2004). Akbaş yaptığı çalışmasında değerleri geleneksel değerler, demokratik değerler, çalışma değerleri, bilimsel değerler ve temel değerler olmak üzere 5 gruba ayırmaktadır.

Bir diğer sınıflandırma, Dilmaç, Arıca ve Cesur'a (2014) aittir. Bu araştırmacılar ise değerleri 9 grub altında toplamaktadır. Bu değerler, toplumsal, kariyer, entelektüel, manevi, materyalistik, insan onuru, romantik, özgürlük ve fütüvettir.

Çalışmada Irak ders kitapları da inceleyeceğinden dolayı, Arap araştırmacıların değer sınıflandırmalarına bakmak faydalı olacaktır. Bunlardan biri olan Tahtawi (1996), değerleri 6 gruba ayırmayı tercih etmektedir. Duygusal (manevi), zihinsel, sosyal, fiziksel,

ahlaki ve estetik değerler, Al-Tahtawi'nin değer sınıflandırmasını oluşturmaktadır. Aynı zamanda Al-Tahtawi, bireyin ve toplumun amaçlarını belirlemek için değerlerin birbirinden ayrılamaz, birbiriyle bağlantılı ve birbirini tamamlayıcı olduğunu dūřünmektedir (s. 53).

Bir başka değer sınıflandırması da Salut'a (2005) aittir. Araştırmacı, içerik bazında değerleri sekiz gruba ayırmaktadır. Bu gruplar politik, estetik, çevresel, manevi, sosyal, ekonomik, etik ve bilimsel değerlerdir. Salut'a göre, bu grupların hiç biri bir diğerinden üstün değildir. stnlkten ziyade, pratik ilgileri nedeniyle ya da başka bir nedenden dolayı her grup değerin birbiriyle ilgilenmesi mümkündür (s.54)

Fadıl (2020) ise White'in sınıflandırmasını geliştirerek bir sınıflama yapmıştır. White'in sınıflandırması, esnek, değişebilir ve farklı toplumlara uygulanabilir olduğundan, Fadıl bu sınıflandırma yöntemini seçmiştir. White'in sınıflandırması üzerinde değişiklikler yaparak kendi sınıflandırmasını oluşturmuştur. Fadıl'ın geliştirdiği değer sınıflaması içerisinde yer alan değerler ve alt değerler ise şu şekildedir:

- 1- Ahlaki değerler grubu: görgü, dürüstlük, adalet, itaat, namus, inanç, kanaat, saygılı konuşmak ve öfke kontrolü.
- 2- Sosyal değerler grubu: güvenlik ve istikrar, vatan sevgisi, prestij, örf ve adetlere saygı, cömertlik, sosyal dayanışma, arkadaşlık, hoşgörü, toplumsal entegrasyon, alçakgönüllülük, merhamet, aileyi sevmek ve davranış temelleri.
- 3- z değerler grubu: azimlilik, ısrar ve karar alma, başarı ve kazanç, dikkat etmek, öz güvenlik, kültür, bağımsızlık, öz saygı ve duygusal güvenlik.
- 4- -Rekreasyonel değerler grubu: yeni deneyim, güzellik, mutluluk, eğlence, heyecanlanmak ve zaman yönetimi.
- 5- Bedensel değerler grubu: sağlık, aktivite, temizlik, rahatlık ve bedensel yeterlilik
- 6- Pratik değerler grubu: ekonomi, çalışma, üretim, kalite ve mükemmellik, sahiplenmek ve gerçekçilik.
- 7- Bilişsel değerler grubu: bilgi, bilgiye önem vermek, bilim ve bilim adamlarını sevmek, çeşitlilik ve zenginleşme.
- 8- Tarihsel değerler grubu: Arap liderlerin rolünü ölümsüzleştirmek, Arap medeniyeti ve tarihiyle gurur duymak, ulusal mirasla ve tarihle gurur duymak, kurtuluş ve bağımsızlık ve folkloru saygı.

9- Ulusal değerler grubu: barış içinde yaşam, ulusal birlik, kültürel kaynaşma, şiddete karşı olma, kültürel mirasa saygı duyma.

10- Demokratik değerler grubu: insan haklarına saygı duymak, kültürel küreselleşme, eşitlik, şura ve özgürlük.

Fadıl bu eklemeleri yaptıktan sonra sınıflandırmanın son haline geldiğini belirtmektedir. Fadıl'ın (2020) bu sınıflandırması sonuçta 10 ana grubu ve 66 alt değeri içermektedir.

Yukarıdaki çalışmalar dikkate alınarak değer sınıflandırması aşağıdaki şekilde de yapılabilir:

- Önem derecesine göre sınıflandırma
- Niyete göre sınıflandırma
- Kalıcılığa göre sınıflandırma
- Açıklığa dayalı sınıflandırma
- İşletmeye göre sınıflandırma
- Konuya göre sınıflandırma

Değer sınıflandırması, birey ve toplumların değer biçimini belirlemek için kılavuz haline gelmektedir (Acat & Aslan, 2012). Ancak değer sistemleri kültürlerin bakış açısına göre, hatta aynı toplum içinde zamandan zamana ve bölgeden bölgeye değiştiği için değer sınıflandırılmasında genel bir uzlaşmaya varmak çok kolay değildir. Değerlerin ölçütleri ise (iyi-kötü, doğru-yanlış vs.) esnek bir yapıya sahiptir (Fitcher,1991).

2.3. Değerlerin Önemi ve Özellikleri

Toplumlar, kendi kültürel kökenleri ve değer standartları nedeniyle kendi aralarında farklılık gösterirler. Değerler, insan davranış kalıplarını yansıtan, hayatın her alanına nüfuz eden ve toplumun kimliğini oluşturan hassasiyetlerdir. Bir toplumun ana eksenini oluşturan toplumsal kimliğin korunması gerekmektedir. Bunun için de bireyler arasında değer standartlarının korunması icap etmektedir. Dolayısıyla değerler, bireylerin ve toplumların yaşamında büyük bir önem taşımakta ve toplumları ayakta tutarak devamlılığını sağlamaktadır.

Değerler, medeniyetin ve insanlığın yollarını çizdikleri ve insani gelişmenin değişkenlerini ana hatlarıyla ortaya koydukları için toplumların ilerlemesine yol açmaktadırlar. Al-callad'a göre (2007), büyük medeniyetler tarihten ders aldıkları ve değerlerine bağlı kaldıkları sürece güçlüydüler. Zamanla değerlerini kaybettiklerinden dolayı zayıflamaya başlayıp kaybolmaktadırlar (s. 44).

Toplumun yapılandırılmasında, en önemli araçlardan biri olan eğitim sistemi, değer eğitimi de içine almalı ve değerler eğitim sürecinde bireylere kazandırılmalıdır. Zira doğru inşa edilen eğitim sistemi, toplumların kalkınmasında çok önemli bir role sahiptir. Olumsuz değerler ise bireylerin zihninden uzak tutulmalıdır. Çünkü değerler, bireyin davranışlarına rehberlik eder ve eylemlerini belirler. Genel olarak yaşamdaki davranışını kontrol eden standardı temsil eder. Aynı zamanda, bireylerin karşılaştığı krizlerle baş etmesine yardımcı olur (Garrab, 1995, s.4).

Değerlerin temel işlevlerinden biri de toplum içindeki bireyleri korumaktır. Özellikle ahlakî ve dinî değerler bu anlamda önemli görülmektedir. Dinî ve ahlakî değerler çerçevesinde yaşayan bireylerin mutlu bir hayat sahibi olacakları düşünülmektedir (Abu El- Nil, 1979, s.125).

Değerlerin özelliğine gelince, tıpkı değerın tanımı ve sınıflandırmasında olduğu gibi ortak bir fikir söz konusu değildir. Buna rağmen literatürde değerlerin özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- *Göreceli olması:* Rokeach'in (1973) bakış açısına göre, değerlerin en önemli özelliklerinde biri göreceli olmasıdır. Örneğin “ başarı için gayretli olmak mı, dürüst kalmak mı, bağımsızlık mı, itaatkar olmak mı, kendine öz saygı için çaba harcamak mı, sosyal çevrede kabul görmek mi iyidir ?” gibi soruları cevaplamak için birey kendi kendine seçim yapmak zorunda kalabilir. Bu durumda birey değerlerin arasında bir sıralama yapmak, değerleri öncelik veya önem sırasına koymak zorundadır. Sonuçta değerler bütünleştirilerek sorulara cevap bulunmaktadır (s. 6).
- *Sürekli olması:* Değerlerin diğer bir özeliği ise sürekliliktir. Eğer değerler sabit olursa toplumun ve bireyin değişimi de imkansızdır. Ama bu durumda bireyin kişiliğinin sabit kalması ve toplumun sürekliliği de imkansızdır. Bundan dolayı Rokeach'a göre (1973), değerlerin değişmez özelliklerinin yanısıra değişen özelliklerinin de olması gerekir (s.5-6).

- *Hiyerarşik düzeni*: Değerler kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Bunun için herkes seçim ve tercih yapar. Bazı değerler de toplumda bireyler tarafından diğerlerinden daha yaygın olarak kullanılır. Araştırmacılara göre değerler, hiyerarşik olarak düzenlenirler. Bu düzenleme, insanın içinde bulunduğu erdemliliğe ve tercihe zorlandığı durumlara göre değişir. Bir kişinin bazı içecekleri diğerlerine tercih etmesi buna örnek verilebilir (Alwan, 2000, s.22).
- *Genel olması*: Değerler, toplumun tüm gruplarında ortak olan genel bir karakter oluşturmaktadır (Abo Jado, 2000).
- *İdealler dünyasına ait olması*: Değerler, idealler dünyasına ait ahlaki bir ifadedir ve bireyler onu dini bir inanç veya felsefeden almaktadır.
- *Uzun vadeli hedeflerle ilgili olması*: Kişi kendisi için hedefler ve değerler belirler. Değerlerin özelliklerinden biri, alt hedeflerle değil, uzun vadeli hedeflerle ilgili olmalarıdır (Mahmut Abu Alnil, 1984, s.141).

İlköğretim programında (MEB, 2009) değerlerin özellikleri ise aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

- A. Değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
- B. Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
- C. Sadece bilinç değil duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.
- D. Değerler bireyin bilincinde yer alan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.
- E. Değerlerin normlardan farkı, normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır. Değer normu da içermektedir.

Yukarıdaki özelliklerden anlaşılabacağı gibi, bireyin davranışlarına yön veren değerler birçok özellik barındırmaktadır. Bireyin ve toplumun refahı için çalışan bir olgudur. Fakat aynı zamanda değerler kişiden kişiye, toplumdan topluma ve zamana göre değişebilir. Sonuçta değerler toplumun ihtiyacına veya isteğine göre değişebilen unsurlardır.

2.4. Değerler Eğitimi

İnsan, bir ülkenin doğal kaynakların arasında en değerlisi kabul edilmektedir (Başaran, 1996). Toplum ise bir insanı biyolojik bir nesneden eğitim yoluyla sosyal bir nesne haline getiren yapıdır. Eğitim bu sürecin şüphesiz en önemli bileşenidir (Çağlar, 2005). Değer

öğretimi, çocuklara ve gençlere kazandırılması gereken temel ihtiyaçlardan biri olarak eğitim sürecinin önemli bir parçasıdır. Yetenek, ilim, herkesle bir arada yaşama ve iyi bir insan olma, çocukların ve gençlerin öğrenmesi gereken değerli temel davranışların arasındadır (UNESCO, 2005).

Değerler eğitimi kısaca değer kazandırma etkinliğidir. Daha geniş ifadeyle değerler eğitimi, değerlerin açık ve şuurulu bir şekilde öğretilme teşebbüsüdür. Hökelekli ve Gündüz'e göre (2004) ise *“Doğrudan ya da dolaylı olarak kişilerin değerler hakkındaki anlayış ve bilgisini geliştirmek, onların bireyler ve daha geniş bir toplumun üyeleri olarak belli değerler doğrultusunda davranabilmesini sağlamak için gerekli beceri ve eğilimler aşulamaktır”* (s. 385).

Slater ise değerler eğitimini şu şekilde tarif etmektedir:

Değerler eğitimi, manevi, ahlaki, sosyal ve kültürel eğitim; kişisel ve sosyal eğitim; dini eğitim; çok kültürcü/ırkçı-karşıtı eğitim; program ötesi temalar; özellikle vatandaşlık, çevre ve sağlık; manevi özen; okul etiği; programa ek etkinlikler; geniş toplum bağlantıları; ortak ibadet/toplantı; öğrenen bir topluluk olarak okul yaşamı gibi ortak yaşam deneyimlerin bir sınıflamasını yapabilmek için yeni bir şemsiye terimdir. (Aktaran; Keskin, 2008, s. 20)

Değerler eğitimi ile ilgili ilk çalışmalar ise 1920 yılına dayanmaktadır. Amerika'da karakter eğitimine ilişkin olarak bu tür çalışmalar ortaya çıkmıştır. 1930'lu yıllarda bu alana ilgi oldukça azalmıştır. 1960'ların ikinci yarısından sonra değerler eğitimi yeniden gündem oluşturmaya ve önem kazanmaya başlamıştır (Kirschenbaum, 2000; Leming, 1997). 1970'lerde ise değer eğitimi çalışmaları yagınlık kazanmıştır. Rokeach, Simon, How, Raths, Harmin, Kirschenbaum ve Kohlberg bu alanda öne çıkan isimler olmuştur.

1990'lı yıllara gelindiğinde bireysel uyum değerleri, toplumsal ve ahlaki değerlerden daha önemli hale gelmiştir. Ama bir müddet sonra toplumsal sorunlar ortaya çıkmasıyla, değerler ve ahlak eğitiminin yeniden gündeme alınması gerekmiştir. Eğitimciler, aileler ve toplum liderleri yaşanan olumsuz olaylar karşısında, okullarda ahlak ve değerler eğitimini tekrar vurgulamaya başlamışlardır (Demircioğlu & Tokdemir, 2008, s.73).

2000'li yıllarda bu alandaki çalışmalar hızla artmış ve farklı başlıklar altında ele alınmaya başlamıştır (Kenan, 2009; WOS, 2016). Lovant ve Roomey'in verdiği bilgilere göre, Asya, Avrupa, Avustralya, ABD ve Latin Amerika'da değerler eğitimi, dini eğitim, vatandaşlık

eğitimi, ahlak eğitimi ve demokratik eğitim gibi farklı isimlerle ve yollar üzerinden çalışılmaktadır (Aktaran; Meydan, 2014).

Değer eğitimi, bir ocuk için çok erken yaşlarda başlamaktadır. Çünkü ocuk, doğduğundan itibaren aile bireyleri ile çevrilidir ve hayatında ilk değerleri onlardan öğrenmektedir. Daha sonra ise içinde yaşadığı toplumdan etkilenir. Dolayısıyla aile, okul ve toplum değer eğitimi sürecinin esas yollarıdır (nal, 1981). Ailede değer eğitimine ilişkin davranışların tutarlı olması, değer ve davranış arasında bir bağlantı sağlanması gerekmektedir. Aile değerleri verirken tutarlı davranmazsa, ocuk bunu algılamada sorun yaşayabilir ve dolayısıyla verilen eğitimler etkisiz kalabilir (şahin, 2013, s.47). Ailede değer eğitiminin başarılı olmasının koşullarından biri de aile içi ilişkilerin gl olmasıdır. Çocuğun gl ilişkilerin bulunduğu sağlıklı bir ortamda yaşaması, değerleri daha hızlı kazanmasını sağlamaktadır (Gürhan, 2017, s.13). Dolayısıyla ocukların ilk benimsedikleri değerler, aileleri üzerinden olmaktadır. Bundan dolayı aileler değerleri kazandırırken bilinçli rol modeller olmalıdırlar (zden & elik, 2013, s.19).

Ailede başlayan değerler eğitimi, okullarda kontrollü bir şekilde devam etmektedir. Bu nedenle değer eğitiminde diğer sorumlu kurumlar okullardır. Öğrenciler okullarda, çocukluktan başlayarak genliklerinin ilk yıllarına kadar, hayatlarının önemli bir dilimini geçirmektedirler. Öğrenciler bu süreçte ailede aldıkları değerleri okullardaki değerler ile destekleyerek evrensel değerleri kazanma fırsatı elde etmektedirler (elik, 2016, s.3). Okullar, bireyin değerlerini oluşturmasına etki yapan ortamları da sunmaktadır. Bu ortamlar ailenin dışında, öğretmenler, medya ve arkadaş gruplarıdır. Okullar bir yandan toplumun değerlerini oluşturmaya yardımcı olurken bir yandan da toplumun değerlerinin yansıtıldığı kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Halstead, 1996). Akademik açıdan başarılı insan yetiştirmek ve bütün değerleri benimsemiş bireyleri topluma hazırlamak okulların iki temel işlevidir (Ekiş, 2003). Bunu gerçekleştirmek ve hayata geçirmek için eğitimin iki önemli unsuru olan öğretmenler ve veliler, çocukları ilgilendiren her şeyden (amaçları, tercihleri, ihtiyaçları) yola çıkarak düzenlenen ğretim-öğrenme ortamlarında öğrencilerin gözlemlerini etkili bir biçimde performansla dönüştürmelerine yardım edebilirler (Senemoğlu, 2007, s.235).

Değerlerin ğrencilere kazandırılmasında bazı ilkelere dikkat etmek gereklidir. Değerler eğitiminde, öğrencilerin gelişim düzeyi dikkate alınması gereken temel konulardan biridir.

Çünkü Erden ve Akman’a (1997) göre, “*Somut işlemler döneminde ve bir değer sistemi olmaması nedeniyle, öğrenciler bulundukları şartlara göre değerlendirme yapmaktadırlar. Bu süreçte öğrencilerin değerlerin varlığında veya yokluğunda karşılaşılabilecekleri durumları görselleştirmelerine yardımcı olunmalıdır. Onlara öğüt vermek yeterli değildir*” (s.116).

Bütün bunların dışında, toplumun değişen normlarının ve değerlerinin de eğitim programlarına yansıtılması önemlidir. Çünkü toplumlar istemedikleri normların ve değerlerin yerine yenilerini getirebilirler. Bu da yeni kültürel birikimler anlamına gelmektedir. Ortaya çıkan kültürlerin devamlılığını sağlamak ise eğitimin işlevlerinden birisidir (Aktan, 2012). Vurgulanması gereken nokta şudur ki, değer eğitimi sağlıklı toplumlar oluşturma bir gereğidir. Toplumlara ile uyumlu ve ahlâki değerlere sahip nesiller yetiştirmek, toplumların gelecekleri için elzemdir.

2.5. Değerler Eğitiminin Önemi ve Amacı

Değer eğitiminin önemi ve gerekliliği hakkında bütün dünyada ortak bir kanaat olduğunu söylemek mümkündür. Yılmaz (2018), bu önemi şu şekilde açıklamaktadır:

Günümüzde dünya üzerinde huzurun olmayışı, gençlerin kötüleşen eğilimleri, hırsızlıkların, şiddet ve saldırganlıkların hemen hemen her gün yaşanıyor olması, toplumsal rollerde değişme, alkol ve uyuşturucu gibi insanın kendine ve topluma zarar verici davranışlarındaki artışlar, toplumların yaşamlarını devam ettirebilmelerinde ve kültürel değerleri aktarımında yaşanan ciddi aşınmalar, kitle iletişim araçlarıyla kendine yabancılaşan nesillerin ortaya çıkması, küreselleşen dünyada insanların ortak bir şekilde yaşamaları için gerekli olan değerlerin ortaya çıkamaması gibi nedenlerle değerler eğitime önem vermemiz ve değerler eğitiminin hayatın bir parçası haline getirmemiz gerektiği ortaya çıkmıştır (s.30).

Aydın (2016) ise değerler eğitiminin önemini şu cümlelerle anlatmaktadır: “*Hayatımızda samimiyet, sahicilik, şefkat, hoşgörü ve benzer erdemler azalırsa insanoğlu her gün biraz daha hızlı ölür. Değerlerin kazandırılması ise faal bir değerler eğitimi ile olabilir.*”

Kazanılmış değerlerin öncelikle bireyin kendisine ve sonrasında topluma katkısı bulunmaktadır. Çünkü değerler, bireyin kimliğinin ve kişiliğinin oluşumuna katkıda bulunmakta, insanın davranış ve güdülerinin anlaşılmasının temelini oluşturarak bireyleri doğru davranışa yönlendirmektedir. Bu da toplumda barış ve uyumun yolunu açmaktadır.

Okullarda, değerler eğitimi aracıyla, şiddetten uzak, demokratik, başarılı, evrensel, milli değerlere sahip bir nesil yetiştirilmesi mümkündür ve toplumsal barış için oldukça önemlidir (Demircioğlu, 2014; Robbin & Judge, 2012).

Değerler eğitiminin amaçları arasında kişinin ahlâkını, karakterini kuvvetlendirmek, ruhsal dengesini muhafaza etmek ve hayatını anlamlandırmasına yardımcı olmak da vardır. Okulda edinilen bilgiler uzun süre hafızada kalmayabilir ya da her bilgi davranışa dönüştürülemeyebilir. Fakat öğrencilerin kazandığı değerler, onların davranışları üzerinde ömür boyu etkisini gösterebilir. Bu nedenle değerler eğitiminde, bireyin kendisini keşfetmesine, ahlâklı, hoşgörülü ve dayanışmaya önem veren davranışlar geliştirmesine dikkat edilmelidir (Aydın & Akyol Gürler, 2014, s.16). Değer eğitiminin bir diğer amacı da bireylerin kendi kişilik bütünlükleri içinde özgüven geliştirerek, hem kendilerine hem de toplumlarına yararlı insanlar olmalarını sağlamaktır (Çağlayan, 2005, s.91-92). Değerler aynı zamanda insanlara nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini ve nasıl yaşanması gerektiğini de öğretmektedir. Bu amaçların gerçekleştirilmesinde ise eğitim kurumlarının önemli rolleri vardır (Akbaş, 2008, s.10).

Sonuç olarak, değerler eğitiminin amacı toplumlarda bireysel ve toplumsal huzuru sağlamaktır. Çünkü belirli değerlerden yoksun kişilerin, toplumları içinde neler yapabileceklerini tahmin etmek çok mümkün değildir. Değerlerin öğretimi, bireyin toplumun kurallarına nasıl uyduğu ve bu kuralları nasıl kabul ettiği gibi birçok soruya yanıt vermektedir. Bu durumda değerler, toplumdaki bireyler için uyulması gereken sınırları da belirlemektedir (Özdaş, 2013, s.42).

2.6. Değerler Eğitiminde Yaklaşımlar

Eğitim uygulamalarında, programlarda ve okul söylemlerinde değerlerin öğretimine yönelik çaba net bir şekilde görülmektedir (Duman, 2016). Fakat bu uygulamalarda ve değerlerin öğrencilere aktarılmasında, öğretmenlerin inkâr edilemez bir rolü bulunmaktadır. Öğretmenler, ders işlerken uygun yöntemlerle, istenen değerleri öğrencilere aktarabilme potansiyeline sahiptirler. Örneğin, tartışma, uygulamalı etkinlikler, işbirlikli öğrenme, grup çalışmaları ve benzer yöntemler değer öğretiminde kullanılabilir (Eğitim Sen, 2015; Fidan, 2009; Yazıcı, 2006).

Değerler eğitimi hiç şüphesiz katı bir şekilde belli bir yönteme bağlı değildir ve bu konuda farklı yaklaşımlar ileri sürülmektedir. Bu yaklaşımlar arasında, telkin etme, ahlaki gelişme, analiz, aydınlatma (belirginleştirme) ve eylem (davranış) bulunmaktadır (Superka, Ahrens, Hedstrom, Ford & Johnson, 1976).

Bunlardan biri olan “Telkin Yaklaşımı” 1970’de Blanchette ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşımda yetişkinlerin çocuklara doğrudan ahlaki değerleri öğretmekle davranışlarını şekillendirme ve iyi alışkanlıklar kazandırma görevi olduğu inancı bulunmaktadır (Aktaran; Halstead & Taylor, 2000). Adalet, doğruluk, eşitlik, özgürlük gibi değerler, yetişkinlerin düşündüğü en temel doğru ve lazım olan değerlerdir. Bu tür değerler, öyküler, efsanevi kahramanlar, töresel oyunlar ve kahramanlık şarkıları yoluyla ve telkine dayalı bir yaklaşımla öğretilmektedir (Doğanay & Sarı, 2004). Aynı zamanda telkin yaklaşımı ile bireylerin istenmedik değerlerinin istendik değerlere dönüştürülmesi amaçlanmaktadır. Öğrencilere belirli değerleri öğretmek ya da öğrenciler tarafından özümsemesini sağlamak veya öğrencilerin bildiği değerlerin yerine başkasını getirmek çabası bulunmaktadır (İşcan, 2007). Bu yaklaşım, öğrencilere neyin iyi neyin kötü olduğu sürekli söylendiğinde, istenilen davranış gösterecekleri sayılısına dayanmaktadır. Sürekli telkin yaklaşımının öğretmenler için faydalı bir yöntem olmadığı da belirtilmektedir (Welton & Mallan, 1999).

İkinci yaklaşım ise “ahlakî gelişmedir”. Bu yaklaşım, Kohlberg ve Selman ile Galbratith ve Jones yaptıkları araştırmaların sonucunda ortaya çıkmıştır. Araştırmanın sonucunda içselleştirilmiş ahlaki yargılama ilkelerinin öğrenilemeyeceği belirtilmektedir. İyi davranışın tarifi bağıntılı olmamalıdır.

Öğretmenin ilk görevi, bir davranış çocuğun iyi mi kötü mü gördüğünü anlamak olmalıdır. Çünkü çocuğun yargılaması gelişimsel bir sıra izlemektedir. Çocuğun ise öğretmenin inanç ve yargılarına uymaması mümkündür. Bu nedenle öğretmen çocuğun ahlaki yargılarına dikkat etmelidir. Çocuk, yargının en üst düzeyleriyle uyum içinde hareket etmeye teşvik edilmelidir. Yargı ve eylem arasındaki ayrılıklar gelişimi desteklemeye, yargı ve davranış arasındaki iletişimi cesaretlendirmeye hizmet eden bilişsel tartışma biçimlerini yansıtmaktadır (Kohlberg & Selman, 1972). Bu yaklaşım, çocukların ahlaki düşüncesini artırmak ve adil bir okul toplumu oluşturmak için kullanılabilir. Ayrıca bu yaklaşımla öğrencilerin mevcut ahlaki düşünme düzeylerinin belirlenmesi mümkündür (Öztürk, Acun,

Akengin, Ata, Baysal, Demircioğlu, Doğanay, Gültekin, Kapapınar, Karabağ, Tekindal, Yanpar & Yel, s. 2006, s.274).

Analiz yaklaşımı, değerler konusunda bireyin sorgulayarak bir karara varmasını amaçlamaktadır. Başka bir anlamda, değerlerle ilgili soru ya da sorunlar hakkında, mümkün olduğunca duyguları bir kenara bırakarak, akıl yürütmeye dayalı olarak karara varılması gerekmektedir. Bu yaklaşımda, öğrenciler değerlerle ilgili bazı problemlerle karşılaştıklarında, yetişkinlerin onlara sbu problem konusunda karar vermeleri için bilimsel sorgulama ve mantıksal akıl yürütme sürecini kullanmalarına yardımcı olmaları beklenmektedir.

Değer analizi yapılırken ise aşağıdaki sekiz aşama dikkate alınmalıdır. Bu aşamalar:

1. Değer problemini belirleme
2. Karşılaşılan değer sorununu açıklama
3. Problem hakkında bilgi ve delil toplama
4. Bilgi ve kanıtların uygun ve doğru olduğu olmadığını değerlendirme
5. İhtimal çözüm yöntemleri belirleme
6. Çözüm yöntemlerinin her birinin olası doğrularını belirleme ve değerlendirme.
7. Çözümler arasından birini seçme
8. Seçilen öneriye göre çalışma

Sonuç olarak bu yaklaşım temelde çocukların kendi kendilerine karar vermelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Ancak bu kararlar, olayı ve sonuçlarını değerlendirerek alınmalıdır (Öztürk, 2006, s. 272-274).

Bir diğer değer yaklaşımı aydınlatma (belirginleştirme) yaklaşımıdır. Bu yaklaşım Louis Rath, Merrill Harmin ve Sidney Simon tarafından 1966'da ortaya konmuştur. Bu yaklaşım, öğrencilerin öncelikle kendilerine ve diğerlerine ait olan değerleri farketmelerini ve bu değerleri belirlemelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, onların dürüst bir şekilde kendi değerleri ile diğerlerinin değerleri arasında iletişim kurmalarını kolaylaştırmak, öğrencilerin kendi duygularını, değerlerini ve davranış örüntülerini inceleyerek, mantıksal düşünmeyi ve duygusal farkındalığı kullanmalarına yardımcı olmak bu yaklaşımın hedeflerinden biridir. Aydınlatma (belirginleştirme) yaklaşımında, sıralanan amaçları gerçekleştirmek için rol oynama, duyarlılık etkinlikleri, benzetim, derinlemesine kendini analiz etme alıştırmaları ve sınıf dışı etkinlikler gibi yöntemler kullanılmaktadır (Superka

vd., 1976). Özetle, “değerleri geliştirme veya gerçekleştirme sürecinde”, kişinin seçimler yapması, seçimleriyle kendi farkındalığını geliştirmesi ve kendini gerçekleştirmeye doğru ilerlemesi söz konusudur (Maslow, 1968; Moustakas, 1971).

Jones ve Newmann tarafından geliştirilen eylem yaklaşımı ise sosyal bir aktör olarak öğrenciyi görmektedir (Aktaran; Aladağ, 2009, s.31). Bu yaklaşımda, öğrencinin kendi kendine öğrenme çerçevesinde, öz yönetim, öz planlama ve öz değerlendirme önemli stratejiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrenmek isteyenler, belirlenen hedeflere ulaşmak için bilgi düzeylerini, öğrenme süreçlerini ve öğrenme yeteneklerini düzenleyebilirler. Bu yaklaşımın temel amacı, sahip oldukları değerler üzerinden, öğrencilere kişisel ve sosyal çalışma fırsatları sağlamak ve kendilerini kişisel ve sosyal düzeyde etkileşim halinde olan varlıklar olarak görmelerini teşvik etmektir. Aynı zamanda bu yaklaşım, diğer yaklaşımlara ek olarak, okul ve topluluklar içinde beceri uygulamalarında kullanılabilir (Superka vd., 1976).

Sonuçta, değerler eğitimi yaklaşımlarının yöntem ve amaç bakımından kendi aralarında farklılaştıkları görülmektedir. Ancak ister okulda ister toplumda, bu yaklaşımlardan herhangi birinin kullanılması ile öğrencilerin bazı değerleri kazanması mümkün olacaktır.

2.7. Ortaöğretim Programlarında Değerler Eğitimi

Her toplumda eğitimin amaçlarına ulaşmak için okul programları kullanılmaktadır. Bu amaçlar, genelde iyi nesiller yetiştirmek, medeniyetin ilerlemesi ve büyük bilimsel gelişmelere ayak uydurmaktır (Hindem, 1978, s.13). Bu hedeflere ulaşabilmek için ise her türlü çaba gösterilmelidir.

Programların değerli olabilmesi için onu hazırlayan kişinin toplumun özelliklerini bilmesi gerekir. Programların kabul edilebilir bir temel üzerine inşa edilebilmesi için, programlardan sorumlu olan kişilerin bir yandan öğrencilerin eğitimsel ve psikolojik ihtiyaçlarını, diğer yanda toplumun sosyal, ekonomik ve politik sistemlerini bilmesini gerekmektedir (Al-wakeel & Beşir, 1990, s.21). Bu gerçek, ders programlarına yerleştirilen değerler ve değer eğitimi süreci için de geçerlidir.

Değer eğitimi, okullarda farklı amaçlar çerçevesinde ele alınmış ve programlar bu amaçlar doğrultusunda şekillendirilmiştir. Kirschenbaum’e (1995) göre, 1900’lerden önce ahlak

eğitimi okul öğrencisinin akademik başarısını ayrıca vatandaşlık bilincini geliştirmek için yapılmaktaydı. Bugüne kadar ise değer eğitiminde dört amaç tespit edilmiştir. Bu amaçlar, değer gerçekleştirme, karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi ve ahlak eğitimi olarak özetlenebilir. 1960–1980 yılları arasında ise değer gerçekleştirme konusu popüler hale gelmeye başlamıştır.

ABD’de teorisi ve pratiği başlayan bu akım dünyada birçok eğitim sisteminde hissedildiği gibi Türkiye’nin eğitim sisteminde de etkisini göstermeye başlamıştır. Türkiye’de 1900 yıllardan itibaren ahlak, karakter ve vatandaşlık eğitimi hakkında birçok kurumsal ve uygulamaya yönelik çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Zamanla yeniden düzenlenmeye başlayan eğitim programları da değer eğitimi çabalarının bir parçası olmuştur (Akbaş, 2008).

Teknolojik araçların gelişmesi ile iletişimin hızla arttığı bu çağda, bireyleri etkileyen çok sayıda kontrol dışı faktör bulunmaktadır. Bu faktörler toplumda ve özellikle gençlerde değer değişikliklerinin meydana gelmesine sebep olmaktadır. Bu yüzden eğitim kurumları değer eğitimi bağlamında daha önemli hale gelmektedir. Çünkü bir milletin geleceği olan gençler, zamanlarının önemli bir kısmını okulda geçirmektedirler. Aynı zamanda, ortaöğretim yıllarında, çocuklar/öğrenciler yaşadıkları en kritik aşamalardan biri olan ergenlik dönemlerinde, okullarda bulunmaktadır. Öğrenciler, toplumda iyi bireyler olmaya bu aşamada hazırlanmaktadır. Dolayısıyla, bu aşamanın huzur içinde geçmesi, bireylerin eylemlerinde dengeli olduğu anlamına gelmektedir. Bundan dolayı öğrencilerin okullarda geçirdikleri ergenlik yılları, hayatlarının dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Hatta Al-Hadri (1998), *“Toplumların ve ulusların çalışma ve üretim konusunda gurur duyabilecekleri en değerli şey olan gençlerin tüm enerjilerinin ve yeteneklerinin, okullarda korunması gerektiğini”* düşünmektedir (s.538).

Bu aşamada ğretim programları çok önemli hale gelmektedir. Aynı zamanda öğretmenlerin eğitim sürecindeki uygulamalarını şekillendiren temel unsurlardan biri de ğretim programlarıdır. Demirel (2006), ğretim programını *“Okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneği”* olarak tanımlamaktadır (s.6). Bu şekilde belirlenen programlar, derslerde öğretme-öğrenme sürecinin düzenlemesine temel teşkil etmektedir. Öğretim programlarında değerler eğitimine yer verilmesi ise değerler eğitiminin planlı ve programlı

bir şekilde devamlılığı açısından önem kazanmaktadır. Uzunkol ve Yel'e (2016) göre, öğretim programlarının önemli rolü, değerleri sistemli bir şekilde nesilden nesle aktararak toplumun devamlılığını sürdürmektir .

Ancak değer eğitimi, aile ve okul odaklı ele almak faydalı olacaktır. Çünkü Halstead ve Taylor (2000)'e göre, öğrenciler bazı değerleri evde aile içinde alarak gelmektedirler. Bu durumda okulların ve ders programlarının iki rolü ortaya çıkmaktadır. İlki, öğrencilerin evde öğrendiği değerleri pekiştirmek, ikincisi öğrencilere yeni değerler kazandırmaktır.

Akbaş (2004), okullarda derslerde doğrudan yer almasa da örtük programlar aracılığıyla değerleri öğretebilmenin mümkün olduğunu söylemektedir. Çünkü öğretmenlerin disiplin anlayışı ve beklentileri, değer eğitiminde doğal bir süreç oluşturmakta, öğrencilerin değer gelişiminde rol oynamaktadır.

Öğretim programlarının değer eğitimindeki öneminden dolayı, araştırmacılar bu konuyu da dikkate alarak araştırmalar gerçekleştirmiştir. Araştırmaların 2005 programlarına yoğunlaştığı farkedilmektedir. Programlarda değerlerin yeri ve hangi değerlerin yer aldığı sorgulanmıştır. Sonuçta bazı değerlerin programlarda daha fazla vurgulandığı ve bazı derslerde değerlere daha fazla yer verildiği gözlenmiştir. Araştırmalara göre değerler eğitimi konusuna, en fazla hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersleri yer ayırmaktadır (Doğanay, 2008; Keskin, 2008; Tay & Baş, 2015) .

Yukarıdaki görüşler dikkate alındığında, öğrencilere değerleri kazandırmak için etkili bir eğitim programı hazırlamak oldukça önemlidir (Yazıcı, 2006). Öğretim programları eğitimin yakın ve uzak hedeflerini kapsamaktadır. Değerler eğitiminde ise daha fazla uzak hedefler söz konusudur. Kazanılmış değerler, bir toplumun değerlerini ve ideallerini yaratır. Aynı zamanda, eğitim programlarında yer alan genel amaçlar, devletin eğitim politikalarına da katkı sağlamalıdır. Çünkü bunlar devlet için geniş kapsamlı hedeflerdir ve okullarda gerçekleştirilmesi beklenmektedir (Aydın & Akyol, 2014, s.1-15).

Sonuç olarak, ilköğretim ve ortaöğretim dönemlerinde öğrencilerin öğrenme ve eğitilme kapasiteleri daha yüksek olduğundan, o yıllarda öğrencinin kendisine, ailesine ve topluma fayda sağlayan değerlerin aşılması, eğitimim temel kaygılarından biri olmalıdır. Değer eğitiminde, öğretmenlerin, ders kitaplarının ve eğitim programlarının rolü de göz ardı edilmemelidir.

2.8. Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi

Özellikle okul öncesi dönemde, uyarıcı bir etkiye sahip olan ders kitapları, çocuğun kişiliğinin oluşmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca anadilin gücünü ve güzelliğini çocuklara hissettirmekte ve okuma kültürü oluşturmaktadır. Dünyada yapılan araştırmalar, ders kitaplarının okullarda kullanılan birinci kaynak olduğunu göstermektedir. Büyük teknolojik gelişmelere rağmen ders kitaplarının eğitim ve öğretimde büyük rol oynadığı da anlaşılmaktadır (Kılıç & Seven, 2002, s.26).

Ders kitapları aynı zamanda öğretim programlarının öğrencilere ulaştırılmasında en önemli araçlardan biridir. Dolayısıyla öğretim programlarına dahil edilen değerlerin ders kitapları üzerinden öğrenciye aktarılması söz konusudur. Ders kitaplarının, öğrencilere belirlenen değerleri kazandırmada ve öğretim programlarının amaçlarına ulaşmada çok büyük bir rolü vardır (Gül, 2017; Sanchez,1998) . Bu durum tarih ders kitapları için de geçerlidir.

2.9. Tarih Öğretiminde Değer Eğitimi

Tarih denilen akademik sistem okulda “Tarih” dersi olarak bilinir ve öğretilir. Tarih dersleri aracılığıyla, çocuklara geçmişle ilgili bazı inançların ve bilgilerin aktarılmasının üç önemli sebebi bulunmaktadır. Bunlar, bugünün dünyasını anlamak, ataların mirasını aktarmak ve ahlaki eğitimi gerçekleştirmektir (Safran,1997, s.28).

Dilek'e (2002) göre, tarih öğretimi bireyin kişisel gelişiminde önemli bir unsurdur. Gelişmiş ülkelerde tarih öğretiminde, zihinsel becerilerin geliştirilmesi önemli iken gelişmekte olan ülkelerde geleneksel bir anlayışla, kimlik geliştirmek ve kültürü aktarmak amacı güdülmektedir (Aktaran; Demircioğlu & Tokdemir, 2008, s.70). Bu bağlamda tarih öğretiminde çeşitli hedeflerden bahsedilmektedir. Bunlar, öğrenciye mazesine ilişkin geleneğe dayalı bilgiler vermek, çocuğun ve gencin yaşadığı toplumun uzun bir geçmişten geldiğini hissettirerek, varlığındaki devamlılığı göstermek, toplumların sanat yeteneklerini ortaya koyarak onları anlamalarını sağlamak, temel bilgilerle yeni bilgileri birleştirerek, bu bilgileri öğrencilerin özümsemesine yardımcı olmaktır (Sakaoğlu,1998, s.144).

Yukarıda ki hedeflerin dışında, tarih derslerinde, olayları analiz ederek değerleri sınıfta öğretebilmek de mümkündür. Bunun için en uygun yöntemlerden birisi tarihsel empatidir. Lee ve Ashby (2001) ve Yeager ve Foster, (2001) gibi bu alanda çalışma yapan

araştırmacılar, bu yöntemin ortaya çıktığında önemli bir rol oynadığını göstermektedirler (Aktaran; Kabapınar, 2007).

Öğrenciler, geçmişte yaşamış insanların olaylara ve dünyaya bakış açılarını, olaylar karşısında ne hissetliklerini anlama ve görme fırsatını tarihsel empati yöntemi ile elde edebilirler. Aynı zamanda geçmişte yaşamış insanların değerlerini anlamak için de tarihsel empati faydalı bir yöntemdir (Kabapınar, 2007).

Tarihsel empatinin dışında, birincil ve ikincil kaynaklar, öğrencilere hipotez kurma, hipotezleri test etme, tarihsel düşünme gibi farklı becerileri kazandırırken, geçmişteki insanların sahip olduğu değerleri, sorgulamalarına da imkan vermektedir. Tarihi hikayeler, biyografiler, destanlar, çevre ve müze gezileri gibi yaklaşımlar da tarih eğitiminde değer aktarımı için fırsatlar sunmakta ve uygun ortamlar hazırlamaktadırlar.

Hiç şüphesiz tarih öğretiminde değer eğitiminin en önemli araçlarından biri tarihî kahramanların hikayeleridir. Bu kahramanların ne yaşadıkları, ne tür bir role sahip oldukları, ne için mücadele ettikleri, neye önem verdikleri gibi sorular, onları değer eğitimi için uygun hale getirmektedir. Kahraman ister erkek ister kadın olsun neticede toplumun ahlaki standart ve değerlerini ortaya koyan kişidir. Hatta bazı kahramanlar, sadece kendi toplumlarıyla sınırlı kalmamış, yaşattıkları değerler diğer toplumlara da aktarılmıştır (Sanchez,1998).

Sonuç olarak tarih öğretiminin temel kaynaklarından olan ders kitapları, ortaokuldan liseye kadar, öğrenciler arasında değerleri aktarmanın en önemli araçlarından biridir. Tarih dersleri ise değerlerin öğretiminde güçlü bir etkiye sahiptir. Çünkü tarih dersleri, geçmişten günümüze milletlerin durumlarını tartışırken, pek çok değerın açığa çıkmasını da kolaylaştırmaktadır. Böylece, açığa çıkan değerlerin, yeni nesillere aktarılarak korunması ve süreklilik arzemesi mümkün olmaktadır.

2.10. Değerler Eğitiminde Öğretmenlerin Rolü

İnsan yetiştiren ve toplumun inşasında önemli rol oynayan öğretmenler, toplumun en saygın insanları arasında yer almaktadır. Eğitimdeki güçlü rollerinden dolayı, değer eğitiminde de oldukça önem arz etmektedirler. Öğretmenlerin, okullarda sistematik ve etkili bir şekilde değerleri öğretebilmesi için değerler eğitimi ile ilgili kavram ve konuları

anlamaları gerekmektedir (Yılmaz, 2010, s.579-616). Bunun için öğretmenlerin, değer öğretiminde kendi yerlerini kavramaları ve değer eğitimi ile ilgili bir vizyona sahip olmaları önemlidir.

Değerlerin öğretilmesinde öğretmenin rolü üzerine Kim (2004), tarafından gerçekleştiren bir araştırma öğretmenlerin değerlerini öğrencilerle birlikte yaşaması gerektiğini ortaya koymaktadır. Kim (2004), öğretmenlerin ve öğrencilerin değerlerini etkileyen önemli faktörleri araştırdığı çalışmasını 1352 öğrenci ve 52 öğretmen ile Çin'in Pekin, Şanghay gibi bölgelerinde yürütmüştür. Bu çalışmada öğrencilerin, öğretmenlerin değerlerinden etik, teorik, bilimsel ve ekonomik yönden etkilendiklerini göstermiştir. Bu da öğretmenlerin değer eğitiminde çok boyutlu ve güçlü etkisini gözler önüne getirmektedir.

Okullara gelindiğinde, değerler eğitiminde neyin önemli olduğu konusunda öğretmenler ve veliler arasında fikir ayrılıklarının ortaya çıkması da mümkündür. Bu durumda bir öğretmenin öğrencilere kazandırmak istediği değer, genel kabul görmüş bir değer değil de öğretmenin kendi fikri olabileceği riski de ortaya çıkmaktadır (Warnock, 1996). Bundan dolayı değer eğitimi konusunda öğretmen ve ebeveynler arasında bir çatışma da söz konusu olabilmektedir. Buna rağmen, öğretmenler sınıfta bu konuda iki türlü role sahiptir. Al-Zyoud'a (2006) göre, öğretmenlerin değerler eğitimindeki bu rollerini, teorik ve uygulamalı olarak ikiye ayırmak mümkündür.

Bir öğretmenin değerler eğitimindeki teorik rolü, bu alandaki görevini ve kendi önemini bilmesi, bunun çalışmalarının bir parçası olduğunu hissetmesi ve insanın tercihinin bir kriteri olduğunu belirterek değerleri öğrencilere tanıtmasıdır. Öğretmen, öncelikle öğrencilerinin davranışlarını gözlemleyerek, onlar arasında hakim olan değerleri tespit etmelidir. Öğrenciler arasındaki olumlu değerlerin sürdürülmesini desteklerken, bireye ve topluma zarar verme potansiyeli olan olumsuz değerleri ortadan kaldırmak için mücadele etmelidir.

Öğretmenin pratik rolü ise onun rol modelliğine dayanmaktadır. Bu bağlamda, öğretmen, öğrencilerine iyi bir rol model olmalı, öğrencilerin fikirlerini özgürce ifade etmelerine izin vermeli, olumlu modeller üzerinden, değerlerin sonuçlarını tartışmalıdır. Değerlerin boyutları hakkında tartışma ortamları oluşturmak için fırsatlar oluşturmalıdır. Bir öğretmen şunu unutmamalıdır ki; o öğrencileri için çok önemli bir modeldir. Çünkü öğrenciler, öğretmenlerinin sınıf içinde ve dışında yaptığı davranışları sürekli

izlemektedirler. Öğretmenin model alınması ise onun sevilmesine bağlıdır. Öğrenciler, sevdikleri, kendilerine özen gösteren ve emek veren öğretmenler üzerinden, hareketlerine düzenleme yapabilmektedirler. Ayrıca tüm değer eğitimi yaklaşımları, öğretmenlerin bir model olduğu konusunda ortak fikre sahiptirler (Chapin, 2006, s.14; Seefeldt,1989, s.245;).

Öğretmenin kullandığı teknik ve yöntemler de değerler eğitimi konusunda güçlü bir etkiye sahiptir. Doğru ve etkili yöntemler, öğrencilerin değerleri özümsemesini kolaylaştırabilmektedir. Değerler eğitiminde kullanılabilecek etkili yöntem ve teknikler arasında, tartışma, proje çalışması, uygulamalı etkinlikler, grup çalışması, drama, öğrenci liderliğinde araştırmalar yaptırmak gibi aktif öğrenme yöntemleri bulunmaktadır (Özmete, 2007, s.859-871).

Genel olarak, okullar, öğretmenler ve aileler değerler eğitiminin önemli bileşenleridir. Bu üç bileşen birbiriyle ne kadar uyumlu olursa değerler eğitimi de o kadar başarılı olur. Öğretmenlerin rol modeller olarak okul yönetimiyle, meslektaşlarıyla ve çevreyle işbirliği yapmaları önemlidir. Toplumun refahına ve ahlaki bilincin gelişmesine katkıda bulunabilecek bireylerin yetiştirilmesinde, öğretmenlerin çok önemli bir role sahip olduğu göz ardı edilmemelidir. Bundan dolayı öğretmenlerin değerler eğitimi ile ilgili becerileri geliştirilmelidir (Edwards, 1996, s.178).

Araştırmanın bu kısmında, tarih ders kitaplarının karşılaştırıldığı iki ülke olan Türkiye ve Irak'ın eğitim sistemlerine kısaca bakmak faydalı görülmüştür.

2.11. Türkiye'de Eğitim Sistemi

Türkiye'de eğitim, sağlık, adalet, güvenlik gibi devletin temel işlevlerinden biridir. Devletin gözetim ve denetim altında yapılmaktadır (MEB, 2014). Bugünkü Türk eğitim sistemi ise 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununa göre düzenlenmiştir

Türk eğitim sisteminin temel hedefi *“Türk toplumunu rahatlığını artmak, milli birliğini güçlendirmek ve Türk milletini çağdaş uygarlığın yaratıcı ve seçkin bir ortağı etmektir”* (MEB, 2003). Millî Eğitim Temel Kanunu ile birlikte eğitim, örgün ve yaygın eğitim şeklinde iki ana dala ayrılmıştır.

Bu bağlamda, Türk eğitim sisteminde örgün eğitim, dört aşamadan oluşmaktadır. okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretim olmaktadır. 0-3 yaşları arasındaki çocukların aldığı eğitim, okul öncesi olarak adlandırılmaktadır. Bu aşamada her hangi bir zorunluluk yoktur ve isteğe bağlıdır. Bu yaştaki çocuklar eğitimlerini kreşlerde almaktadırlar.

Anaokulu 3-5 arasındaki yaş grubunu kapsamaktadır. 5-6 yaşlarında olan çocuklar için eğitim, ilköğretim okullarındaki okul öncesi ana sınıflarında sağlanmaktadır. (Karacaoğlu & Çabuk, 2002; UNESCO, 2004).

İlköğretim, 6-14 yaşlar arasında olan çocukların eğitimini kapsamaktadır. Bu aşamada bütün vatandaşlar için (kız ve erkek) eğitim zorunludur ve devlet okullarında ücretsizdir. 8 yıllık ilköğretim 2 kademedan oluşmaktadır. 1. kademe ilk 4 yıl, sınıf öğretmenleri ile yürütülmektedir. 2. kademenin dört yılında ise alan öğretmenleri görevlendirilmektedir.

Ortaöğretim 15-18 yaş grubunu içermektedir. Bu aşamada öğrencilerin önemli hedeflerinden biri, başarılı bir şekilde yüksek öğretime hazırlanmaktır (Erden, 2007, s.133). Öğrenciler ilköğretimi bitirdikten sonra ortaöğretimde en az dört yıllık öğretim sürecine devam etmektedirler. Ortaöğretim genel, mesleki ve teknik olmak üzere iki alana bölünmektedir. Öğrenciler istekleri ve yetenekleri doğrultusunda çeşitli programlara kayıt yaptırma fırsatlarına sahiptirler (Kaya, 2010).

2.12. Irak'ta Eğitim Sistemi

Talim ve terbiye konusu, toplumlar için her zaman büyük bir öneme sahip olmuştur. Çünkü toplumun gelişme ve kalkınmasında en önemli faktörlerden biri eğitimidir. Irak eğitim sisteminin hedefi ise eğitim, kültür ve bilim konularında gelişimi sağlamak, bilim ve eğitim kurumları arasında yardımlaşmayı gerçekleştirmektir.

Irak'ta eğitim süresi, 12 yıl olarak belirlenmiştir. Bunun ilk 6 yılı ilköğretimdir. Bu aşamada eğitim zorunlu ve devlet okullarında ücretsiz olarak verilmektedir. İlköğretimde çocuklar 6 yaşından itibaren eğitime dahil olmaktadır.

Bundan sonraki aşama olan lise eğitimi de 6 yıl olarak belirlenmiştir. ilk 3 yılı ortaöğretim olarak tanımlanmaktadır. Ardından 3 yıl süren ve idadi olarak adlandırılan süreç gelmektedir. İdadiler ise genel ve meslekî olarak iki bölüme ayrılmaktadır. İdadilerin genel

olanında, dersler sözel ve sayısal olarak ikiye ayrılırken, Meslekî olanında ziraat, sanayi ve ticari olmak üzere üç bölüm bulunmaktadır (Hüsein & Toma, 2009).

Irak'ta liselerdeki eğitim sistemi, 1977 yılının 2. Kanunu, geçici anayasanın 50. maddesi ve Milli Eğitim Kanunu'nun 21. Maddesiyle belirlenmiştir (wiki.dorar-alirag.net/iraqi/law/729.html).

İdadilerin amaçlarından biri de kız ve erkek öğrencileri üniversite eğitimine hazırlamaktır (Al-Hümeiri, 2019). Diğer amacı ise öğrencilerin kabiliyetlerini keşfedip, yüksek bilgiye ve yeteneklere sahip olmalarını sağlamaktır. İdadiyeler aynı zamanda sözel ve sayısal olarak da bölünmektedirler (Kerim, 2012).

2.13. Irak ve Türkiye'de Ortaöğretim Tarih Programlarında Değerler

Değerler, öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içindedir, gövdesi ve dalları ise bu köklerden beslenerek bugünüme ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır.

Türkiye'de tarih öğretim programları, değer eğitim konusunda bazı amaçları içermektedir. 2018'de güncellenen eğitim öğretim programları öncelikle 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 2. maddesinde ifade edilen “Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları” ile “Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri” esas alınarak hazırlanmıştır. Eğitim ve öğretim programlarıyla sürdürülen tüm çalışmalar; okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim seviyelerinde birbirini tamamlayıcı bir şekilde amaçlara ulaşmaya yöneliktir. Türkiye ortaöğretim tarih öğretim programında, değerler eğitimi bağlamında amaçlar aşağıda gibi sıralanmaktadır:

- 1- Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle millî ve manevî değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlamak.
- 2- Liseyi tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda ve ortaokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle, millî ve manevî değerleri benimseyip hayat tarzına dönüştürmüş, üretken ve aktif vatandaşlar olarak yurdumuzun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir mesleğe, yükseköğretime ve hayata hazır bireyler olmalarını sağlamaktır (MEB.2018. s.4- 5).

Yukarıda verilen maddelerde milli ve manevi değerlere ilişkin amaçlar açık bir şekilde vurgulanmaktadır. Ayrıca öğretim programında öğrencilerin kazanması gereken kök değerlere de yer verilmektedir. Programda üzerinde durulan kök değerler ise şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik. Bu değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır (MEB, 2018, s.5).

Irak'ta ise ortaöğretim tarih öğretim programının olmadığı görülmektedir. Fakat tarih öğretiminin bazı amaçları şu şekilde sıralanmaktadır:

- 1- Allah'a ve O'nun elçilerine ve manevi olanlar da dahil olmak üzere ilahi manevi değerlere inanan, fikri ve kültürel zorluklarla yüzleşmelerini sağlayacak düşünce ve uygulamada bir nesil hazırlamak.
- 2- Arap-İslam mirasından ve insan medeniyetinin inşasındaki rolünden gurur duyacak, özgüvenini geliştirecek bir nesil yetiştirmek.
- 3- Milli değerleri aşlamak ve geliştirmek, vatana sahip çıkmak, onu korumak, güvenliğini ve kaynaklarını muhafaza etmek, inşası ve ilerlemesi için çalışmak.
- 4- Öğrencilerin ulusal birliğe ve Irak'ın bu ülkede uzun bir birliktelik geçmişiyle tüm bileşenleriyle Irak halkının tarihi bir merkez olduğuna ve bu birliğin dengeli bir haklar çerçevesinde sağlanacağına olan inancını pekiştirmek.
- 5- Yeni neslin yetiştirilmesi, onu entelektüel hoşgörüsüzlükten ve dar görüşlülükten kurtaran ve onda nesnel bilimsel düşünme yeteneklerini geliştiren saf vatansever bir eğitim vermek (Kerim, 2012).

Tarih öğretim programı olmasa da Irak'taki tarih eğitimi amaçlarının milli, manevi ve dini değerler çerçevesinde ele alındığı fark edilmektedir.

Sonuç olarak hem Türkiye'de hem de Irak'ta, tarih öğretimine ciddi ölçüde değerler eğitimi bağlamında roller ve sorumluluklar yüklendiği görülmektedir. Bu durumda programı ve amaçları içeren tarih ders kitapları daha önemli hale gelmektedir.

2. 14. İlgili Araştırmalar

Duygusal boyutta düşünce ve eylemlerimizi etkileyen değerler, birey için olduğu kadar toplumlar için de oldukça önemli bir yere sahiptir. Değerler zaman içinde değişmesine rağmen, insanlık tarihi boyunca toplumsal kültürün ve toplumsal davranışların bir parçası olarak varlıklarını sürdürmüştür. Öneminden dolayı değerler ve eğitimi toplumlar ve eğitimciler için her zaman ilgi odağı olmuştur (Demircioğlu & Tokdemir, 2008, s.73).

1960'ların ortalarından sonra değerler eğitime yönelik çalışmaların arttığı dikkat çekmektedir. Pearlin ve Kohn (1966) tarafından yapılan bir çalışmada, sınıf değişkeni baz alınarak, İtalyan ve Amerikalı ailelerin çocuklarının sahip olmasını istedikleri değerler araştırılmıştır. 340 anne ve 521 baba ile yapılan görüşmeler sonucunda, orta sınıf ailelerin çocuklarında öz-yönetim değerlerini, işçi sınıfından olan ailelerin ise çocuklarında uyum değerlerini görmek istedikleri ortaya konmuştur.

Whitney (1986), ortaöğretim düzeyinde değerler eğitiminin kapsamını bulmak için Tennessee eyaletinde bir araştırma gerçekleştirmiştir. Eyaletteki 275 okuldan 75'i rastgele seçilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, öğretmenler değerler eğitime çok ilgi duymaktadırlar ve okulların gençlerin değerlerini etkilemek ve davranışlarını değiştirmek için güç kullanması gerektiğine inanmaktadırlar. Öğretmenlerin görüşlerine göre ise değerleri öğretmek için yalnızca aileye ve dini kurumlara güvenmek yanlıştır. Dürüstlük, başkalarına saygı ve sorumluluk ise eğitim programlarında yer alması gereken üç temel değerdir.

Değer eğitimi alanında yapılan çalışmalardan biri Öztürk'e (1991) aittir. Öztürk, "Batı Çocuk Klasiklerinde Temel Değerler" adlı kitabında, beş Batılı çocuk klasiğini değerler eğitimi bağlamında analiz etmiştir. Çalışmanın bulguları, dini değerler, sosyal değerler, özelemler ve aşk bölümlerinde toplanmaktadır. Fakat Öztürk'e göre, tercüme kitaplar bazı değerler içermesine rağmen yeterli değildir. Bu nedenle her toplum değer eğitimi konusunda kendine ait klasik eserleri aktif olarak kullanmalıdır, görüşünü ileri sürmektedir.

"Kral Suud Üniversitesi Öğrencileri Örneğinin Hakim Değerleri ve Çalışma Ortamının Bazı Değişkenleriyle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", Abdulaziz Al-Sayed ve Abdul Latif Amin (1996), tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılan Kral Suud Üniversitesi'ndeki 355 öğrenci üzerinden, hakim değerler ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, ilk sırada dinî değerler yer almaktadır. Dinî değerlerin ardından teorik, ekonomik, politik ve son olarak da estetik değerler gelmektedir.

Chang ve Munoz (2006) tarafından yapılan çalışmada ilkokul 3. 4. ve 5. sınıflarda öğrenim gören öğrencilere (3.908 kişi) "bir karakter eğitimi Projesi" uygulanmıştır. Sosyal ve bilişsel yönlerin gelişmesine yol açtığı izlenmektedir.

Yıldırım (2009) ise "Valuse Education Experiences of Turkish Class Teachers: A Phenomonological Approach" başlıklı bir araştırma ile değerlerin toplumdan bireye aktarılmasında önemli bir rolü olan sınıf öğretmenlerinin görüşlerine ulaşmıştır. Çalışmada, değerlerin kazanılması süreci ile ilgili fikir ve deneyimler ele alınmıştır. Kırşehir ilinde, üç resmi ilköğretim okulunda gerçekleştirilen çalışmanın bulgularına göre, sınıf öğretmenleri en fazla vatanseverlik değerine vurgu yaparak çocukların bu değeri kazanmaları gerektiği görüşünü ortaya koymuşlardır. Ayrıca değer eğitiminin ailede başlayarak okullarda devam etmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

“Ortaokullarda değerler eğitimi ve istenmeyen öğrenci davranışlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi " adlı doktora tezi Faysal Özdaş (2013) tarafından yapılan bir diğer çalışmadır. Bu tezin amacı, ortaokul öğretim programlarında yer alan değerlerin kazandırılma düzeyinin belirlenmesi ile bu programın hedef kitesini teşkil eden öğrencilerde istenmeyen davranışların görülme sıklığını tespit etmektir.

Mehmet Barteve tarafından 2017'de yapılan "Ortaokul öğrencilerinin insani değerler açısından durumlarının incelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezi, değer eğitimi alanındaki çalışmalardan biridir. Bu tezde ortaokul öğrencilerin arasındaki insani değerler ele alınmaktadır

“Değerler eğitimi üzerine yapılmış lisansüstü düzeyindeki çalışmaların değerlendirilmesi" başlıklı makalede, Bilal Elbir ve Can Bağcı (2013) değerler eğitimi ilgili yapılan yüksek lisans ve doktora çalışmalarını tablolar halinde sunarak, değerlendirmektedirler. Yukarıdaki çalışmaların değer eğitimi konusunu doğrudan ele aldığı da farkedilmektedir.

Tarih eğitiminde değerlerin yeri ve önemine ilişkin çalışmaların da bu süreçte arttığı söylenebilir. Tarih öğretiminde değerlere yönelik çalışmaların bir kısmı, tarih ders kitapları ve tarih öğretim programları ile ilgilidir. Örneğin, Ali'nin (1989) "Yemen Ortaokulunda Tarih Müfredatında Sosyal Değerler" adlı çalışması bunlardan biridir. Tarih ders kitaplarını analitik yöntemle inceleyen araştırmacının bulgularına göre, kitaplardaki değerler, siyasi, sosyal ve dini olmak üzere üç ana gruba ayrılmaktadır her birinin altında da bir takım alt değerler bulunmaktadır.

Al-Hüseyni (2001) çalışmasında, Irak ortaokul tarih kitaplarında yer alan değerleri tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmacının bulgularına göre, Irak tarih ders kitaplarında en sık

görülen değer öznel değerlerdir. Öznel değerlerin ardından sağlık, sosyal, ulusal, ekonomik ve diğer değerler gelmektedir.

Yusuf Keskin (2015) tarafından yapılan "Tarih dersi öğretim programı ve ders kitaplarında değerler eğitimi" başlıklı çalışmanın amacı, yeni anlayışa uygun olarak hazırlanan 2007 tarihli ortaöğretim Tarih dersi öğretim programında ve bu program uyarınca hazırlanan ders kitaplarında değerler eğitimine ne oranda yer verildiğini tespit etmektir. Tarih programının girişinde (özellikle genel amaçlarda) vurgu yapılan değerlerin, 9, 10 ve 11. sınıf düzeyinde hem ünitelendirilmiş yıllık planlara, hem de ders kitaplarına sağlıklı şekilde yansıtılmadığı görülmüştür.

Program ve ders kitaplarında en çok vurgu yapılan değerler duyarlılık (Türk büyüklerine, tarihsel ve kültürel mirasa karşı) ve milli bilinçtir. Köksal Muç (2019) tarafından yapılan “Ortaöğretim tarih ders kitaplarında değer aktarım yaklaşımları nelerdir?” başlıklı yüksek lisans tezinde lise tarih ders kitaplarındaki yer alan kök değerlerin ve diğer değerlerin daha çok evrensel ve geleneksel anlayış odaklı karakter eğitiminde yer alan değerlerden meydana geldiği gözlenmiştir. Mevcut değerlerin aktarımında, birçok değer doğrudan öğrenciye aktarıldığı, değerleri telkin etmek veya aşlamak yönteminin en sık başvurulan yöntem olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca okuyorum bölümleri oluşturularak öğrencinin metinleri değerlendirme ve analiz etmeleri istenmesi değer analizi yönteminin de tercih edildiğini göstermektedir.

Ders kitaplarının karşılaştırılması ile ortaya konan değer eğitimi çalışmaları da bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalarda değerler temel sorun olarak ele alınmamaktadır. Bundan dolayı, bu tür çalışmalar değer eğitimi çalışmalarının bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, Süngü (2005), "Almanya, Fransa ve İngiltere Eğitim Denetimi Sistemlerinin Yapı ve İşleyişi" adlı araştırmasında Avrupa Birliği'nin eğitim konusunda önde gelen bu üç ülkesinin eğitim denetimi sistemlerine yer vermektedir. Bu çalışmada önce Fransız, İngiliz ve Alman eğitim denetimi sistemlerine ilişkin işleyiş ve yapısına değinmiş, çalışmanın final bölümlerinde ise, Türk Eğitim sistemi ile bu ülkelerdeki durum benzerlik ve farklılık gösteren durumların neler olduğu anlatmaya çalışmıştır.

Mehmet Fatih Kaya (2010) tarafından yapılan “Türkiye ve Almanya’daki lise coğrafya ders kitaplarının karşılaştırılması” başlıklı doktora tezinde iki ülkenin coğrafya kitapları

karşılaştırılırken, kitapların içerdiği değerlere de bakılmıştır. Leyla Şentürk ve Elif Aktaş (2015) tarafından yazılan “Türkiye ve Romanya’da okutulan ana dili Türkçe ders kitaplarının değer iletimi açısından karşılaştırılması” başlıklı makalenin amacı, Türk Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi ile Romen Eğitim, Araştırma, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınevi’ne ait ortaokul 6., 7. ve 8. sınıf ana dili Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerinde yer alan ulusal ve evrensel değerlerin dağılımını belirlemektir.

Karim’in (2012) yaptığı yüksek lisans tezinin başlığı “Irak Cumhuriyeti ve Birleşik Arap Emirlikleri’nde benzerlerinde hazırlık aşaması için tarih kitaplarında yer alan değerler”dir. Araştırmacı her iki ülkenin kitapları arasında bir karşılaştırma yapmıştır.

Bir diğer karşılaştırma çalışması ise Hacı Ahmet Bolat (2019) tarafından yapılan “Türkiye ve Fransa ortaöğretim coğrafya dersi öğretim programlarının ve ders kitaplarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi” adlı yüksek lisans tezidir. Bu tezde Türkiye ve Fransa’da uygulanan ortaöğretim coğrafya öğretim programları arasındaki benzerlik ve farklılıklar nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile ortaya konmuştur. Farklı ülkelerin ders kitaplarını karşılaştıran bu çalışmalarda değer eğitimi genelde araştırmanın bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma ise Türkiye ve Irak tarih ders kitaplarında değer eğitiminin doğrudan bir karşılaştırmasını ve analizini yaparak alana farklı boyutta katkı sağlayacaktır. Türk ve Irak lise tarih ders kitaplarının hangi değerleri içerdiği ve aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır. Her iki ülkede okutulan lise tarih ders kitapları değer eğitimi bakımından kıyaslanarak mevcut durum tespit edilmiştir. Bundan dolayı “Irak ve Türkiye Tarih Ders Kitaplarının Değer Eğitimi Açısından Karşılaştırılması” başlıklı bu araştırma tarih eğitimi alanında yeni bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın deseni, veri toplama araçları ve verilerin analizi ile ilgili süreçler açıklanmıştır.

3.1. Araştırma Deseni

Nitel, nicel ve karma araştırması eğitimde ve sosyal davranış bilimleri araştırmalarından geçerli üç yaklaşımdır (Balcı, 2010, s.46). Bu çalışma nitel bir araştırmadır. Nitel araştırmanın herkes tarafından kabul edilen bir tanımını yapmak zordur. Aslında nitel araştırma literatüründe birçok yazar böyle bir tanım yapmaktan kaçınmaktadır. Bunun nedeni ise “nitel araştırma” kavramının bir şemsiye kavram olarak kullanılmasından ve bu şemsiye altında yer alabilecek birçok kavramın değişik disiplinlerle yakından ilişkili olmasındandır.

Nitel araştırmalarda, etnografya, antropoloji, durumsal araştırma, açıklayıcı araştırma, bilimsel, doğal ve betimleyici araştırma, kuram geliştirme ve içerik analizi gibi çok sayıda kavram vardır. Bu kavramların araştırma tasarımı ve analiz teknikleri açısından benzer yapılara sahip olması nedeniyle nitel araştırma genel bir kavram olarak kabul edilebilir ve bu kavramları içerir. Nitel araştırmanın kapsamlı bir tanımını yapmak zor olsa da, bir takım temel özelliklerini belirtmekte fayda vardır. Tanımdan ziyade, nitel araştırmanın özellikleri, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Literatürde, nitel araştırmaların sıkça belirtilen altı özelliği karşımıza çıkmaktadır. Bunlar:

1. Doğal ortama duyarlılık
2. Araştırmacının katılımcı rolü
3. Bütüncül yaklaşım.

4. Algıların ortaya konması
5. Araştırma deseninde esneklik
6. Tümevarıma dayalı analiz (Yıldırım, 1999).

Yıldırım ve Şimşek'e (2008) göre:

Nitel araştırma esnek olduğu için araştırma tasarımının oluşturulması ve araştırmanın gerçekleştirilmesini kolaylaştırır. Duruma göre araştırmanın her aşamasında yeni yol ve yaklaşımların geliştirilmesine ve araştırma tasarımında değişiklikler yapılmasına imkan verir. Çünkü sosyal olgular ve olaylar içinde geliştiği ortamlardan bağımsız olarak gerçekleşmezler ve sürekli değişim geçirirler (s.52).

Baltacı'ya (2019) göre, her araştırmada olduğu gibi nitel araştırmalarda da öncelikle araştırılacak konuya ilişkin problemi tanıma, problemin farkında olma ve problemin çözümüne ilişkin merak duyma önemlidir. Çünkü araştırma süreci içinde araştırmacı, kolaylıkla dağılabilmekte ve sıkılabilmektedir (Creswell, 2002; Guba ve Lincoln, 1994; Shenton, 2004). Problemi analiz ederek detaylarının belirlenmesi, çözüme ilişkin alternatif yaklaşımlar arasından hangisinin problemi tutarlı şekilde çözeceğini seçmek için önemlidir (Morgan & Smircich, 1980; Morse, 2016).

Ardından çalışma tasarlanır ve veri toplama aracı geliştirilir. Veri toplama süreci uzun sürebilir ve araştırmacı ilgili ilgisiz tüm nitel verileri edinmiş olabilir (Neuman & Robson, 2014). Bu noktada önemli olan verileri sınıflandırarak daha etkili bir şekilde analiz edilerek yorumlamaktır (Bogdan & Biklen, 1997). Araştırmanın son aşaması olan raporlaştırma farklı problemleri görünür kılabilir. Çünkü nitel araştırmanın amaçlarından biri de belirli problemlerin çözülmesi ve yeni problem durumlarının fark edilmelerinin kolaylaştırılmasıdır (Pope, Ziebland & Mays, 2006; Mallat, 2007). Bu süreç tüm araştırma boyunca devam etmektedir.

Nitel araştırmanın yöntemlerinden biri de doküman analizidir. Araştırma kapsamında incelenen konuyla ilgili olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı belgelerin analiz edilmesiyle veri sağlanmasına doküman incelemesi denilmektedir. Araştırma yapılan alanla ilgili pek çok bilgi görüşme ve gözlem yapmaya gerek kalmaksızın belge inceleme yoluyla elde edilebilir. Bu sayede araştırmacı zaman ve kaynak tasarrufu sağlamış olur. Hangi dokümanın önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılabileceğine araştırma konusuna bakarak karar vermek gerekir (Yıldırım & Şimşek, 2008, s.187) Irak ve Türk

tarih ders kitaplarını değer eğitimi bakımından karşılaştırmayı amaçlayan bu çalışmada ise doküman analizi yapılmıştır.

3.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak 2020-2021 yılları arasında Türkiye ve Irak'taki liselerde okutulan tarih ders kitapları kullanılmıştır. Tarih ders kitapları değer eğitimi bağlamında analiz edilerek, konuya ilişkin literatür de incelenmiştir.

Irak eğitim sisteminde “İdadiye” diye adlandırılan lise eğitim seviyesi Türkiye eğitim sistemindeki 10, 11 ve 12. sınıfa denk olan bir aşamadır. Lise seviyesinde tutulan bu çalışmada, bundan dolayı 9. Sınıf tarih ders kitabı analiz kapsamı dışında bırakılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın Türkiye boyutunda 10, 11 ve 12. sınıf tarih ders kitapları, Irak boyutunda ise 4, 5 ve 6. sözel (edebi) sınıflarda kullanılan tarih ders kitapları kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılan tarih ders kitaplarının bilgileri Tablo 1 ve Tablo 2’de verilmiştir:

Tablo 1

Analiz Edilen Türkiye Lise Tarih Ders Kitapları

Kitap Adı	Kitap adı	Yayın Yılı	Yazar Adı	Yayın Yeri	Yayın Evi	Sayfa Sayısı	Analiz Edilen Sayfa Sayısı
10.Sınıf Tarih Ders Kitabı		2020	Erol Yüksel Mehmet Ali Kapar Özgür Bağcı Ferhat Bildik Kazım Şahin Leyla Şafak Murat Ardic Süleyman Yıldız	Ankara	Özgün Matbaacılık	224	148
11.Sınıf Tarih Ders Kitabı		2020	Erol Yüksel Mehmet Ali Kapar Özgür Bağcı Ferhat Bildik Kazım Şahin Leyla Şafak	Ankara	Özgün Matbaacılık	244	171

Murat Ardiç							
Süleyman Yıldız							
12.Sınıf Tarih Ders Kitabı	Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	2021	Akif Çevik Gül Koç Koray Şerbetçi	Ankara	Tuna Matbaacılık	272	196
Toplam					3	740	515

Tablo 1’göre, Türkiye’de 2020-2021 eğitim-öğretim yılında kullanılan ve MEB tarafından basılan üç tarih ders kitabı araştırmada veri aracı olarak kullanılmıştır. Kitapların toplam sayfa sayısı 740 olmasına rağmen analiz edilebilen sayfa sayısı 515’dir. Kitabın ana girişini, içindekiler listesini, bölümünün sonunda yer alan soruları, resim ve çizimleri içeren 225 sayfa ise analizin dışında bırakılmıştır.

Tablo 2

Analiz Edilen Irak Lise Tarih ders Kitapları

Sınıf Düzeyi	Kitap Adı	Yayın Yılı	Yazar Adı	Yayın Yeri	Yayın Evi	Toplam Sayfa Sayısı	Analiz Edilen Sayfa Sayısı
4. Edebi (sözel)	Arap-İslam Medeniyeti Tarihi	2020	Abduljabbar Naji Esra Talib Tevfik Mahmud Türki Faris Najia Abdullah İbrahim Davud Salman Halef Esraa Muhanna Hassan	Bağdat	Müfredat Genel Müdürlüğü Yayınları	180	164
5. Edebi (sözel)	Modern ve Çağdaş Avrupa Tarihi	2020	Milli Eğitim Bakanlığı Komisyonu	Bağdat	Müfredat Genel Müdürlüğü Yayınları	112	87
6. Edebi (sözel)	Arap Dünyasının Modern ve Çağdaş Tarihi	2020	Cafer Hamidi Nuri Halil Usame al-Douri Zeyneb Karim Elseydali Hüseyin	Bağdat	Müfredat Genel Müdürlüğü Yayınları	204	192

Toplam	3	496	443
--------	---	-----	-----

Tablo 2'ye göre, Irak'ta 2020-2021 eğitim-öğretim yılında kullanılan ve Müfredat Genel Müdürlüğü tarafından basılan üç tarih ders kitabı araştırmadaki diğer veri araçlarıdır. Kitapların toplam sayfa sayısı 496'dır. 443 sayfası analize dahil edilirken, kitabın ana girişini, içindekiler listesini, bölümünün sonunda yer alan soruları, resim ve çizimleri içeren 53 sayfa ise analizin dışında bırakılmıştır.

Her iki ülkeye ait altı kitabın toplam sayfa sayısı 1236'dır. Sonuçta ise kitapların toplam 958 sayfası analize tabi tutulmuştur.

3.3. Verilerin Analizi

Çalışmada öncelikle ders kitapları üzerinden doküman analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler ayrıca içerik analizine tabi tutulmuştur. Dokümanlar yada belgeler bir toplumun sosyo-kültürel, iktisadi, siyasi, dini hayatına ve medeniyetine geçmişine ve hayatına dair ilişkin özellikleri araştırırken en önemli veri toplama araçlarından biridir. Her ülkenin geçmişini bilmek için o ülkenin dokümanlarına ulaşmak gerekir çünkü bu gün bilinen pek çok bilgi, bu dokümanları analiz ederken araştırmacılar tarafından elde edilmiştir. Toplumların kültürleri, gelenekleri, yaşam şekilleri, inanç ve ibadetleri bu dokümanlar sayesinde tanıtılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2006, s.187).

Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Wach, 2013). Bu yöntem, basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan doküman analizinin sistemli bir yoludur. Nitel araştırmada kullanılan diğer yöntemler gibi doküman analizi de anlam çıkarmak, ilgili konu hakkında bir anlayış oluşturmak, ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin & Strauss, 2008).

Doküman analizinde, var olan dokümanların yanı sıra mülakatlar, katılımcı ve katılımcı olmayan gözlemler ve fiziksel olan tüm dokümanlar ile birlikte analiz edilebilmektedir (Yin, 1994). Araştırmacı, farklı yöntemlerle toplanan bilgileri inceleyerek, veri kümeleri arasındaki bulguları doğrulayabilir ve böylece tek bir çalışmada var olabilecek potansiyel önyargıların etkisini azaltabilir (Corbetta, 2003).

Doküman analizinde en sık kullanan yöntemlerinden biri ise içerik analizidir. İçerik analizi ağırlıklı olarak yazılı ve görsel verilerin analiz edilmesinde kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemde tümdengelimci bir yol takip edilmektedir. İçerik analizinde araştırmacı öncelikli olarak araştırma konusu ile ilgili kategoriler geliştirmektedir. Araştırmacı daha sonra, incelemiş olduğu veri setinde, bu kategoriler içerisine giren kelime, cümle ya da resimleri saymaktadır.

Araştırmacı kategori geliştirme aşamasında dikkatli olmalı ve aynı metin üzerinden benzer bir araştırma yürütmeyi planlayan başka araştırmacıların da aynı sonuçlara ulaşabilecekleri türden uygun kategoriler geliştirmelidir (Silverman, 2001). İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklamaya yardımcı olacak kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktadır. Betimsel analizle özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analiziyle derinlemesine bir işleme tabi tutulur ve yeni kavramlar keşfedilir.

İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır. İçerik analizinin aşamalarını incelemeden önce kullanılan terimleri tanımlamak gerekir (Neuman, 2012; Yıldırım & Şimşek, 2008, s.227).

Yakın çağda bilgisayar devriminin, aynı zamanda niteliksel metodolojilerin, özellikle içerik veya metin analizi olarak adlandırılan yaklaşımın çoğalmasına sebep olduğu gözlenmektedir (Kelle, 1995; Roberts, 1997; Tesch, 1991; Weitzman & Miles, 1995).

Bu çalışmada içerik analizi yapılırken yukarıda bahsedilen ve Fadıl tarafından geliştirilen değer sınıflandırması esas alınmıştır. Fadıl'ın geliştirdiği değerler sınıflandırması ise esnek bir yapıya sahip olduğu, Türkiye ve Irak tarih ders kitaplarında yer alan değerleri tespit etme konusunda uygun görüldüğü için tercih edilmiştir.

Fadıl'ın White'ın çalışmasını dikkate alarak geliştirdiği sınıflamada 66 alt değer ve 10 ana değer bulunmaktadır. Bu 10 değer grubu; Ahlaki değerler, sosyal değerler, öz değerler, rekreasyonel değerler, bedensel değerler, pratik değerler, bilişsel değerler, tarihsel değerler, ulusal değerler ve demokratik değerlerdir. Tarih ders kitaplarının değerler bağlamında yapılan içerik analizinde bu başlıklar ve değer sınıflandırılması kullanılmıştır. İçerik analizi sonucu elde edilen bulgular, tablolara frekans ve yüzdelik olarak yansıtılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Türkiye ve Irak'ta Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler.

Çalışmanın birinci alt probleminde, Türkiye ve Irak'ta okutulan lise tarih ders kitaplarında yer alan değerler analiz edilmiştir. Her bir değer sınıfı ayrı şekilde ele alınmıştır ve karşılaştırması yapılmıştır. Elde edilen analiz sonuçları tablolarda frekanslarla gösterilmiştir. Kitapların sınıf düzeyi üzerinden elde edilen bulgular ise yüzdeler şeklinde verilmiştir.

4.1.1. Ahlaki Değerler

Toplamları korumak konusunda en önemli yöntemlerden biri ahlaki değerlerin toplumun bireylerine kazandırılmasıdır. Bu süreçte ders kitapları önemli bir yere sahiptir. Tarih ders kitapları da önemli ölçüde ahlaki değer içermektedir. Ahlaki değerler aynı zamanda şu alt değerleri içermektedir: adalet, inanç, saygılı konuşma, görgü, dürüstlük, itaat, kanaat, namus, öfke kontrolü. Yapılan analizler sonucu tarih ders kitaplarında tespit edilen ahlaki değerler ve ahlaki değerlere ilişkin alt değerler Tablo 3 ve Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 3

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Ahlaki Değerler

Değer	Alt Değer	f
Ahlaki değerler	Adalet	84
	İnanç	57
	Saygılı konuşma	47
	Görgü	35
	Dürüstlük	33
	İtaat	29
	Kanaat	13

Namus	4
Öfke Kontrolü	0
Toplam	302

Tablo 3'e göre Türkiye lise tarih ders kitaplarında yer alan ahlaki değerlere ilişkin alt değerlerin frekansı 302'dir. Tablo'ya göre ahlaki değerler 9 alt değere ayrılmaktadır. Bunun içinde de adalet değeri 84 frekansla ilk sırada yer almaktadır. Tablo 3'te ikinci sırada 57 frekansla inanç değeri bulunmaktadır. Saygılı konuşma 47, görgü 35, dürüstlük 33, İtaat 29, kanaat 13 ve namus 4 frekansla tabloya yansımıştır. Tabloya göre, Türk tarih ders kitapları öfke kontrolü değerini içermemektedir.

Tablo 3'te ilk sırada yer alan adalet değerine 10. sınıf tarih ders kitabında yer alan şu bilgiler örnek gösterilebilir: *“Osmanlı Devleti askeri ve idari konularda olduğu gibi ilmi alanda da sağlam ve tutarlı bir yol takip etmiştir. Osman beyden itibaren fethedilen bölgelere kadı tayin edilerek buralarda adaletin zamanında teminine çalışmıştır”* (Yüksel, Kapar, Bağcı, Bildik, Şahin, Şafak, Ardıç & Yıldız, 2020, s.103)

Bu cümlelere göre, Osmanlı devleti, Osman Bey'den itibaren adaleti kurmak çok önem vermektedir. Bu cümlelerde "adalet" alt değeri vurgusu olduğunu görmektedir.

“Adalet” alt değeri için bir diğer örnek ise ders kitabında Fatih Sultan Mehmed hakkında bilgilerdir. 10. Sınıf tarih ders kitabında:

İstanbul'ın Fethi'nin üçüncü gününde Fatih, kazanmış olduğu zafer nedeni ile büyük törenler ve bayramlar tertipledi. O zamana kadar şehrin muhtelif yerlerinde saklı bulunan büyük küçük herkesin, en ufak bir rahatsızlığa uğramadan serbestçe dolaşmalarını emretti. Savaş korkusu ile şehirden kaçmış olanların evlerine dönmelerini ve herkesin, önceden olduğu gibi evinde kendi örf ve adetleriyle dinine uygun olarak yaşamasını buyurdu (Yüksel vd., 2020, s.188).

Bu metinde Fatih Sultan Mehmed'in adil tutumu bariz bir şekilde ortaya konmakta ve “adalet” alt değerine işaret edilmektedir. Herkesin önceden yaşadığı gibi hayatlarına devam etmesine izin verilmesi ise “görgü” alt değerine örnek gösterilebilir. Aynı şekilde bu cümlelerden “saygılı konuşma” alt değerine ulaşmak da mümkündür.

Diğer bir örnek ise 12. Sınıf Türkiye cumhuriyeti inkılap ve Atatürkcülük tarih ders kitabından gelmektedir. *“Fransız askerlerinin bir Türk kadınına: "Burası artık Türklerin değildir. Fransız memleketinde peçe ile gezilmez." diyerek, kadının peçesini çekip yırtması*

olayları başlattı. Bu duruma şahit olan Sütçü İmam, düşman askerini vurdu” (Çevik, Koç & Şerbetçi, 2021, s.75-76). Bu metne bakarak Sütçü İmam’ın peçeli kadının namusuna sahip çıktığı düşünülebilir. Böylece bu bilgiler üzerinden “namus”alt değerine ulaşılabilir.

Tablo 4

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Ahlaki Değerler

Değer	Alt Değer	f
Ahlaki değerler	Adalet	80
	İnanç	72
	Görgü	41
	İtaat	33
	Dürüstlük	2
	Saygılı konuşma	0
	Namus	0
	Kanaat	0
	Öfke Kontrolü	0
	Toplam	228

Tablo 4’e göre, Irak lise tarih ders kitaplarında ahlaki değerlere toplam 228 frekansla vurgu yapılmaktadır. Tabloda 9 alt değere ayrılan “Ahlaki değerler” içerisinde “adalet” alt değeri 80 frekansla ilk sırada yer almaktadır. Tablo 4’te 72 frekansla ikinci sırada “inanç” alt değeri bulunurken, 41 frekansla “görgü”, 33 frekansla “itaat”, 2 frekansla “dürüstlük” alt değerleri dikkat çekmektedir. Irak tarih ders kitaplarında, saygılı konuşma, namus, kanaat ve öfke kontrolü alt değerlerine ilişkin veriler bulunamamıştır.

Irak tarih ders kitaplarında yer alan ve Tablo 4’te ilk sırada bulunan “adalet” alt değerine, 4. edebi (sözel) Arap-İslam Medeniyeti Tarihi lise tarih ders kitabında verilen şu bilgiler örnek gösterilebilir: “Halife Ömer bin Hattab (Radiyallâhu anh) çalışanlarına karşı çok katıydı, onları her yıl sorumlu tuttu, halkın şikâyetlerini dinledi ve çeşitli yöntemlerle haksızlıkları ortadan kaldırdı” (Naji, Tefvik, Türki, İbrahim, Halef & Hassan, 2020 s.67). Halifenin adaletsizliği birden çok yöntemle ortadan kaldırmaya çalışması ve halkın şikayetlerini dinlemesi, açık bir şekilde “adalet” alt değerini vurgulamaktadır. Halifenin halkın işleri ile bizzat kendisinin ilgilenmesi ise aynı zamanda “görgü” alt değerine işaret etmektedir.

Kitapta yer alan şu cümle ise Tablo 4'te ikinci sırada yer alan “inanç” alt değerini ortaya koymaktadır: “İslam'dan önceki Araplar dinler ve mezhepler üzerindeydiler, dolayısıyla bir kısmı Allah'a inanıyor ve tevhid inancına sahiptiler” (Naji vd., 2020 s.31). Bu cümlede Allah inancı ve tevhid anlayışı üzerinden “inanç” değeri vurgulanmaktadır.

Tablo 3 ve Tablo 4 birlikte ele alındığında, Irak'ta okutulan lise tarih ders kitaplarına kıyasla, Türkiye'de okutulan lise tarih ders kitaplarında, ahlakî değerlerin daha fazla vurgulandığı görülmektedir. Tablo 3 ve Tablo 4'e göre, hem Türk tarih ders kitaplarında hem de Irak tarih ders kitaplarında Ahlakî değerler içerisinde “adalet” değeri öne çıkmaktadır. Aynı şekilde her iki tabloda da “inanç” alt değeri ikinci sıradadır. Namus, kanaat ve saygılı konuşma alt değerleri Türk tarih ders kitaplarında yer alırken, Irak tarih ders kitaplarında bulunmamaktadır. Tablo 3 ve Tablo 4'e göre, her iki ülkenin ders kitapları “öfke kontrolü” alt değerini içermemektedir.

4.1.2. Sosyal Değerler

Sosyal değerler insan yaşamının önemli bir parçasıdır. İnsanlar bağlı oldukları ilke ve hükümlere göre birbirleriyle barış içinde yaşayabilirler. Her toplum, yasalarını toplumun doğasıyla orantılı olarak koyar ve sosyal değerler bu yasa ve ilkelerin bir parçası olarak kabul edilir. Sosyal değerlere ilişkin alt değerler ise şunlardır: güvenlik ve istikrar, vatan sevgisi, prestij, örf ve adetlere saygı, cömertlik, sosyal dayanışma, dostluk, hoşgörü, toplumsal entegrasyon, alçakgönüllülük, merhamet, aileyi sevmek ve davranış temelleri. Toplumun önemli bir gerçeği olan sosyal değerler, tarih ders kitaplarında da önemli ölçüde yer almaktadır. Irak ve Türkiye tarih ders kitaplarında yer alan sosyal değerlere ilişkin bulgular Tablo 5 ve Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 5

Türkiye lise tarih ders kitaplarında yer alan sosyal Değerler, alt değerleri ve ferkansı

Değer	Altdeğer	F
	Güvenlik ve istikrar	217
	Vatan sevgisi	211
	Prestij	128
	Örf ve adetlere saygı	59

	Cömertlik	37
	Sosyal dayanışma	25
Sosyal değerler	Dostluk	17
	Aileyi sevmek	5
	Toplum etekrasyon	4
	Alçakgönüllülük	4
	Merhamet	4
	Hoşgörü	4
	Davranış temelleri	0
	Toplam	715

Tablo 5'e göre sosyal değerler 13 alt değerden oluşmaktadır. Türkiye lise tarih ders kitaplarında yer alan sosyal değerlerin frekansı 715'tir. Tabloda en fazla vurgunun 217 frekansla "güvenlik ve istikrar" alt değerine yapıldığı görülmektedir. "vatan sevgisi" 211 frekansla ikinci sırada yer almaktadır. Üçüncü sırada 128 frekansla "prestij" alt değeri gelmektedir. "örf ve adetlere saygı" 59 frekansla, cömertlik 37 frekansla, "dostluk" 17 frekansla, aileyi sevmek 5 ferkansla, "hoşgörü", "topluma entegrasyon", "alçakgönüllülük" ve "merhamet" alt değerleri ise 4'er frekansla tabloya yansımıştır. Tarih ders kitaplarında "davranış temelleri" başlıklı alt değeri rastlanmamıştır.

Türkiye 12. Sınıf Türkiye cumhuriyeti inkılap ve Atatürkcülük lise tarih ders kitabında yer alan şu cümleler tabloda yüksek frekansla yer alan "vatan sevgisi" alt değerine örnek verilebilir: *"..Bu yaşanan süreçte halk darbeye karşı birlik olup sokaklara çıktı ve darbecilere karşı direnişe geçti. Darbeciler sivil halkın üzerine helikopterler, tanklarla ve tüfeklerle ateş açtı. Ancak silahsız halkın karşısında direnemediler"* (Çevik, Koç & Şerbetçi, 2021, s.231). Bu cümlelerde herhangi bir silaha bile sahip olmayan halkın güçlü vatan sevgisi ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda bu ifadeler halkın güvenlik ve istikrarı koruma çabasına da işaret kabul edilebilir.

"Güvenlik ve istikrar" alt değerine ilişkin diğer bir örnek ise Türkiye 10. sınıf lise tarih ders kitabında yer alan şu cümlelerdir: *"Devletin şehir ve kasabalarında belirli süreler için görevlendirilen yeniçeriler, buralarda halkın can ve mal güvenliğini, sosyal, kültürel ve hukuki haklarını kanunlara göre korumuştur. Böylece şehir ve kasabalarda el sanatları ve ticaret için güven ve barış ortamı sağlanmıştır"* (Yüksel vd., 2020, s.85).

“Aileyi sevmek”değerine ise en iyi örnek 12. sınıf Türkiye cumhuriyeti inkılap ve Atatürkcülük tarih ders kitabında yer alan şu cümlelerdir: “*Mustafa kemal annesi ve kardeşiyle birlikte, dayısı Hüseyin Ağa'nın çalıştığı Langaza'daki çiftliğe gitti...*” (Çevik, Koç & Şerbetçi, 2021, s19). Bu cümlelere göre Mustafa Kemal’in annesi ile birlikte dayısının yanına gitmesi, güçlü aile bağlarına işaret etmektedir. Bu da “aileyi sevmek” değeri ile örtüşmektedir.

Tablo 6

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Değerler

Değer	Alt değer	f
Sosyal değerler	Güvenlik ve istikrar	78
	Vatan sevgisi	72
	Prestij	59
	Topluma entegrasyon	44
	Cömertlik	9
	Dostluk	7
	Hoşgörü	2
	Aileyi sevmek	2
	Örf ve adetlere saygı	1
	Alçakgönüllülük	1
	Davranış temelleri	0
	Sosyal dayanışma	0
	Merhamet	0
	Toplam	275

Tablo 6’da 13 altdeğer toplamda 275 frekansa sahiptir. Tablo 6’ya göre, “güvenlik ve istikrar” alt değeri 78 ferkansla ilk sırada yer alırken, “vatan sevgisi” alt değeri 72 frekansla ikinci sıradadır. Üçüncü sırada “prestij” alt değeri 59 frekansla yer almaktadır. “Topluma entegrasyon” 44, “cömertlik” 9, “dostluk” 7, “hoşgörü” 2 ve “aileyi sevmek” 2, örf ve adetlere saygı 1 ve “alçakgönüllülük” 1 frekansa sahip alt değerlerdir. “Davranış temelleri”, “sosyal dayanışma” ve “merhamet” alt değerleri ise Irak Tarih ders kitaplarında yer almamaktadır.

Tablo 6’da ilk sırada bulunan “güvenlik ve istikrar” alt değerine ilişkin Irak 4. edebi (sözel) lise tarih ders kitabında yer alan şu cümleleri örnek vermek mümkündür: “*Devletin*

parası vardı, konvoyların ve gemilerin güzergâhlarını emniyete almıştı. Dünyanın her yerinden Irak'a ve başkenti Bağdat'a mal yükleniyordu. Bu nedenle Irak'ta tüccarlar tarafından ithal edilen mallar çok ve çeşitliydi” (Naji vd., 2020, s. 86).

Bu cümlelerde güzergâhların emniyete alınması “güvenlik ve istikrar” değerine açıkça işaret etmektedir. Bu istikrar aynı zamanda Abbasi devletinin genişlemesini ve Bağdat’ın ticarete önem kazanmasını sağlamıştır.

Aynı kitapta “Asker Divanı” konusunu açıklayan şu cümleler ise cömertlik alt değerine örnek verilebilir: “*Asker Divanı: Bu divan Halife Ömer bin Hattab tarafından başta askerler olmak üzere tüm Müslümanlara yapılacak bağışları belirlemek için kurulmuştur* (s. 43). Devletin yapacağı yardımların “bağış” olarak tanımlanması, devletin cömertliğini çağrıştırmaktadır. Dolayısıyla “cömertlik” alt değerine dikkat çekmektedir.

Tabloda düşük frekansa sahip “aileyi sevmek” alt değerine 4. Edebi (sözel) lise tarih ders kitabında yer alan şu cümleleri örnek vermek mümkündür: “*Aile, İslam öncesi Arap toplumunda önemli bir birimdir. Çok uyumluydu ve üyeleri arasındaki güçlü bağlara dayanıyordu.*” Bu cümlelerde ailenin önemi ile birlikte aile bağları vurgulanmakta ve dolayısıyla “aile sevmek” değerine ulaşılmaktadır.

Tablo 5 ve Tablo 6 birlikte ele alındığında, Türkiye ve Irak’ta okutulan lise tarih ders kitaplarında, sosyal değerlerle ilişkili olarak en fazla vurgu “güvenlik ve istikrar” ile “vatan sevgisi” alt değerlerine yapılmaktadır. Bu anlamda her iki ülkenin tarih ders kitaplarının benzerlik gösterdiği farkedilmektedir. Fakat tabloların ortaya koyduğu bulgulara göre, Türk tarih ders kitaplarında “sosyal değerler” 715 frekansa, Irak tarih ders kitaplarında 275 frekansa sahiptir. Bu durumda Türk tarih ders kitaplarının “sosyal değerler” üzerinde daha fazla durduğu söylenebilir. Aynı zamanda Türkiye lise tarih ders kitaplarında yer alan “merhamet” ve “sosyal dayanışma” alt değerleri Irak tarih ders kitaplarında bulunmamaktadır. Her iki ülkenin tarih ders kitaplarında “davranış temelleri” alt değerine ise rastlanmamıştır.

4.1.3. Öz Değerler

Öz değerler, her gelişmiş toplumun sahip olması gereken en önemli değerlerin başında gelir. “Azimlilik, ısrar ve karar alma, başarı ve kazanç, dikkat etmek, kültür, öz güvenlik,

Görünüş, bağımsızlık , öz saygı, duygusal güvenlilik” alt değerleri ise “öz değerleri” oluşturmaktadır. Türkiye ve Irak’ta okutulan tarih ders kitaplarında yer alan öz değerlere ilişkin bulgular ise Tablo 7 ve Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 7

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Öz Değerler

Değer	Alt değerler	f
Öz değerler	Azımlılık, ısrar ve karar alma	392
	Başarı ve kazanç	320
	Dikkat etmek	144
	Kültür	71
	Öz güvenlik	57
	Görünüş	23
	Bağımsızlık	23
	Öz saygı	0
	Duygusal güvenlilik	0
	Toplam	1030

Tablo 7’ye göre, 9 alt değere ayrılan “öz değerler” Türkiye tarih ders kitaplarında toplamda 1030 frekansa sahiptir. Bu alt değerlerden biri olan “azımlılık, ısrar ve karar alma” 392 frekansla ilk sırada yer almaktadır. “Başarı ve kazanç” alt değeri 320 frekansla ikinci sıradadır. “Dikkat etmek” alt değeri 144 frekansla üçüncü sırada ve “kültür” alt değeri 71 frekansla dördüncü sıradadır. Bunların dışında “öz güvenlik” 57 frekansla, “görünme” 23 frekansla, ve “bağımsızlık” 23 frekansla tabloya yansımıştır. Tablo 7’ye göre, “öz saygı” ve “duygusal güvenlilik” alt değerlerine ,Türkiye tarih ders kitaplarında rastlanmamıştır.

Tablo 7’de ikinci sırada yer alan “başarı ve kazanç” alt değerine 12.sınıf tarih ders kitabında verilen şu cümleler örnek verilebilir: “*Milli Mücadelenin kazanılmasının ardından Lozan Barış Antlaşması imzalanmış böylece yeni Türkiye Devleti uluslararası alanda resmen kabul edilmiştir*” (Çevik vd., 2021, s. 105). Bu cümlelere göre, yeni Türkiye Devleti’nin Lozan Barış Antlaşması ile resmen tanınması bir başarı ve kazançtır.

11. Sınıf lise tarih ders kitabında yer alan: “*1908 yılında içerde ve dışarda gelişen olaylar üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti harekete geçmeye karar vermiştir*” (Yüksel vd., 2020b s. 171) cümleleri, “azımlılık, ısrar ve karar alma” alt değerine örnek verilebilir. Çünkü bu

cümlelere göre, İttihat ve Terakki Cemiyeti 1908 yılında içerde ve dışarda gelişen olaylar üzerine hareket geçme kararı almıştır.

“Kültür alt değerine ise, 10. Sınıf tarih ders kitabında yer alan şu bilgileri örnek vermek mümkündür:

Osmanlı devleti'nin kuruluş dönemi'nde ortaya çıkan sözlü ve yazlı edebiyet ürünleri, Türkiye Selçukluları ve Beylikler döneminin kültür dünyasıyla benzerlik gösterirdi. Anadolu'da XII. yüzyıldan itibaren farklı sınıf ve seviyeden insanlar: hikaye dinleyerek, kukla ve taklit izleyerek, nükte ve şaka yaparak gülüp eğlenirdi. Anlatılar, genel olarak masal, menkibe, fıkra ve hikayeler ile eski Türk kültüründen gelen unsurları, İran ananelerini, Hind hikayelerini ve islam kültür dünyasının etkilerini içermiştir (Yüksel vd., 2020a s.109).

Metinde kültüre vurgu yapılırken, Türk kültürünün İran, Hind ve İslam kültürlerinden etkilendiği de belirtilmektedir.

Tablo 8

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Öz Değerler

Değer	Alt değerler	f
Öz değerler	Azimlilik, ısrar ve karar alma	175
	Başarı ve kazanç	163
	Dikkat etmek	90
	Öz güvenlik	51
	Kültür	14
	Bağımsızlık	11
	Öz saygı	0
	Duygusal güvenlik	0
Toplam		504

Tablo 8'e göre, Irak lise tarih ders kitaplarında yer alan öz değerler, 6 alt değere ayrılmaktadır ve toplam 504 frekansa sahiptir. Bu alt değerlerden “azimlilik, ısrar ve karar alma” 175 frekansla tablonun ilk sırasında yer alırken, “başarı ve kazanç” alt değeri 163 frekansla ikinci sırada bulunmaktadır. “Dikkat etme” 90 frekansa, “öz güvenlik” 51 frekansa, “kültür” 14 frekansa ve “bağımsızlık” 11 frekansa sahip alt değerler olarak tabloya yansımıştır. “Öz saygı” ve “duygusal güvenlik” alt değerleri ise Tablo 8'e göre Irak tarih ders kitaplarında yer almamaktadır.

Tablo 8'in ilk sırasında yer alan “azimlilik, ısrar ve karar alma” alt değerine Irak'ın 5.edebi (sözel) tarih kitabında verilen şu bilgiler örnek verilebilir: “*Amerikalılar nihayet İngiltere'den ayrılmaya ve bağımsızlık ilan etmeye karar verdiler*” (Modern ve Çağdaş Avrupa Tarihi, MEB,2020, s.39). Burada Amerikalıların, İngiltere'den ayrılma kararlılığı dikkat çekmektedir. Aynı şekilde: “*İngiliz sömürgeciliği altındaki on üç Amerikan kolonisi bağımsız bir ülke haline geldi*” (Modern ve Çağdaş Avrupa Tarihi, MEB,2020, s.39), cümleleri ise “başarı ve kazanç” alt değerine işaret ederken “bağımsızlık” alt değerine de vurgu yapmaktadır. Bu durumda “azimlilik, ısrar ve karar alma”, “başarı ve kazanç” ve “bağımsızlık” alt değerleri birarada verilmektedir.

Irak 6. edebi(sözel) Sınıf tarih ders kitabında yer alan şu bilgiler ise “dikkat etme” alt değerine örnek verilebilir: “*Al-Kilani, bunun ardından bir bildiri yayınlayarak Milli Savunma Hükümeti'nin ülkeyi savaş tehlikesine sokmama politikasını açıkladı*” (Arap Dünyasının Modern ve Çağdaş Tarihi, Hamidi, Halil, Al-douri, Karim & Hüseyin, 2020, s. 128). Bu cümlelerde, Al- Kilani'nin dikkat ettiği nokta, devletini savaş tehlikesinden uzak tutmaktır.

Tablo 7 ve Tablo 8 birlikte değerlendirildiğinde, hem Türkiye hem de Irak tarih ders kitaplarında “öz değerler” içinde yer alan “azimlilik, ısrar ve karar alma” alt değeri ilk sıradadır. Aynı şekilde “başarı ve kazanç” alt değeri her iki ülkenin kitaplarında yüksek oranda yer almaktadır. Tablo 7 ve Tablo 8'e göre, “öz saygı” ve “duygusal güvenlik” her iki ülkenin tarih ders kitaplarında yer bulamayan alt değerlerdir. Bunun dışında Irak tarih ders kitaplarında yer almayan diğer alt değer “görünme”dir. Genel anlamda “öz değerler” konusunda Türkiye ve Irak tarih ders kitaplarının benzerlik gösterdiği söylenebilir.

4.1.4. Rekreatif Değerler

“Yeni deneyim, güzellik, mutluluk, eğlence, heyecanlanmak, zaman yönetimi” şeklinde 6 alt değere sahip “rekreatif değerler”e ilişkin bulgular Tablo 9 ve Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 9

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Rekreasyonel Değerler

Değer	Altdeğer	f
Rekreasyonel değerleri	Yeni deneyim	255
	Güzellik	11
	Mutluluk	3
	Eğlence	0
	Heyecanlanmak	0
	Zaman yönetimi	0
	Toplam	269

Tablo 9'a göre, Türkiye tarih ders kitapları 6 alt değerini üçünü içermektedir. “Eğlence”, “heyecanlanmak” ve “zaman yönetimi” alt değerleri bulunmamaktadır. “Yeni deneyim”, “güzellik” ve “mutluluk” alt değerlerinin toplam frekansı 269’dur. Bu alt değerlerden “yeni deneyim” 255 frekansla ilk sırada yer alırken, “güzellik” 11 frekansla ikinci sıradadır. “Mutluluk” alt değerinin frekansı ise 3’tür.

Tablo 9’da ilk sırada yer alan “yeni deneyim” alt değerine, 11. sınıf tarih ders kitabındaki şu bilgileri örnek vermek mümkündür: “*Osmanlı tarihinde Avrupa tarzında ilk yenileşme hareketleri lâle Devri hükümdarı olan III.Ahmed Dönemi'nde başlamıştır. Bu dönemdeki ıslahat fikirleri, sonraki yenileşme çabalarına yön vermiş ve bu yenileşme hareketlerine zemin hazırlamıştır*”(Yüksel vd., 2020b, s.76). Bu cümleler ıslahat hareketleri üzerinden “yeni deneyim” alt değerine vurgu yapmaktadır.

Tablo 10

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Rekreasyonel Değerler

Değer	Altdeğer	f
Rekreasyonel değerleri	Yeni deneyim	7
	Güzellik	0
	Mutluluk	0
	Eğlence	0
	Heyecanlanmak	0
	Zaman yönetimi	0
	Toplam	7

Tablo 10'a göre Irak'ta okutulan tarih ders kitapları “rekreasyonel değerleri”nin 6 alt değerinden sadece birini içermektedir. Bu da 7 frekansla “yeni deneyim” alt değeridir. Tablo 10’a yansıyan şekliyle, Irak tarih ders kitaplarında, “Güzellik”, “mutluluk”, “heyecanlanmak” ve “zaman yönetimi” alt değerlerine ilişkin herhangi bir vurgu bulunmamaktadır.

Tablo 10’da tek değer olarak ön plana çıkan “yeni deneyim” alt değerine ise Irak 6. edebi (sözel) sınıf lise tarih kitabında yer alan şu cümleler örnek verilebilir: *“Eğitimi ve okulları modern tarzda geliştirmek: Muhammed Ali eğitime ve okullara olağanüstü önem verdi çünkü onlar toplumun modernleşmesi ve gelişmesi için birer araçtır. Mısır tarihinde ilk kez Muhammed Ali, Arapça, Türkçe ve Farsça kitaplar basmaya başlayan bir matbaa kurdu”* (Arap Dünyasının Modern ve Çağdaş Tarihi, Hamidi vd., 2020, s.31-32). Bu bilgilerde, Muhammed Ali’nin (Mehmed Ali) yaptığı ıslahatlar üzerinden “yeni deneyim” alt değerine dikkat çekilmektedir. Özellikle matbaa yeni bir deneyim sayılmaktadır.

Tablo 9 ve Tablo 10 karşılaştırıldığında, Türkiye tarih ders kitaplarının, Irak tarih ders kitaplarına göre daha fazla “rekreasyon değerlerini” kapsadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Türkiye tarih ders kitaplarında, “yeni deneyim”, “güzellik” ve “mutluluk” alt değerleri yer alırken, Irak tarih ders kitaplarında sadece “yeni deneyim” alt değerini içermektedir. Bu durumda Türkiye tarih ders kitaplarında, “eğlence”, “heyecanlanmak” ve “zaman yönetimi” alt değerleri, Irak tarih ders kitaplarında “güzellik”, “mutluluk” “eğlence”, “heyecanlanmak” ve “zaman yönetimi” alt değerleri bulunmamaktadır. Irak tarih ders kitaplarına kıyasla, Türkiye tarih ders kitapları “rekreasyon değerleri” bakımından daha iyi bir duruma sahiptir.

4.1.5. Bedensel Değerler

Beden bakımını ve sağlığı kapsayan “beden değerleri” 5 alt değere ayrılmaktadır. Bunlar “sağlık”, “aktivite”, “temizlik”, “rahatlık” ve “bedensel yeterlilik”tir. “Beden değerlere” ve alt değerlerine ilişkin bulgular Tablo 11 ve Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 11

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bedensel Değerler

Değer	Altdeğer	f
Bedensel değerler	Sağlık	41
	Aktivite	5
	Temizlik	3
	Rahatlık	1
	Bedensel yeterlilik	0
	Toplam	50

Tablo 11'e göre, Türkiye tarih ders kitapları 5 alt değerden 4'ünü içermektedir. Sadece “bedensel yeterlilik” alt değeri mevcut değildir. Bu alt değerlerden “sağlık” 41 frekansla ilk sırada yer almaktadır. “Aktivite” 5 frekansa, “temizlik 3 frekansa, “rahatlık” ise 1 frekansa sahiptir. Toplam frekans ise 50’dir.

Tablo 11’nin ilk sırasında yer alan “sağlık” alt değerine örnek olarak 11. sınıf lise tarih ders kitabında bulunan şu bilgiler gösterilebilir: “II. Abdülhamid Döneminde bu anlayışla başta hastaneler olmak üzere pek çok sosyal yardım kurumu açılmıştır. Antep Hamidiye Hastanesi, Gülhane Askeri Tıp Akademisi Sultan II.Abdülhamid Dönemin'de açılan önemli devlet hastanelerinden bazılarındır” (Yüksel vd., 2020b, s.155). Bu durumda, II. Abdülhamid’in sağlık alanına yaptığı yatırımlar ve açtığı hastaneler üzerinden “sağlık” alt değeri ön plana çıkmaktadır.

Tablo 12

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bedensel Değerler

Değer	Altdeğer	f
Bedensel değerler	Sağlık	41
	Aktivite	0
	Temizlik	0
	Rahatlık	0
	Bedensel yeterlilik	0
	Toplam	41

Tablo 12'ye göre “bedensel değerlerin” 5 alt değeri arasında sadece “sağlık” değeri Irak tarih ders kitaplarında yer almaktadır ve frekansı 41’dir. Bunun dışındaki “aktivite”, “temizlik”, “rahatlık” ve “bedensel verimleri” alt değerleri tarih kitaplarında bulunmamaktadır.

“Sağlık” alt değerine ise 4. edebi (sözel) sınıfı kitabındaki şu bilgileri örnek vermek mümkündür:

Hastaneler seyyar ve sabit olmak üzere iki tiptir. Birincisi ilaç, içecek, giyecek gibi hastaların ihtiyacı olan her şeyle donatılmıştı ve doktorlar uzak ülkelerden gelebiliyor, bir ülkeden diğerine taşınyordu. Sabit hastanelere gelince, çok sayıdaydı ve İslam aleminde küçük bir kasabada bir veya daha fazla hastane bulunmaktaydı, öyle ki Kurtuba Elli hastaneye sahiptir (Naji vd., 2020, s. 154).

Bu metinde ise hastanalere verilen önem üzerinden “sağlık” alt değerinin vurgulandığı anlaşılmaktadır.

Tablo 11 ve 12 birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye tarih ders kitaplarının “bedensel değerlere” daha fazla yer verdiği görülmektedir. Çünkü “sağlık”, “aktivite”, “temizlik”, “rahatlık” ve “bedensel yeterlilik”ten oluşan 5 alt değerin 4’ü Türk tarih ders kitaplarında bulunurken, Irak tarih ders kitaplarında sadece 1’i yer almaktadır. “Sağlık” alt değeri dışında, Irak tarih ders kitapları “bedensel değerleri” içermemektedir. Bu da Türkiye tarih ders kitaplarının “bedensel değerler” bakımından Irak tarih ders kitaplarına kıyasla daha iyi düzeyde olduğunu göstermektedir.

4.1.6. Pratik Değerler

Pratik değerler, insanın çalışması ve üretimi ile ilgilidir. Çalışmak insanın doğası gereğidir ve toplumlar ilerleyebilmek için çalışmalıdırlar. Toplumun bireyleri çalıştığı ve ürettiği sürece ekonomiye katkı sağlayarak belli bir mülkiyet edinirler. İnsan hayatında önemli bir yere sahip olan “pratik değerler” 5 alt değere ayrılmakta ve ders kitaplarında da kendine yer bulmaktadır. Alt değerler ise “ekonomi”, “çalışma”, “üretim kalite ve mükemmellik, “sahiplenmek” ve “gerçekçilik”tir. Tarih ders kitaplarında yer alan “pratik değerlerle” ilgili bulgular Tablo 13 ve Tablo 14’e yansıtılmıştır.

Tablo 13

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Pratik Değerler

Değer	Alt değer	f
Pratik değerler	Ekonomi	357
	Çalışma	238
	Üretim kalite ve mükemmellik	65
	Sahiplenmek	13
	Gerçekçilik	0
	Toplam	673

Tablo 13'e göre Türkiye lise tarih ders kitaplarında “ekonomi” alt değeri en üst seviyede toplam 357 frekansı ile yer almaktadır. İkinci sıradaki “çalışma” değeri 238 frekansa sahiptir. “Üretim kalite ve mükemmellik” alt değeri ise 65 frekans ile üçüncü sıradadır. “Sahiplenmek” alt değerinin frekansı 13’tür. Tablo 13’e göre, tarih ders kitaplarında “Gerçekçilik” alt değerinin yer almadığı anlaşılmaktadır. “Pratik değerler”in tablodaki toplam frekansı ise 673’tür.

“Pratik değerlere” ilişkin 12. sınıf Türkiye cumhuriyeti inkılap ve Atatürkcülük lise tarih ders kitabında yer alan şu metin örnek verilebilir: “*Demokrat Parti (DP) döneminde ekonomide önemli gelişmeler yaşandı. Bu dönemde devletçi ekonomi anlayışından liberal ekonomiye geçiş yapıldı. Bunun sonucu olarak 1950'den 1954'e kadar geçen süreçte Türkiye ekonomisinde kalkınmanın yaşandığı bir dönem oldu*” (Çevik vd., 2021, s. 186) . Türkiye’deki ekonomik gelişmeleri aktaran bu metinden “ekonomi” alt değerine ulaşmak mümkündür.

Tablo 14

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Pratik Değerler

Değer	Alt değer	f
Pratik değerler	Ekonomi	208
	Çalışma	186
	Üretim kalite ve mükemmellik	5
	Sahiplenmek	2
	Gerçekçilik	0
	Toplam	401

Tablo 14'te Irak lise tarih ders kitaplarında “pratik değerler” toplam 401 frekans ile yer almaktadır. Birinci sırada yer alan değer ise 208 frekansla “ekonomi” alt değeridir. İkinci sırada “çalışma” alt değeri 186 frekansla bulunurken, “üretim kalite ve mükemmellik” alt değeri 5 frekans ile üçüncü sıradadır. “Sahiplenmek” alt değeri 2 frekansa sahiptir. “Gerçekçilik” değeri ise Irak lise tarih kitaplarında yer almamaktadır.

Irak'ta okutulan 5. edebi (sözel) sınıf lise tarih ders kitabında verilen şu bilgiler “ekonomi” alt değerine dikkat çekmektedir:

Sanayi Devrimi, özel olarak bir dizi endüstriyel değişikliği ve genel olarak ekonomik değişiklikleri ifade eder. 18. yüzyılın ikinci yarısında ve 19. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'da meydana gelen olaydır. Bu üretim araçlarını basit el makinelerinden büyük üretimli makinelere dönüştürmüştür. Bu değişiklikler tarım, madencilik ve endüstriyel üretim yöntemlerini içeriyordu ve Avrupa'nın ekonomik ve sosyal sistemlerini etkiliyordu (Modern ve Çağdaş Avrupa Tarihi, MEB,2020, s. 53).

Bu metinde Avrupa'da yaşanan ekonomik gelişmeler ve bu gelişmelerin Avrupaya etkisi değerlendirilmektedir. Sanayi ile birlikte basit makinelerden endüstriyel makinelere geçilerek üretim artmıştır.

Tablo 13 ve Tablo 14 birlikte ele alındığında Türkiye'de okutulan lise tarih ders kitaplarının “pratik değerleri” daha fazla içerdiği söylenebilir. Çünkü “pratik değerlerin” toplam frekansı Türkiye tarih ders kitaplarında 673, Irak tarih ders kitaplarında 401'dir. Bununla birlikte her iki ülkenin tarih ders kitaplarında “gerçekçilik” alt değeri yer almamaktadır. “Ekonomi”, “çalışma”, “üretim kalite ve mükemmellik, “sahiplenmek” alt değerleri her iki ülkenin tarih ders kitaplarında yer almasına rağmen, Türkiye lise tarih ders kitaplarında oranı daha fazladır.

4.1.7. Bilişsel Değerler

Bilgi, ulusların gelişmesine ve ilerlemesine yardımcı olan en temel araçlardan biridir. Dolayısıyla “bilişsel” değerler” değer sınıflamasında önemli bir yere sahiptir. Bu değerlerin öğretilmesi de zorunludur. “Bilişsel değerler”, “bilgiye önem vermek”, “bilimi ve bilim adamlarını sevmek”, “bilgi”, “çeşitlilik ve zenginleşme” başlıkları ile 4 alt değer ayrılmaktadır. Tarih ders kitapları da “bilişsel değerlere” dikkat çekmektedir. Tarih ders

kitaplarında yer alan “bilişsel değerlere” ilişkin bulgular Tablo 15 ve Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 15

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bilişsel Değerler

Değer	Altdeğer	f
Bilişsel değerler	Bilgiye önem vermek	601
	Bilimi ve bilim adamlarını sevmek	236
	Bilgi	0
	Çeşitlilik ve zenginleşme	0
	Toplam	837

Tablo 15’e göre Türkiye lise tarih ders kitaplarında yer alan “bilişsel değerler”in toplam frekansı 837’dir. Fakat 4 alt değerden “bilgiye önem vermek” ve “bilimi ve bilim adamlarını sevmek” değerlerinin kitaplarda mevcut olduğu anlaşılmaktadır. “Bilgiye önem verme” değeri 601 frekansa ve “bilimi ve bilim adamlarını sevmek” alt değeri 236 frekansa sahiptir. “Bilgi” ve “çeşitlilik ve zenginleşme” alt değerleri Türkiye tarih ders kitaplarında yer almamaktadır.

10.sınıf tarih ders kitabında, Anadolu’nun kandilleri olarak “Ahmet Yesevi, Mevlana Celaleddin-i Rûmi, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Hacı Bayram-ı Veli, Akşemseddin, Ali Kuşçu ve Uluğ Bey” anlatılmaktadır (Yüksel vd., 2020a, s.99-108).

Tarih ders kitaplarında yer alan bu tür bilgiler, “bilişsel değerlere” ve “bilimi ve bilim adamlarını sevmek” alt değerine işaret etmektedir. Bu bilim adamlarının kişilikleri ve eserleri üzerinden bilgiye, bilime, bilim adamlarına bir değer yüklenmektedir.

Tablo 16

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bilişsel Değerler

Değer	Altdeğer	f
Bilimsel değerler	Bilgiye önem vermek	295
	Bilimi ve bilim adamlarını sevmek	101
	Bilgi	0
	Çeşitlilik ve zenginleşme	0
	Toplam	396

Tablo 16'ya göre Irak lise tarih ders kitaplarında yer alan “bilişsel değerlerin” toplam frekansı 396’dır. İlk sırada yer alan “bilgiye önem vermek” alt değeri 295 ve ikinci sırada yer alan “bilimi ve bilim adamlarını sevmek” alt değeri 101 frekansa sahiptir. Diğer alt değerler olan “bilgi” ve “çeşitlilik ve zenginleşme” alt değerleri Irak lise tarih ders kitaplarında bulunmamaktadır.

Irak’ta liselerde okutulan 4. edebi (sözel) sınıfı tarih ders kitabında verilen şu bilgiler hem “bilgiye önem vermek” hem de “bilim adamlarını sevmek” alt değerlerine dikkat çekmektedir: “*Bağdat, Musul, Basra ve diğer şehirlerde çok önemli kütüphaneler ve kitaplıklar kurulmuş ve bunların yazmaları araştırmacıların ve bilim adamlarının okumasını kolaylaştırmıştır*” (Naji vd., 2020, s.135). Aynı şekilde bilim adamlarının eserleri hakkında bilgi verilmektedir: “*Müslümanların tarihteki en ünlü eserleri arasında İbn Hişam’ın “Tahdheeb Al-Sirah”ı, Al-Tabari’nin “Tarihi Al-Rusul ve Al-Mülük”ü ve İbn Al-Athir’in “Al-Kamil fi Al Tarih”i bulunmaktadır*” (Naji vd., 2020, s.150). Bu bilgiler, bilginin, bilim adamlarının ve onların eserlerinin değerini vurgulamaktadır.

Tablo 15 ve Tablo 16’ya göre hem Türkiye’de hem de Irak’ta okutulan tarih ders kitapları “bilişsel değerleri” yansıtması bakımından benzerlik göstermektedir. Çünkü her iki ülkenin ders kitapları “bilgiye önem vermek” ve “bilimi ve bilim adamlarını sevmek” alt değerlerini içerirken, “bilgi” ve “çeşitlilik ve zenginleşme” alt değerlerini içermemektedir. Fakat Türkiye’de okutulan lise tarih ders kitapları 837 frekansla “bilişsel değerleri” vurgularken, Irak’ta okutulan lise tarih ders kitapları 396 frekansla vurgulamaktadır.

4.1.8. Tarihsel Değerler

Tarihsel değerler, “liderlerin rolünü ölümsüzleştirmek”, “ulusal mirasla ve tarihle gurur duymak”, “kurtuluş ve bağımsızlık, “ medeniyetle gurur duymak” ve “folklora saygı” alt değerlerinden oluşmaktadır. Tarihsel değerler, okul tarih kitaplarında en fazla yer alan değerler arasındadır. “Tarihsel değerlere” ilişkin elde edilen bulgular Tablo 17 ve Tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 17

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Tarihsel Değerler

Değer	Altdeğer	f
Tarihsel değerler	Türk liderlerinin rolünü ölümsüzleştirmek	1268
	Ulusal mirasla ve tarihle gurur duymak	658
	Kurtuluş ve bağımsızlık	242
	Türk medeniyetiyle ve tarihiyle gurur duymak	120
	Folklora saygı	85
	Toplam	2373

Tablo 17'ye göre “tarihsel değerler”in toplam frekansı 2373’tür. İlk sırada “Türk liderlerinin rolünü ölümsüzleştirmek” alt değeri 1268 frekansla yer almaktadır. İkinci sırada 658 frekansla “ulusal mirasla ve tarihle gurur duymak” alt değeri, üçüncü sırada 242 frekansla “kurtuluş ve bağımsızlık” alt değerleri bulunmaktadır. “Türk medeniyetiyle ve tarihiyle gurur duymak” 120 frekansa, “folklora saygı” alt değeri 85 frekansa sahiptir.

Tablo 17’de bariz bir şekilde öne çıkan alt değer “Türk liderlerinin rolünü ölümsüzleştirmek”tir. Bu alt değere ilişkin Tarih 10 ders kitabında yer alan şu bilgiler örnek verilebilir: *“Tuğrul Bey'den sonra hükümdar olan Alp Arslan zamanında da fetih hareketlerine devam edilmiş ve 1064'te Ani kalesi alınmıştır. 1071 Malazgirt savaşı'yla Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır. Bu zafer sonrasında Sultan Alp Arslan'ın şekillendirdiği fetih politikası, Anadolu'nun fethini hızlandırmıştır”* (Yüksel vd., 2020a s.18-19). Bu metinde “Türk liderlerinin rolünü ölümsüzleştirmek değeri” tespit edilebilmektedir. Alp Arslan’ın Malazgirt Savaşı’nı kazanması ve Anadolu’nun fethindeki rolü vurgulanarak, Türk tarihindeki önemi ön plana çıkarılmaktadır. Dolayısıyla bugün yaşadığımız coğrafya olan Anadolu’nun fethinde Sultan Alp Arslan çok önemli bir yere sahiptir. Irak lise tarih ders kitaplarında tarihsel değerlerin frekansını tablo 18 açıklamaktadır.

Tablo 18

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Tarihsel Değerler

Değer	Altdeğer	f
Tarihsel değerler	Kurtuluş ve bağımsızlık	377
	Arap liderlerinin rolünü ölümsüzleştirmek	238
	Ulusal mirasla ve tarihle gurur duymak	94
	Arap Medeniyetiyle ve tarihiyle gurur duymak	166
	Folkloru saygı	0
	Toplam	875

Tablo 18'de Irak lise tarih ders kitaplarında bulunan tarihsel değerler toplam 875 frekanstır. “Kurtuluş ve bağımsızlık” alt değeri toplam 377 frekansla ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada ise 238 frekansla “Arap liderlerinin rolünü ölümsüzleştirmek” alt değeri bulunmaktadır. Tablo 18’e göre, “Arap medeniyetiyle ve tarihiyle gurur duymak” alt değeri 166 frekansa, “ulusal mirasla ve tarihle gurur duymak” alt değeri 94 frekansa sahiptir. “Folkloru saygı” alt değeri ise Irak lise tarih ders kitaplarında yer almamaktadır.

Tablo 18’de ilk sırada yer alan “kurtuluş ve bağımsızlık” alt değerine Irak 6. edebi (sözel) sınıfı lise tarih ders kitabında verilen şu bilgiler örnek verilebilir:

Irak'ın çeşitli bölgelerindeki İngiliz askeri yönetimi, 30 Haziran 1920'de Hayat'ın (Al-Dhawalim) şeyhi Rumaitha'daki İngiliz siyasi hükümdarının yardımcısını çağırdığında olanlar da dahil olmak üzere, aşiret liderlerini gücendirme girişimlerinde ısrar etti. Klanın Şeyh'ini (Shaaan Abu Al-Joun) şehrin Serail'deki karargâhına götürüp Serail hapishanesine koydu. Ertesi gün şafak vakti, (Al-Zawalem) oğullarından yedi silahlı adam, şeyhin tutuklandığı yere saldırdı, İngilizlerden ikisini öldürdü ve aşiret şeyhini serbest bıraktı. Irak'ın farklı bölgelerini kapsayan ve beş ay süren (Al- İşrin) devriminin patlak verdiği kıvılcım buydu (Arap Dünyasının Modern ve Çağdaş Tarihi, Hamidi vd., 2020, s. 81).

Bu metne göre, Irak halkı uzun yıllar İngilizlere karşı direnmiş ve bu devrim o direnişin bir kıvılcımı olmuştur. Burada “kurtuluş ve bağımsızlık” alt değeri açık bir şekilde dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra “Arap liderlerinin rolünü ölümsüzleştirmek” alt değeri de hissedilmektedir. Çünkü Shaaan Abu Al-Joun İngiliz işgali döneminde, Irak'taki en önemli liderlerin biridir.

Tablo 17 ve Tablo 18 karşılaştırıldığında, Türkiye tarih ders kitaplarında “Türk liderlerinin rolünü ölümsüzleştirmek” alt değeri ilk sırada iken Irak tarih ders kitaplarında “kurtuluş ve bağımsızlık” alt değeri ilk sıradadır. Türkiye lise tarih ders kitaplarında “ulusal mirasla ve tarihle gurur duymak” alt değeri ikinci sırada olduğu halde, Irak tarih ders kitaplarında “Arap liderlerinin rolünü ölümsüzleştirmek” alt değeri ikinci sırada yer almaktadır. Irak tarih ders kitaplarında ilk sırada yer alan “kurtuluş ve bağımsızlık” alt değeri, Türkiye tarih ders kitaplarında üçüncü sıradadır. Türkiye tarih ders kitaplarında “folklore saygı” alt değeri 85 frekansla yer alırken, Irak tarih ders kitaplarında bu alt değer bulunmamaktadır. Bu durumda “tarihsel değerler” bakımından Türkiye ve Irak tarih ders kitaplarının oldukça farklılaştığı söylenebilir.

4.1.9. Ulusal Değerler

Ulusal değerler, “barış içinde yaşam”, “ulusal birlik”, “şiddete karşı olma”, “kültürel mirasa saygı duymak” ve “kültürel kaynaşma” olmak üzere 5 alt değerden oluşmaktadır. “Ulusal değerler”e ilişkin bulgular ise Tablo 19 ve Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 19

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Ulusal Değerler

Değer	Altdeğer	f
Ulusal değerler	Barış içinde yaşam	349
	Ulusal birlik	168
	Şiddete karşı olma	43
	Kültürel mirasa saygı duymak	25
	Kültürel kaynaşma	0
	Toplam	585

Tablo 19’ a göre “ulusal değerler”in frekansı toplam 585’dir. “Barış içinde yaşam” alt değeri 349 frekansla tablonun ilk sırasında yer almaktadır. İkinci sırada yer alan “ulusal birlik” alt değerinin alt frekansı 168’dir. Tablo 19’da “şiddete karşı olma” 43 frekansa, “kültürel mirasa saygı duymak” 25 frekansa sahiptir. “Kültürel kaynaşma” alt değeri ise Türkiye lise tarih ders kitaplarında yer almamaktadır.

12. sınıf Türkiye cumhuriyeti inkılap ve Atatürkcülük tarih ders kitabında verilen şu bilgiler “ulusal birlik” alt değerini ön plana çıkarmaktadır:

Erzurum kongresi'nde alınan kararlar genişletilerek ve bölgesel ifadeler değiştirilerek bütün memleketi kapsayacak hale getirildi. Bu kararlardan farklı olarak ülkedeki bütün milli cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirildi. Bu suretle milli teşkilat bütün vatana yayılmış oldu ve bir merkezden idaresi sağlandı (Çevik vd., 2021, s.64).

Benzer şekilde şu bilgi verilmektedir: “*Milli mücadelenin ilk dönemlerinde kurulan cemiyetler ve toplanan kongrelerle milli birliği sağlanmanın ilk adımları atılmıştı*” (Çevik vd., 2021, s.60).

Bu örneklerde, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş döneminde gerçekleştirilen ulusal birliğin değeri vurgulamaktadır. Böylece “ulusal birlik” alt değeri rahatlıkla fark edilmektedir.

Tablo 20

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Ulusal Değerler

Değer	Altdeğer	f
Ulusal değerler	Ulusal birlik	148
	Barış içinde yaşam	94
	Kültürel mirasa saygı duymak	32
	Şiddete karşı olma	16
	Kültürel kaynaşma	0
	Toplam	290

Tablo 20'ye göre, Irak lise tarih ders kitaplarındaki “ulusal değerler” 290 frekansa sahiptir. “Ulusal birlik” alt değeri 148 frekansla ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada 94 frekansla “barış içinde yaşam”, üçüncü sırada 32 frekansla “kültürel mirasa saygı duymak” alt değerleri bulubmaktadır. “Şiddete karşı olma” 16 frekansla tabloya yansımaktadır. Tablo 20’ye “Kültürel kaynaşma” alt değeri Irak tarih ders kitaplarında bulunmamaktadır.

Irak 6. edebi (sözel) sınıfı lise tarih ders kitabında ulusal birliğin değeri verilen şu bilgilerle ortaya konmaktadır: “*Araplar, Kürtler ve Türkmenler dahil, Irak halkı birlik olarak, asıl amacın Irak’ın bağımsızlığını ve vatanın birliğini elde etmek olan bu devrime (Al- işrin devrimi) katıldıklarını göstermiş oldular*” (Arap Dünyasının Modern ve Çağdaş Tarihi, Hamidi vd., 2020, s.85). Aynı kitapta Al-Wathba'nın hareketi hakkında verilen bilgiler

“ulusal birliğe” dikkat çekmektedir: “*Al-Wathba'nın (Wathbat Canon 1948) en belirgin özelliklerinden biri büyüklüğü ve kapsamlılığıydı. Halk kitlelerini sarsan geniş kapsamlı bir hareketti. Sadece başkentle de sınırlı değildi, Irak'ın tüm bölgelerine yayıldı*” (Arap Dünyasının Modern ve Çağdaş Tarihi, Hamidi vd., 2020, s.136). Ders kitabında verilen bu cümleler Tablo 20'nin ilk sırasında yer alan “ulusal birlik” alt değerini ön plana çıkarmaktadır.

Tablo 19 ve Tablo 20 birlikte değerlendirildiğinde, “ulusal değerler” bakımından Türkiye ve Irak tarih ders kitaplarının farklılaştığı görülmektedir. Çünkü Türkiye tarih ders kitaplarında “barış içinde yaşam” alt değeri ilk sırada iken, Irak tarih ders kitaplarında “ulusal birlik” ilk sırada yer almaktadır. Türkiye tarih ders kitaplarında “şiddete karşı olma” üçüncü sırada yer alırken, Irak ders kitaplarında “kültürel mirasa saygı duyma” üçüncü sıradadır. Tablo 19 ve Tablo 20'ye göre, her iki ülkenin tarih ders kitaplarında “kültürel kaynaşma” alt değeri bulunmamaktadır. Genel olarak bakıldığında Türkiye tarih ders kitapları 585 frekansla Irak tarih ders kitapları 290 frekansla “ulusal değerleri” kapsamaktadır. Bu bulgulara göre, Türkiye tarih ders kitaplarında “ulusal değerlerin” Irak tarih ders kitaplarına göre daha fazla vurgulandığı söylenebilir.

4.1.10. Demokratik Değerler

Demokrasi bir toplum için en önemli değerlerden biridir. Demokratik değerler, “özgürlük”, “eşitlik”, “kültürel küreselleşme”, “şûra” ve “insan haklarına saygı duymak” alt değerlerini içermektedir. Tarih ders kitapları, “demokratik değerleri” kapsayan bir niteliğe sahiptir. Tarih ders kitaplarında yer alan “demokratik değerlere”le ilgili bulgular Tablo 21 ve Tablo 22'de verilmiştir.

Tablo 21

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Demokratik Değerler

Değer	Altdeğer	f
Demokratik değerler	Özgürlük	102
	Eşitlik	79
	Kültürel küreselleşme	56
	Şûra	17
	İnsan haklarına saygı duymak	12
Toplam		266

Tablo 21'e göre, “demokratik değerler” Türkiye tarih ders kitaplarında 266 frekansla yer almaktadır. Bu değerlerden ilki olan “özgürlük” alt değeri 102 frekansa sahiptir. Tablo 21’de “eşitlik” 79 frekansa, “kültürel küreselleşme” 56 frekansa, “şûra 17 frekansa ve “insan haklarına saygı duymak” 12 frekansa sahip alt değerlerdir.

Tablo 21’in ikinci sırasında bulunan “eşitlik değeri” için 11. sınıf tarih ders kitabında yer alan şu bilgiler örnek gösterilebilir: “*Osmanlı Devleti, 3 Kasım 1839’da ilan ettiği Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile bütün Osmanlı tebaasının kanun önünde eşit sayıldığını ve herkesin devletin güvencesi altında olduğunu açıklamıştır*” (Yüksel vd., 2020b, s.161). Osmanlı tebaasının kanun önünde eşit sayıldığı bilgisi, açık bir şekilde “eşitlik” alt değerine işaret etmektedir. Dolaylı olarak ta “insan haklarına saygı” alt değerine dikkat çektiği söylenebilir.

Tablo 22

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Demokratik Değerler

Değer	Altdeğer	f
Demokratik değerler	Özgürlük	88
	Eşitlik	77
	İnsan haklarına saygı duymak	23
	Kültürel küreselleşme	13
	Şûra	0
	Toplam	201

Tablo 22'ye göre Irak tarih ders kitaplarında “demokratik değerler”in frekansı 201’dir. “Özgürlük” alt değeri 88 frekansla tablonun ilk sırasında yer almaktadır. İkinci sırada 77 frekansla “eşitlik değeri” bulunmaktadır. “İnsan haklarına saygı duymak” 23 frekansla, “kültürel küreselleşme” 13 frekansla tabloya yansımaktadır. “Şûra” alt değeri ise Irak tarih ders kitaplarında yer almamaktadır.

Tablo 21 ve Tablo 22 karşılaştırıldığında, “özgürlük” ve “eşitlik” alt değerleri hem Türkiye hem de Irak tarih ders kitaplarında tabloların ilk sıralarında yer almaktadır. Fakat “şûra” alt değeri Türkiye tarih ders kitaplarında yer alırken Irak tarih ders kitaplarında bulunmamaktadır. “İnsan haklarına saygı duymak” alt değeri Irak tarih ders kitaplarında, Türkiye tarih ders kitaplarına göre daha fazla vurgulanmaktadır.

4.1.2. Türkiye ve Irak'ta Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Frekanslarına Göre Yüzdelik Oranları

Araştırmamızın bu kısmında, her iki devletin lise tarih ders kitaplarında yer alan değerlerin frekanslarına göre yüzdelik oranları açıklanmaktadır.

4.1.2.1. Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Genel Frekansı ve Yüzdelik Oranı

Bu bölümde, Türkiye’de okutulan lise tarih ders kitaplarında yer alan değerlerin frekanslarına bağlı olarak yüzdelik oranları ele alınmıştır. Alt değerler frekanslarına göre fazladan aza doğru sıralanmıştır. Bulgular ise Tablo 23 ve Tablo 24’de verilmiştir.

Tablo 23

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Genel Yüzdelik Oranları

Değer	-f-	Yüzdelik oranı
Tarihsel değerler	2373	% 33.44
Öz değerler	1030	% 14.52
Bilişsel değerler	837	% 11.80
Sosyal değerler	715	% 10
Pratik değerler	673	% 9.49
Ulusal değerler	585	% 8.25
Ahlak değerleri	302	% 4.26
Rekreasyonel değerler	269	% 3.79
Demokratik değerler	266	% 3.75
Bedensel değerler	50	% 0.70
Toplam	7100	% 100

Tablo 23'e göre, Türkiye tarih ders kitaplarında yer alan değerlerin frekansı toplam 7095'tir. Tarih ders kitapları 2373 frekansla ve %33.44 oranla en fazla “tarihsel değerleri” içermektedir. Aslında incelenen kaynakların tarih ders kitapları olmasından dolayı bu sonuç oldukça anlamlıdır. İkinci sırada 1030 frekansla ve %14.52 oranla “öz değerler” yer almaktadır. “Bilişsel değerler” üçüncü sırada 837 frekansla ve %11.80 oranla yer alırken, “sosyal değerler” 715 frekansla ve %10 oranla tarih ders kitaplarında bulunmaktadır. “Pratik değerler” 673 frekansla ve %9.49 orana, “ulusal değerler” 585 frekansla ve %8.25 orana, “ahlâk değerleri” 302 frekansla ve %4.26 orana sahiptir. Tablo 23’te “rekreasyonel

değerler” 269 frekansla ve %3.79 oranla, “demokratik değerler” 266 frekansla ve %3.75 oranla yer almaktadır. Tablonun en son sırasında 50 frekans ve %0.70 oranla “bedensel değerler” bulunmaktadır.

Tablo 24

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Alt Değerler ve Frekansları

sıra	Alt değer	Değer	f
1	Liderlerin rolünü ölümsüzleştirmek	Tarihsel değerler	1268
2	Ulusal mirasla ve tarihle gurur duymak	Tarihsel değerler	658
3	Bilgiye önem vermek	Bilişsel değerler	601
4	Azimlilik ısrar ve karar almak	Öz değerler	392
5	Ekonomi	Pratik değerler	357
6	Barış içinde yaşam	Ulusal değerler	349
7	Başarı ve kazanç	Öz değerler	320
8	Yeni deneyim	Rekreasyonel değerler	255
9	Kurtuluş ve bağımsızlık	Tarihsel değerler	242
10	Çalışmak	Pratik değerler	238
11	Bilim ve bilim adamlarını sevmek	Bilişsel değerler	236
12	Güvenlik ve istikrar	Sosyal değerler	217
13	Vatan sevgisi	Sosyal değerler	211
14	Ulusal birlik	Ulusal değerle	168
15	Dikkat etmek	Öz değerler	144
16	Prestij	Sosyal değerler	128
17	Medeniyetle gurur duymak	Tarihsel değerler	120
18	Özgürlük	Demokratik değerler	102
19	Folkloru saygı	Tarihsel değerler	85
20	Adalet	Ahlaki değerler	84
21	Eşitlik	Demokratik değerler	79
22	Kültür	Öz değerler	71
23	Üretim kalite ve mükemmellik	Pratik değerler	65
24	Örf ve adetlere saygı	Sosyal değerler	59
25	Öz güvenlik	Öz değerler	57
26	İnanç	Ahlaki değerler	57
27	Kültürel küreselleşme	Demokratik değerler	56
28	Saygılı konuşmak	Ahlaki değerler	47
29	Şiddete karşı olma	Ulusal değerler	43
30	Sağlık	Fiziksel değerler	41

31	Cömertlik	Sosyal değerler	37
32	Görgü	Ahlaki değerler	35
33	Dürüstlük	Ahlaki değerler	33
34	İtaat	Ahlaki değerler	29
35	Kültürel mirasa saygı duymak	Ulusal değerler	25
36	Sosyal dayanışma	Sosyal değerler	25
37	Görünme	Öz değerler	23
38	Bağımsızlık	Öz değerler	23
39	Arkadaşlık	Sosyal değerler	17
40	Şura	Demokratik değerler	17
41	Sahiplenmek	Pratik değerler	13
42	Kanaat	Ahlaki değerler	13
43	İnsan haklarına saygı duymak	Demokratik değerler	12
44	Güzellik	Rekreasyonel değerler	11
45	Aktivite	Fiziksel değerler	5
46	Aileyi sevmek	Sosyal değerler	5
47	Toplumsal entegrasyon	Sosyal değerler	4
48	Namus	Ahlaki değerler	4
49	Hoşgörü	Sosyal değerler	4
50	Alçakgönüllülük	Sosyal değerler	4
51	Merhamet	Sosyal değerler	4
52	Mutluluk	Rekreasyonel değerler	3
53	Temizlik	Fiziksel değerler	3
54	Rahatlık	Fiziksel değerler	1
	Toplam		7100

Fadıl'ın sınıflamasına göre 66 alt değer bulunmaktadır. Tablo 24'e göre, Türk tarih ders kitaplarında yer alan alt değerlerin sayısı 54'tür. 1268 frekansla "liderlerin rolünü ölümsüzleştirmek" ve 658 frekansla "ulusal mirasla gurur duymak" alt değerleri tablonun ilk iki sırasında yer alan alt değerlerdir. Bu alt değerler "tarihsel değerlerle" ilişkilidir. Veri toplama araçları tarih ders kitapları olduğu için "tarihsel değerlerin" tabloya yüksek düzeyde yansımaları oldukça anlamlıdır. Tablonun son sırasında ise "fiziksel değerler" in alt değeri olan "rahatlık" 1 frekansla yer almaktadır.

Tablo 24’te yer almayan alt değerler ise “öfkeye hakim olmak, davranış temelleri, öz saygı, duygusal güvenlik, heyecanlanmak, eğlenme, zaman yönetimi, fiziksel verim, gerçekçilik, bilgi, çeşitlilik ve zenginleştirme, kültürel kaynaşma”dır.

4.1.2.2. Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Genel Frekansları ve Yüzdelik Oranları

Bu bölümde, Irak’ta okutulan lise tarih ders kitaplarında yer alan değerlerin frekanslarına bağlı olarak yüzdelik oranları verilmiştir. Alt değerler frekanslarına göre fazladan aza doğru sıralanmıştır. Bulgular ise Tablo 25 ve Tablo 25’ya yansıtılmıştır.

Tablo 25

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Genel Yüzdelik Oranları

Değer	-f-	Yüzdelik oranı
Tarihsel değerler	875	% 27.19
Öz değerler	504	% 15.66
Pratik değerler	401	% 12.46
Bilişsel değerler	397	% 12.30
Ulusal değerler	290	% 9.01
Sosyal değerler	275	% 8.55
Ahlaki değerler	228	% 7.9
Demokratik değerler	201	% 6.25
Bedensel değerler	41	% 1.27
Rekreasyonel değerler	7	% 0.22
Toplam	3218	% 100

Tablo 25'e göre Irak lise tarih ders kitaplarında yer alan değerlerin toplam frekansı 3218’dir. “Tarihsel değerler” 875 frekansla ve %27.19 oranla ilk sırada bulunmaktadır. Bu sonuç Türk tarih ders kitaplarında olduğu gibi anlamlıdır. Çünkü veri kaynakları tarih ders kitaplarından oluşmaktadır. İkinci sırada 504 frekans ve % 15.66 oranla “özdeğerler” gelmektedir. Üçüncü sırada “pratik değerler” 401frekansla ve %12.46 oranla bulunmaktadır. Dördüncü sıradaki “bilimsel değerler” 396 frekansa ve %12.30 orana sahiptir. “Ulusal değerler” 290 frekansla ve % 9.01 oranla, “sosyal değerler” 275 frekansla ve %8.55 oranla, “ahlâki değerler” 228 frekansla ve %7.9 oranla, “demokratik

değerler” 201 frekansla ve 6.25 oranla tabloya yansımaktadır. “Bedensel değerlerin” frekansı 41, oranı %1.27’dir. Tablo 25’e göre, “rekreasyonel değerler” 7 frekans ve %0.22 ile en düşük orana sahip değer sınıfıdır.

Tablo 26

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Alt Değerler ve Frekansları

Sıra	Alt değer	Değer	f
1	Kurtuluş ve bağımsızlık	Tarihsel değerler	377
2	Bilgiye önem vermek	Bilişsel değerler	295
3	Liderlerin rolünü ölümsüzleştirmek	Tarihsel değerler	238
4	Ekonomi	Pratik değerler	208
5	Çalışmak	Pratik değerler	186
6	Azımlılık, ısrar ve karar almak	Öz değerler	175
7	Medeniyetle gurur duymak	Tarihsel değerler	166
8	Başarı ve kazanç	Öz değerler	163
9	Ulusal birlik	Ulusal değerler	148
10	Bilim ve bilim adamlarını sevmek	Bilişsel değerler	101
11	Ulusal mirasla ve tarihle gurur duymak	Tarihsel değerler	94
12	Barış içinde yaşam	Ulusal değerler	94
13	Dikkat etmek	Öz değerler	90
14	Özgürlük	Demokratik değerler	88
15	Adalet	Ahlak değerleri	80
16	Güvenlik ve istikrar	Sosyal değerler	78
17	Eşitlik	Demokratik değerler	77
18	Vatan sevgisi	Sosyal değerler	72
19	İnanç	Ahlak değerleri	72
20	Prestij	Sosyal değerler	59
21	Öz güvenlik	Öz değerler	51
22	Toplum entegrasyon	Sosyal değerler	44
23	Görgü	Ahlak değerleri	41
24	Sağlık	Fiziksel değerler	41
25	İtaat	Ahlak değerler	33
26	Kültürel mirasa saygı duymak	Ulusal değerleri	32
27	İnsan haklarına saygı duymak	Demokratik değerler	23
28	Şiddete karşı olma	Ulusal değerler	16
29	Kültür	Öz değerler	14

30	Kültürel küreselleşme	Demokratik değerler	13
31	Bağımsızlık	Öz değerler	11
32	Cömertlik	Sosyal değerler	9
33	Yeni deneyim	Rekreasyonel değerleri	7
34	Arkadaşlık	Sosyal değerler	7
35	Üretim kalite ve mükemmellik	Pratik değerler	5
36	Hoşgörü	Sosyal değerler	2
37	Aile sevgisi	Sosyal değerler	2
38	Dürüstlük	Ahlak değerleri	2
39	Sahiplenmek	Pratik değerler	2
40	Alçakgönüllülük	Sosyal değerler	1
41	Örf ve adetlere saygı	Sosyal değerler	1
	Toplam		3218

Tablo 26’da Irak lise tarih ders kitaplarında bulunan toplam alt değer sayısı 41 değerdir. Bu durumda Fadıl’ın belirlediği 66 alt değerinin içinden 25’i Irak tarih ders kitaplarında yer almamaktadır. Ders kitaplarında yer almayan değerler: “namus, kanaat, saygılı konuşmak, öfke kontrolü, davranış temelleri, sosyal dayanışma, merhamet, görünme, öz saygı, duygusal güvenlik, heyecanlanmak, güzellik, eğlence, mutluluk, zaman yönetimi, aktivite, rahatlık, temizlik, fiziksel verimler, gerçekçilik, bilgi, çeşitlilik ve zenginleştirme, folkloru saygı, kültürel kaynaşma ve şûra”dır.

Tablo 26’a göre, “kurtuluş ve bağımsızlık” alt değeri 377 frekansla Irak tarih ders kitaplarında en fazla vurgulanan değerdir. “Bilgiye önem vermek” ise 295 frekansla ikinci sırada yer alan “bilişsel değerler” arasındadır. “Liderlerin rolünü ölümsüzleştirmek” alt değeri Türkiye tarih ders kitaplarında en fazla vurgulanan değer iken 238 frekansla Irak tarih ders kitaplarında üçüncü sırada yer almaktadır. Tablo 26’da “sosyal değerler”in alt değerleri olan “Alçakgönüllülük”, “örf ve adetlere saygı”1’er frekansla son sıralarda yer almaktadır.

Tablo 23 ve Tablo 25 birlikte ele alındığında, hem Türkiye hem de Irak tarih ders kitaplarında yüzdelik oranları en yüksek değerler “tarihsel değerler” ve “özdeğerler”dir. Bu anlamda her iki ülkenin kitapları benzerlik göstermektedir. “Bedensel değerler” Türkiye tarih ders kitaplarında yüzdelik olarak en az yer alan değerler sınıfıdır. Fakat Irak tarih ders kitaplarında “rekreasyonel değerler” yüzdelik olarak çok az yer bulmaktadır. Veri

araçlarının tarih ders kitapları olmasından dolayı her iki ülkenin tarih ders kitaplarında “tarihsel değerler”in ilk sırada yer alması normal bir sonuçtur. Değerlerin frekansları dikkate alındığında Türkiye’de okutulan tarih ders kitaplarının Irak’ta okutulan tarih ders kitaplarına göre %50’den daha fazla değer içerdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 24 ve Tablo 26’nın karşılaştırılmasında, Türkiye tarih ders kitaplarında en fazla “liderlerin rölünün ölümsüzleştirilmesi” alt değerinin vurgulandığı görülmektedir. Irak tarih ders kitaplarında ise en fazla “kurtuluş ve bağımsızlık” alt değeri yer almaktadır. Fiziksel değerlerden olan “rahatlık” Türkiye tarih ders kitaplarında en az yer alan alt değerdir. Irak tarih ders kitaplarında ise “alçakgönüllülük”, “örf ve adetlere saygı” en az vurgulanan alt değerlerdir.

Fadıl (2020) tarafından belirlenen 66 değer 53’ü tarih ders kitaplarında yer alırken, Irak tarih ders kitaplarında 41 değer tespit edilmiştir. Bu durumda Türkiye tarih ders kitaplarında 13 değere, Irak tarih ders kitaplarında 25 değere yer verilmemiştir. Türkiye tarih ders kitaplarında yer almayan 13 değer “öfkeye hakim olmak, davranış temelleri, aile sevgisi, öz saygı, duygusal güvenlik, heyecanlanmak, eğlenme, zaman yönetimi, fiziksel verim, gerçekçilik, bilgi, çeşitlilik ve zenginleştirme, kültürel kaynaşma”dır. Irak tarih ders kitaplarında yer almayan 25 değer ise “namus, kanaat, saygılı konuşmak, öfke kontrolü, davranış temelleri, sosyal dayanışma, merhamet, görünme, öz saygı, duygusal güvenlik, heyecanlanmak, güzellik, eğlence, mutluluk, zaman yönetimi, aktivite, rahatlık, temizlik, fiziksel verimler, gerçekçilik, bilgi, çeşitlilik ve zenginleştirme, folkloru saygı, kültürel kaynaşma ve şûra”dır. Sonuç olarak Türkiye’de okutulan tarih ders kitapları Irak tarih ders kitaplarına kıyasla daha fazla ve daha yüksek oranda değer içermektedir.

4.1.3. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye ve Irak lise tarih ders kitaplarında yer alan değerlerin sınıf düzeyine göre genel yüzdelik oranları değerlendirilmiştir. Sınıf düzeyine ilişkin bulgular Tablo 27 ve Tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 27

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Sınıf Düzeyi	-f-	Yüzdelik Oranı
10. Sınıf	2787	% 39.28
11. Sınıf	2069	% 29.16
12. Sınıf	2239	% 31.56
Toplam	7095	% 100

Tablo 27'e göre, en yüksek düzeyde değer içeren kitap % 39.28 oranla 10.sınıf tarih ders kitabıdır. 12. sınıf tarih ders kitabındaki değer oranı %31.56 iken, 11. sınıf tarih ders kitabında %29.16 oranında değer tespit edilmiştir.

Tablo 28

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
4. Edebi (sözel)	1407	% 43.72
5. Edebi (sözel)	634	% 19.70
6. Edebi (sözel)	1177	% 36.57
Toplam	3218	% 100

Tablo 28'e göre, en çok değer 4. sözel kitabında, toplam 1407 frekansla ve %43.72 oranında yer almaktadır. 6. Sözel kitabı %36.57 oranında değer içermesi bakımından ikinci sıradadır. 5. edebi (sözel) kitabı ise 634 frekansla %19.70 oranında değer içermektedir.

Tablo 27 ve Tablo 28 karşılaştırıldığında, tarih ders kitaplarının içerdiği değer oranlarıyla sınıf düzeyleri bakımından benzerlik gösterdiği fark edilmektedir. Çünkü Türkiye'de 10 sınıf düzeyinde, Irak'ta 4. edebi (sözel) sınıfı düzeyinde, her iki ülkenin tarih ders kitapları yüzdelik olarak en yüksek değeri içermektedir. Aynı şekilde her iki ülkenin 11. sınıf / 5.edebi (sözel) düzeyinde okutulan tarih ders kitapları, kapsadıkları değerler bakımından en az orana sahiptirler. 10. sınıftan sonra ikinci sırada yüzdelik oranı olarak 12. Sınıf / 6.edebi (sözel) düzeyindeki tarih ders kitapları yer almaktadır. Bu durumda, her iki ülkenin tarih ders kitapları en fazla değeri 10. sınıf/4. edebi (sözel) düzeyinde vermektedir.

4.1.3.1. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Ahlaki Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Araştırmanın bu kısmında, hem Türkiye’de hem de Irak’ta okutulan tarih ders kitaplarının içerdiği ahlaki değerler sınıf düzeyinde ele alınmış ve hangi oranda yer aldığı sorgulanmıştır. Bulgular yüzdelik olarak Tablo 29 ve Tablo 30’da sunulmuştur.

Tablo 29

Türkiye Lise Tarih Kitaplarında Yer Alan Ahlaki Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
10. Sınıf	205	% 67.88
11. Sınıf	43	% 14.23
12. Sınıf	54	% 17.89
Toplam	302	% 100

Tablo 29’a göre “ahlaki değerleri” en fazla toplam 302 frekansla ve % 67.88 oranla 10. Sınıf düzeyindeki tarih ders kitabı içermektedir. 12. sınıf Türkiye cumhuriyeti inkılap ve Atatürkcülük tarih ders kitabı 54 frekansla ve %17.89 oranla “ahlaki değerler” içerirken, 11.sınıf kitabı 43 frekansla % 14.23 oranında “ahlaki değerleri” kapsamaktadır. Bu oranlara göre, “ahlaki değerler” en az 11. Sınıf düzeyindeki tarih kitabında yer almaktadır.

Tablo 30

Irak Lise Tarih Kitaplarında Yer Alan Ahlaki Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
4. Edebi (sözel)	166	% 72.81
5. Edebi (sözel)	27	% 11.84
6. Edebi (sözel)	35	% 15.35
Toplam	228	% 100

Tablo 30’a göre 4. Sözel sınıf düzeyindeki tarih kitabı, “ahlaki değerleri” 166 ve yüzde 72.81 oranında içermektedir. 5. sözel sınıf düzeyindeki tarih kitabında ise “ahlaki değerler” 27 frekansla % 11.84 oranındadır. 6. Sözel sınıf düzeyindeki tarih kitabı, 35 frekansla ve %15.35 oranıyla “ahlaki değerleri” içermesi bakımından ikinci sıradadır. Bu bulgular üzerinden, “ahlaki değerleri” en az içeren Irak lise tarih ders kitabının 5. Sözel sınıf düzeyindeki kitap olduğu söylenebilir.

Tablo 29 ve Tablo 30 birlikte değerlendirildiğinde hem Irak hem de Türkiye’de okutulan tarih ders kitaplarının “ahlaki değerlere” 10. sınıf/4. edebi (sözel) sınıf düzeyinde

yoğunlaştıkları görülmektedir. Bu durumun kitapların içerdiği konularla ilgili olduğu düşünülmektedir. Çünkü bu düzeyde, Türkiye’de okutulan 10. sınıf tarih ders kitabı “Selçuklu ve Osmanlı” tarihlerini vermektedir. Irak 4. edebi (sözel) sınıf düzeyindeki tarih kitabının ele aldığı konular ise “İslam ve Arap Medeniyeti”dir. Dolayısıyla bu konularda “ahlaki değerler”in öne çıkarılması kolay görünmektedir. Tablo 29 ve Tablo 30’a göre her iki ülkede 11. Sınıf/4. edebi (sözel) sınıf düzeyinde verilen “ahlaki değerlerin” oranı azalmaktadır.

4.1.3.2. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Araştırmanın bu bölümünde, hem Türkiye ve Irak’ta okutulan tarih ders kitaplarının içerdiği “sosyal değerler” sınıf düzeyinde değerlendirilmiş ve hangi oranda yer aldığı analiz edilmiştir. Bulgular Tablo 31 ve Tablo 32’de verilmiştir.

Tablo 31

Türkiye Lise Tarih Kitaplarında Yer Alan Sosyal Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
10. Sınıf	355	% 50
11. Sınıf	150	% 21
12. Sınıf	210	% 29
Toplam	715	% 100

Tablo 31’e göre Türkiye’de “sosyal değerler” 355 frekans ve %50 oranla en fazla 10. sınıf tarih ders kitabında yer almaktadır. 12. sınıf Türkiye cumhuriyeti inkılap ve Atatürkcülük tarih ders kitabı 210 frekans ve %29 oranla ikinci sırada yer almaktadır. “Sosyal değerleri” en az içeren kitap ise 150 frekans ve %21 oranla 11. Sınıf tarih ders kitabıdır.

Tablo 32

Irak Lise Tarih Kitaplarında Yer Alan Sosyal Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
4. Edebi (sözel)	152	% 55.27
5. Edebi (sözel)	26	% 9.45
6. Edebi (sözel)	97	% 35.28
Toplam	275	% 100

Tablo 32’ye yansıyan bulgulara göre, Irak lise tarih kitapları içinde “sosyal değerleri” en fazla içeren tarih ders kitabı 152 frekans ve %55.27 oranla 24.edebi (sözel) kitabıdır. 6.edebi (sözel) tarih ders kitabı 97 frekansla ve %35.28 oranla “sosyal değerler”e yer vermektedir. 5.edebi (sözel) kitabında ise “sosyal değerler”in oranı %9.45, frekansı 26’dır.

Tablo 31 ve 32’i karşılaştırıldığında, hem Türkiye hem de Irak tarih ders kitapları sınıf düzeyi bağlamında, “sosyal değerler”i kapsadıkları oranlarla benzerlik göstermektedir. Çünkü her iki ülkede tarih ders kitapları 10.sınıf/4.edebi (sözel) düzeyinde “sosyal değerler”e daha fazla yer vermektedir. En az ise 11.sınıf/5.edebi (sözel) düzeyinde “sosyal değerler” bulunmaktadır. Fakat bu oranlara rağmen Türkiye’de okutulan tarih ders kitaplarında “sosyal değerler” 715 frekansla daha fazla vurgulanmaktadır. Çünkü Irak’ta okutulan tarih ders kitaplarında “sosyal değerler”in frekansı 275’tir.

4.1.3.3. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Öz Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Bu bölümde, tarih ders kitaplarında yer alan “öz değerlerin” sınıf düzeyine göre yüzdelik oranları değerlendirilmiştir. Bulgular ise Tablo 33 ve Tablo 34’te verilmiştir.

Tablo 33

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Öz Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
10. Sınıf	204	% 19.80
11. Sınıf	208	% 20.20
12. Sınıf	618	% 60
Toplam	1303	% 100

Tablo 33’e göre, Türkiye’de okutulan tarih ders kitapları içinde “öz değerler”i 618 frekansla ve %60 oranla en fazla kapsayan 12. sınıf Türkiye cumhuriyeti inkılap ve Atatürkcülük ders kitabıdır. 11. Sınıf tarih ders kitabı 208 frekansla ve %20.20 oranla ikinci sıradadır. “Sosyal değerler” bakımından 10.sınıf tarih ders kitabı ise 204 frekansla %19.80 orana sahiptir.

Tablo 34

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Öz Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
4. Edebi (sözel)	123	% 24.40
5. Edebi (sözel)	145	% 28.77
6. Edebi (sözel)	236	% 46.83
Toplam	504	% 100

Tablo 34’de “öz değerler”i %46.83 oranla ve 236 frekansla en fazla 6.edebi (sözel) tarih ders kitabının kapsadığı fark edilmektedir. İkinci sırada ise %28.77 oranla ve 145 frekansla 5.sınıf edebi (sözel) ders kitabı yer almaktadır. 4.sınıf edebi (sözel) kitabı ise 123 frekansla %24.40 orana sahiptir. Bu durumda “öz değerler”i en az kapsayan kitap 4.sınıf edebi (sözel) kitabıdır.

Tablo 33 ve Tablo 34 birlikte ele alındığında, “öz değerler”i kapsamı bakımından hem Türkiye hem de Irak tarih ders kitaplarının benzerlik gösterdiği söylenebilir. Çünkü her iki ülkede “öz değerler”i 12.sınıf/6.edebi (sözel) tarih ders kitapları içermektedir. En az ise 10.sınıf/4.edebi (sözel) kitapları “öz değerler”e yer vermektedir.

4.1.3.4. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Rekreasyonel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Bu başlık altında tarih ders kitaplarında yer alan “rekreasyonel Değerler”in sınıf düzeyine göre oranlarına bakılmıştır. Bulgular ise Tablo 35 ve Tablo 36’da verilmiştir.

Tablo 35

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Rekreasyonel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
10. Sınıf	11	% 4.08
11. Sınıf	217	% 80.97
12. Sınıf	41	% 15.24
Toplam	269	% 100

Tablo 35'teki değerler üzerinden, Türkiye’de okutulan tarih ders kitapları içerisinde “rekeasyonel değerler”i en fazla 11. sınıf tarih ders kitabının kapsadığı görülmektedir. Çünkü bu kitapta “rekreasyonel değerler”in frekansı 217, oranı ise %80.97’dir. 12. Sınıf Türkiye cumhuriyeti inkılap ve Atatürkcülük tarih ders kitabında yer alan “rekreasyonel değerler”in frekansı 41, oranı %15.24’tür. 10 sınıf tarih ders kitabında ise bu oran 11 frekansla %4.08’dir. Bu durumda “rekreasyonel değerler”e en az 10. Sınıf tarih ders kitabı yer vermektedir.

Tablo 36

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Rekreasyonel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
4. Edebi (sözel)	3	% 42.86
5. Edebi (sözel)	0	0
6. Edebi (sözel)	4	% 57.14
Toplam	7	% 100

Tablo 36’ya göre Irak tarih ders kitapları içerisinde “rekreasyonel değerler”e en fazla 6.edebi (sözel) kitabında yer verilmektedir. 4 frekansla %57.14 oranına sahiptir. 4. Edebi (sözel) kitabında 3 frekansla %42.86 oranında “rekreasyonel değerler” bulunmaktadır. 5. Edebi (sözel) düzeyindeki tarih ders kitabında ise “rekreasyonel değerler” yer almamaktadır.

Tablo 35 ve 36 karşılaştırıldığında, Türkiye’de okutulan tarih ders kitaplarında “rekreasyonel değerler”e daha fazla yer verildiği görülmektedir. Irak tarih ders kitapları ise “rekreasyonel değerler” bakımından 7 frekansa sahiptir. Türkiye’de okutulan tarih ders kitaplarında ise bu frekans 269’dur. Her iki tabloya göre, Türkiye okutulan tarih ders kitapları içerisinde rekreasyonel değerler’e en fazla 11. sınıf düzeyindeki ders kitabı yer verirken Irak’ta 6. edebi (sözel)/12. sınıf düzeyindeki ders kitabı yer vermektedir. Bu durumda Türkiye ve Irak’ta okutulan tarih ders kitaplarının “rekreasyonel değerler”i kapsamı bakımından farklılık gösterdiği söylenebilir.

4.1.3.5. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bedensel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye ve Irak'ta okutulan tarih ders kitaplarında yer alan “bedensel değerler”in sınıf düzeylerine göre yüzdelik oranları ele alınmıştır. Bulgular Tablo 37 ve Tablo 38’de sunulmuştur.

Tablo 37

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bedensel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
10. Sınıf	5	% 10
11. Sınıf	22	% 44
12. Sınıf	23	% 46
Toplam	50	% 100

Tablo 37'ye göre, türkiye’de okutulan tarih ders kitapları içinde “bedensel değerler” %46 oranla ve 23 frekansla en fazla 12.sınıf Türkiye cumhuriyeti inkılap ve Atatürkcülük tarih ders kitabında yer almaktadır. 11. Sınıf tarih kitabında “bedensel değerler”in oranı %44 ve 10. sınıf tarih ders kitabında %10’dur. Tabloya göre, 10. sınıf tarih ders kitabı “bedensel değerler” bakımından en düşük düzeye sahiptir.

Tablo 38

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bedensel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
4. Edebi (sözel)	27	% 65.86
5. Edebi (sözel)	13	% 31.71
6. Edebi (sözel)	1	% 2.44
Toplam	41	% 100

Tablo 38’e yansıyan bulgular doğrultusunda, Irak’ta “bedensel değerler”i en fazla içeren tarih ders kitabının 4. edebi (sözel) düzeyindeki kitap olduğu görülmektedir. Bu kitapta “bedensel değerler”in frekansı 27 ve oranı % 65.86’dır. İkinci sırada 13 frekansla ve % 31.71 oranla 5. edebi (sözel) düzeyindeki kitap gelmektedir. “Bedensel değerler”i en az içeren kitap 1 frekans ve %2.44 oranla 6. edebi (sözel) düzeyindeki kitaptır.

Tablo 37 ve Tablo 38 birlikte ele alındığında, Türkiye ve Irak tarih ders kitaplarının düzey bakımından “bedensel değerler”i içerme konusunda farklılaştıkları görülmektedir. Çünkü Irak tarih ders kitapları, “bedensel değerler”i 4. edebi (sözel)/10.sınıf düzeyinde

vermektedir. Türkiye’de ise en fazla “bedensel değerler”i 12. sınıf tarih ders kitabı içermektedir.

4.1.3.6. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Pratik Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Çalışmanın bu kısmında lise tarih ders kitaplarında yer alan pratik değerlerin sınıf düzeyine göre yüzdelik oranları incelenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 39 ve Tablo 40’ta verilmiştir.

Tablo 39

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Pratik Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
10. Sınıf	248	% 36.84
11. Sınıf	298	% 44.27
12. Sınıf	127	% 18.87
Toplam	673	% 100

Tablo 39’a göre, Türkiye’de lise düzeyinde okutulan tarih ders kitapları içinde 11. Sınıf kitabı %44.27 oranla “pratik değerleri” içermektedir. 11. sınıf kitabı, 298 frekansla “pratik değerler” bakımından en yüksek düzeye sahiptir. Tablo 39’da ikinci sırada %36.84 oranla ve 248 frekansla 10.sınıf kitabı, üçüncü sırada %18.87 oran ve 127 frekansla 12. sınıf Türkiye cumhuriyeti inkılap ve Atatürkcülük tarih kitabı yer almaktadır.

Tablo 40

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Pratik Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
4. Edebi (sözel)	220	% 54.86
5. Edebi (sözel)	82	% 20.45
6. Edebi (sözel)	99	% 24.69
Toplam	401	% 100

Tablo 40’taki değerler, Irak’ta okutulan tarih ders kitapları içinde, 4. edebi (sözel) düzeyindeki kitabın 220 frekansla % 54.86 oranında “pratik değerler”i içerdiğini göstermektedir. Dolayısıyla “pratik değerler” en fazla 4. edebi (sözel) düzeyinde

verilmektedir. 5. edebi (sözel) düzeyindeki kitap 82 frekansla % 20.45 oranında “pratik değerler”i içerirken, 6. edebi (sözel) düzeyindeki kitap 99 frekansla ve % 24.69 oranla “pratik değerler”i kapsamaktadır. Bu bulgulara göre, “pratik değerler” en az 5. edebi (sözel) düzeyinde verilmektedir.

Tablo 39 ve Tablo 40 karşılaştırıldığında, Türkiye’de 11. Sınıf tarih ders kitabı %44.27 oranla en yüksek düzeyde “pratik değerleri” içerirken, Irak 4. edebi (sözel)/10.sınıf kitabı içermektedir. Bu durumda “pratik değerler” Türkiye’ye göre daha önceki seviyede verilmektedir.

4.1.3.7. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bilişsel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları.

Türkiye ve Irak lise tarih ders kitaplarında yer alan “bilişsel değerlerin” sınıf düzeyine göre yüzdelik oranlarının ele alındığı bu bölümde, bulgular Tablo 41 ve Tablo 42’de sunulmuştur.

Tablo 41

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bilişsel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
10. Sınıf	338	% 40.38
11. Sınıf	327	% 39.07
12. Sınıf	172	% 20.55
Toplam	837	% 100

Tablo 41’e göre, Türkiye’de okutulan lise tarih ders kitapları içinde “bilişsel değerler” 10.sınıf kitabında ön plana çıkmaktadır. 10. sınıf tarih ders kitabında 338 frekansla % 40.38 oranla “bilişsel” değerler yer almaktadır. 11.sınıf tarih ders kitabında 327 frekansla % 39.07 oranında, 12. sınıf Türkiye cumhuriyeti inkılap ve Atatürkcülük tarih ders kitabında 172 frekansla % 20.55 oranında “bilişsel değerler”e yer verilmektedir.

Tablo 42

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Bilişsel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
4. Edebi (sözel)	289	% 72.98
5. Edebi (sözel)	26	% 6.57
6. Edebi (sözel)	81	% 20.45
Toplam	396	% 100

Tablo 42’de “bilişsel değerler”i en yüksek düzeyde içeren kitap 289 frekansla ve %72.98 oranla 4. edebi (sözel) düzeyde okutulan tarih ders kitabıdır. İkinci sırada 81 frekansla ve % 20.45 oranla 6. edebi (sözel) düzeyde okutulan ders kitabı gelmektedir. “Bilişsel değerler” bakımından en düşük düzeyde olan kitap 6. edebi (sözel) sınıfta okutulan kitaptır. Bu kitapta 26 frekansla % 6.57 oranında “bilişsel değerler” yer almaktadır.

Tablo 41 ve Tablo 42 birlikte ele alındığında, Türkiye ve Irak’ta okutulan tarih ders kitaplarının “bilişsel değerler” bakımından benzer ve farklı yönleri olduğu anlaşılmaktadır. Her iki ülkenin kitaplarında “bilişsel değerler”e 10.sınıf/4.edebi(sözel) düzeyinde ağırlık verilmektedir. Türkiye’de 11. sınıf düzeyindeki tarih ders kitabı “bilişsel değerler”i içermesi bakımından ikinci sırada yer alırken, Irak’ta ikinci sırayı 6.edebi (sözel)/12. sınıf tarih ders kitabı almaktadır. Aynı zamanda Türkiye’de okutulan lise tarih ders kitapları toplamda 837 frekansla, Irak tarih ders kitaplarına göre daha fazla “bilişsel değerler”i içermektedir. Irak tarih ders kitaplarında yer alan “bilişsel değerler”in frekansı ise 396’dır.

4.1.3.8. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Tarihsel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Lise tarih ders kitaplarında yer alan “tarihsel değerlerin” sınıf düzeyine göre yüzdelik oranlarının analiz edildiği bu bölümde, elde edilen bulgular Tablo 43 ve Tablo 44’e yansıtılmıştır.

Tablo 43

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Tarihsel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
10. Sınıf	1229	% 51.79
11. Sınıf	523	% 22.04
12. Sınıf	621	% 26.17
Toplam	2373	% 100

Tablo 43'te yer alan oranlara göre, Türkiye lise tarih ders kitaplarında toplamda 2373 frekansla “tarihsel değerler” oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu değerleri en yüksek düzeyde, 1229 frekans ve %51.79 oranla 10.sınıf tarih ders kitabı içermektedir. Tablo 43'e göre ikinci sırada 621 frekansla ve %26.17 oranla 12. sınıf Türkiye cumhuriyeti inkılap ve Atatürkcülük tarih ders kitabı yer almaktadır. 11. Sınıf tarih ders kitabında 523 frekansla %22.04 oranında “tarihsel değerler” bulunmaktadır.

Tablo 44

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Tarihsel Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
4. Edebi (sözel)	310	% 35.43
5. Edebi (sözel)	158	% 18.06
6. Edebi (sözel)	407	% 46.51
Toplam	875	% 100

Tablo 44'e göre, Irak'ta okutulan lise tarih ders kitaplarında yer alan “tarihsel değerler”in toplam frekansı 875'tir. 6. edebi (sözel) düzeyde okutulan tarih ders kitabı 407 frekansla % 46.51 oranında “tarihsel değerler”e yer vermektedir ve ilk sırada bulunmaktadır. 4. edebi (sözel) düzeyde okutulan tarih ders kitabı 310 frekans ve % 35.43 orana sahip olarak, “tarihsel değerler” bağlamında ikinci sıradadır. 5. edebi (sözel) düzeyde okutulan tarih ders kitabında yer alan “tarihsel değerler”in frekansı 158 ve oranı %18.06'dır.

Tablo 43 ve 44 karşılaştırıldığında, Türkiye lise tarih kitapları içerisinde en fazla “tarihsel değerler”e 10 sınıf kitabı yer vermektedir. Irak lise tarih kitapları içerisinde ise 6. edebi

(sözel) düzeyde okutulan tarih ders kitabında “tarihsel değerler” daha fazladır. Bu bulgulara göre, Türkiye ve Irak tarih ders kitaplarında “tarihsel değerler” farklı sınıf düzeylerinde yoğunlaşmaktadır. Aynı zamanda Türkiye lise tarih ders kitapları 2373 frekansla, “tarihsel değerler” üzerinde çok fazla durmaktadır. Irak tarih ders kitaplarında “tarihsel değerler” en fazla vurgulanan değerler sınıfı olsa da 875 frekansa sahiptir. İncelenen veri kaynaklarının tarih ders kitapları olmasından dolayı “tarihsel değerler”in ön plana çıktığı rahatlıkla söylenebilir.

4.1.3.9. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Ulusal Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Araştırmanın bu bölümünde, lise tarih ders kitaplarında yer alan “ulusal değerler”in sınıf düzeyine göre yüzdelik oranları değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulguları Tablo 45 ve Tablo 46’da verilmiştir.

Tablo 45

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Ulusal Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
10. Sınıf	163	% 27.86
11. Sınıf	161	% 27.52
12. Sınıf	261	% 44.62
Toplam	585	% 100

Tablo 45’e göre Türkiye lise tarih ders kitaplarında “ulusal değerler”e en fazla 12.sınıf düzeyinde yer verilmektedir. Toplamda 585 frekansa sahip “ulusal değerler”in 261’i 12. sınıf Türkiye cumhuriyeti inkılap ve Atatürkcülük ders kitabında bulunmaktadır. Bu da %44.62’lik bir oran oluşturmaktadır. İkinci sırada 163 frekansla ve %27.86 oranla 10. Sınıf ders kitabı, üçüncü sırada 161 frekans ve % 27.52 oranla 11. Sınıf tarih ders kitabı gelmektedir. Aynı zamanda oran bakımından 10. ve 11. sınıf tarih ders kitaplarının oldukça yakın olduğu fark edilmektedir.

Tablo 46

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Ulusal Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
4. Edebi (sözel)	81	% 27.93
5. Edebi (sözel)	53	% 18.28
6. Edebi (sözel)	156	% 53.79
Toplam	396	% 100

Tablo 46'ya göre, Irak tarih ders kitapları toplamda 396 frekansla “ulusal değerler”e vurgu yapmaktadır. “Uluslararası değerler” 156 frekans ve %53.79 oranla en fazla 6. edebi (sözel) düzeyde okutulan ders kitabında yer almaktadır. İkinci sırada 81 frekans ve % 27.93 oranla 4. edebi (sözel) düzeyde okutulan ders kitabı, üçüncü sırada 53 frekansla %18.28 oranla 5. edebi (sözel) düzey tarih ders kitabı gelmektedir.

Tablo 45 ve Tablo 46 birlikte ele alındığında “ulusal değerler” bakımından Türkiye ve Irak lise tarih ders kitaplarının benzerlik gösterdiği söylenebilir. Çünkü her iki ülkenin tarih ders kitapları 12.sınıf/6.edebi (sözel) düzeyde “ulusal değerler”e daha fazla yer vermektedir. Bu benzerlik 10. ve 11. Sınıf düzeyleri için de geçerlidir. Fakat Türkiye’de okutulan tarih ders kitaplarında “ulusal değerler”in frekansı 585 iken Irak’ta okutulan tarih ders kitaplarında frekans 396’dır. Bu durumda Türkiye’de okutulan lise tarih ders kitaplarının “ulusal değerler”i daha fazla vurguladığı söylenebilir.

4.1.3.10. Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Demokratik Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Çalışmanın bu alt başlığında, lise tarih ders kitaplarında yer alan demokratik değerlerin sınıf düzeyine göre yüzdelik oranları ele alınmıştır. Bulgular ise Tablo 47 ve Tablo 48’de sunulmuştur.

Tablo 47

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Demokratik Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
10. Sınıf	29	% 10.90
11. Sınıf	109	% 40.98
12. Sınıf	128	% 48.12
Toplam	266	% 100

Tablo 47'ye göre “Demokratik değerler” Türkiye tarih ders kitaplarında en fazla 12. sınıf Türkiye cumhuriyeti inkılap ve Atatürkcülük kitabında ön plana çıkarılmaktadır. Bu düzeyde okutulan ders kitabında “demokratik değerler”in frekansı 128 ve oranı % 48.12’dir. Tablo 47’de ikinci sırada 109 frekans ve %40.98 oranla 11.sınıf tarih ders kitabı, üçüncü sırada 29 frekans ve %10.90 oranla 10.sınıf tarih ders kitabı yer almaktadır. Tabloya göre, “demokratik değerler”in toplam frekansı ise 266’dır.

Tablo 48

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Demokratik Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Yüzdelik Oranları

Sınıf	-f-	Yüzdelik Oranı
4. Edebi (sözel)	36	% 17.91
5. Edebi (sözel)	104	% 51.74
6. Edebi (sözel)	61	% 30.35
Toplam	201	% 100

Tablo 48' göre Irak lise tarih ders kitapları yer alan “demokratik değerler”in toplam frekansı 201’dir. “Demokratik değerler”i en fazla 104 frekans ve % 51.74 oranla 5. edebi (sözel) düzeyde okutulan tarih ders kitabı içermektedir. Tablodaki değerlere göre, 4. edebi (sözel) düzeyde okutulan kitap, 36 frekansla % 17.91 oranında, 6. edebi (sözel) düzeyde okutulan kitap ise 61 frekans ve % 30.35 oranında “demokratik değerler”e yer vermektedir.

Tablo 47 ve 48'e karşılaştırıldığında, “demokratik değerler”in Türkiye tarih ders kitaplarında en fazla 12. sınıf düzeyinde, Irak tarih ders kitaplarında ise 5. edebi (sözel)/11.sınıf düzeyinde yer aldığı görülmektedir. Irak tarih ders kitaplarında “demokratik değerler” 201 frekansla yer alırken, Türkiye tarih ders kitaplarında 266

frekansla yer almaktadır. Bu anlamda Türkiye tarih ders kitaplarının daha fazla “demokratik değerler”e yer verdiği söylenebilir.

4.2. Türkiye ve Irak’ta Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında En Fazla Öne Çıkan Değerler

Çalışmanın ikinci alt probleminde, Türkiye ve Irak’ta okutulan lise tarih ders kitaplarında en fazla öne çıkan değerler araştırılmıştır. Bu aşamada amaç, Türkiye ve Irak’ta okutulan lise tarih ders kitaplarında hangi değerlere daha fazla vurgu yapıldığını tespit etmektir. Bulgular ise tablolara yansıtılarak tartışılmıştır.

4.2.1. Türkiye’de Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında En Fazla Öne Çıkan Değerler

Araştırmanın bu kısmında, Türkiye’de okutulan lise tarih ders kitaplarında en fazla öne çıkan değerler incelenmiştir. Analizde 100 frekanslı geçen değerler, öne çıkan değer olarak kabul edilmiştir. Bulgular sonucu ortaya çıkan değerler, frekansları dikkate alınarak fazladan aza doğru sıralanmış ve tablo 49’a bu şekilde yansıtılmıştır.

Tablo 49

Türkiye Lise Tarih Ders Kitaplarında En Fazla Öne Çıkan Değerler

Sıra	Değer Sınıfı	Alt değer	-f-
1	Tarihsel değerler	Liderlerin rolünü ölümsüzleştirmek	1268
2	Tarihsel değerler	Ulusal miras ve tarihle gurur duymak	658
3	Bilişsel değerler	Bilgiye önem vermek	601
4	Öz değerler	Azimlilik, ısrar ve karar almak	392
5	Pratik değerler	Ekonomi	357
6	Ulusal değerler	Barış içinde yaşam	349
7	Öz değerler	Başarı ve kazanç	320
8	Rekreasyonel değerler	Yeni deneyim	255
9	Tarihsel değerler	Kurtuluş ve bağımsızlık	242
10	Pratik değerler	Çalışmak	238
11	Bilişsel değerler	Bilim ve bilim adamlarını sevmek	236
12	Sosyal değerler	Güvenlik ve istikrar	217
13	Sosyal değerler	Vatan sevgisi	211
14	Ulusal değerler	Ulusal birlik	168

15	Öz değerler	Dikkat etmek	144
16	Sosyal değerler	Prestij	128
17	Tarihsel değerler	Medeniyet ile gurur duymak	120
18	Demokratik değerler	Özgürlük	102
Toplam			6006

Tablo 49'a göre, Türkiye lise tarih ders kitaplarında en fazla öne çıkan değer, “tarihsel değerler” içinde yer alan ve 1268 frekansla tabloya yansıyan “liderlerin rolünü ölümsüzleştirmek” alt değeridir. İkinci sırada “ulusal miras ve tarihle gurur duymak” alt değeri yer almaktadır. 658 frekansa sahip bu alt değer aynı şekilde “tarihsel değerler” grubunda yer almaktadır. 601 frekansla Tablo 49’da üçüncü sırada yer alan “bilgiye önem vermek” alt değeri ise “bilişsel değerler” grubu içindedir. “Öz değerler” grubu içinde yer alan “azimlilik, ısrar ve karar almak” alt değeri tabloda 392 frekansla dördüncü sırada yer almaktadır. Bunların dışında, “ekonomi” (pratik değerler) 357 frekansla, “barış içinde yaşam” (ulusal değer) 349 frekansla, “başarı ve kazanç” (öz değer) 320 frekansla, “yeni deneyim” (rekreasyonel değer) 255 frekansla, "kurtuluş ve bağımsızlık” (tarihsel değer) 242 frekansla, "çalışmak” (pratik değer) 238 frekansla, "bilim ve bilim adamlarını sevmek” (bilişsel değer) 236 frekansla, "güvenlik ve istikrar” (sosyal değer) 217 frekansla, "vatan sevgisi” (sosyal değer) 211 frekansla, "ulusal birlik” (ulusal değer) 168 frekansla, "dikkat etmek” (öz değer) 144 frekansla, “prestij” (sosyal değer) 128 frekansla, “medeniyet ile gurur duymak” (tarihsel değer) 120 frekansla ve "özgürlük” (demokratik değer) 102 frekansla tablo 49’da yer almaktadır. Sonuç olarak, farklı değer grupları içinde yer alan ve yukarıda sıralanan 18 alt değer, Türkiye’de okutulan lise tarih ders kitaplarında en fazla öne çıkan değerlerdir.

4.2.2. Irak'ta Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında En Fazla Öne Çıkan Değerler

Araştırmanın bu bölümünde, Irak’ta okutulan lise tarih ders kitaplarında en fazla öne çıkan değerler ele alınmıştır. Ortaya çıkan değerler, frekansları dikkate alınarak fazladan aza doğru sıralanmış ve tablo 50’de verilmiştir.

Tablo 50

Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında En Fazla Öne Çıkan Değerler

Sıra	Değer Sınıfı	Alt değer	-f-
1	Tarihsel değerler	Kurtuluş ve bağımsızlık	377
2	Bilişsel değerler	Bilgiye önem vermek	295
3	Tarihsel değerler	Liderlerin rolünü ölümsüzleştirmek	238
4	Pratik değerler	Ekonomi	208
5	Pratik değerler	Çalışmak	186
6	Öz değerler	Azımlilik, ısrar ve karar almak	175
7	Tarihsel değerler	Medeniyet ile gurur duymak	166
8	Öz değerler	Başarı ve kazanç	163
9	Ulusal değerler	Ulusal birlik	148
10	Bilişsel değerler	Bilim ve bilim adamlarını sevmek	101
Toplam			2057

Tablo 50'ye göre Irak'ta okutulan lise tarih ders kitaplarında en öne çıkan değer 377 frekansla “kurtuluş ve bağımsızlık” alt değeridir. Bu değer aynı zamanda “tarihsel değerler” grubunda yer almaktadır. İkinci sırada ise 295 frekansla “bilgiye önem vermek” alt değeri bulunmaktadır. Bu alt değer ise “bilişsel değerler” grubu içindedir. “Tarihsel değerler” içinde yer alan “Liderlerin rolünü ölümsüzleştirmek” alt değeri 238 frekansla üçüncü sırada tabloya yansımaktadır. 208 frekansa sahip olan “ekonomi” alt değeri tabloda dördüncü sıradadır ve “pratik değerler” grubuna dahildir. Bunların dışında, “çalışmak” (pratik değer) 186 frekansla, “azımlilik, ısrar ve karar almak” (öz değer) 175 frekansla, “medeniyet ile gurur duymak” (Tarihsel değer) 166 frekansla, “başarı ve kazanç” (öz değer) 163 frekansla, “ulusal birlik” (ulusal değer) 148 frekansla ve “bilim ve bilim adamlarını sevmek” (bilişsel değer) 101 frekansla Tablo 49’da yer almaktadır. Sonuç olarak, farklı değer grupları içinde yer alan ve yukarıda sıralanan 10 alt değer, Irak’ta okutulan lise tarih ders kitaplarında en fazla öne çıkan değerlerdir.

4.3. Türkiye ve Irak’ta Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Benzer ve Farklı Değerler

Araştırmanın üçüncü alt probleminde, Türkiye ve Irak'ta okutulan lise tarih ders kitaplarında yer alan benzer değerler tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın bu problemle ilgili bulguları Tablo 51'de verilmiştir.

Fadıl'ın (2020) geliştirdiği değer sınıflandırmasında 10 grup içinde 66 alt değer bulunmaktadır. Tablo 51'de Irak ve Türkiye tarih ders kitaplarında benzerlik gösteren alt değerler 10 değer grubu içinde de yer almaktadır. Fakat 66 alt değerden 41'i benzer değerlerdir.

Tablo 51

Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Benzer Değerler

Değer	Alt Değer	Türkiye	Irak
Ahlaki değerler	Görgü	35	41
	Adalet	84	80
	Dürüstlük	33	2
	İtaat	29	33
	İnanç	57	72
	Alçak gönüllülük	4	1
	Cömertlik	37	9
Toplam		279	238
Sosyal değerler	Hoşgörü	4	2
	Toplumsal entegrasyon	4	44
	Dostluk	17	7
	Vatan sevgisi	211	72
	Prestij	118	72
	Güvenlik ve istikrar	217	78
	Aileyi sevmek	5	2
	Örf ve adetlere saygı	59	1
Toplam		635	278
Öz değerler	Dikkat etmek	144	90
	Kültür	71	14
	Başarı ve kazanç	268	163
	Bağımsızlık	23	11
	Öz güvenlik	57	51
	Azimlilik, ısrar ve karar alma	392	175
Toplam		955	504
Rekreasyonel değerler	Yeni deneyim	255	7
Toplam		255	7
Bedensel değerler	Sağlık	41	41

Toplam		41	41
Pratik değerler	Ekonomi	357	208
	Sahiplenmek	13	2
	Çalışma	238	186
	Üretim kalite ve mükemmellik	65	5
Toplam		673	401
Bilişsel değerler	Bilgiye önem vermek	601	295
	Bilim ve bilim adamlarını sevmek	236	101
Toplam		837	396
Tarihsel değerler	Ulusal miras ve tarihle gurur duymak	658	94
	Liderlerin rolünü ölümsüzleştirmek	1268	238
	Kurtuluş ve bağımsızlık	242	377
	Medeniyetle gurur duymak	120	166
Toplam		2288	875
Ulusal değerler	Barış içinde yaşam	349	94
	Ulusal birlik	168	148
	Şiddetten uzak durmak	43	16
	Kültürel mirasa saygı duymak	25	32
Toplam		585	290
Demokratik değerler	İnsan haklarına saygı duymak	12	23
	Kültürel küreselleşme	56	13
	Eşitlik	79	77
	Özgürlük	102	88
Toplam		249	201

Tablo 51'e göre, Türkiye ve Irak'ta okutulan tarih ders kitaplarında, değer sınıflarının her bir grubunda belli ölçüde benzerlik görülmektedir. Her iki ülkenin ders kitaplarında “ahlaki değerler” grubunda “görgü, adalet, dürüstlük, itaat, inanç, alçak gönüllülük, cömertlik” alt değerleri mevcuttur. Bu grubun frekansı Türkiye tarih ders kitaplarında 279 iken Irak tarih ders kitaplarında 238'dir. Ayrıca bu grupta her iki ülkenin tarih ders kitaplarında en fazla öne çıkan alt değer “adalet”tir.

Tabloda yer alan ve “sosyal değerler” grubunda bulunan “hoşgörü, toplumsal entegrasyon, dostluk, vatan sevgisi, prestij, güvenlik ve istikrar, aileyi sevmek, örf ve adetlere saygı” alt değerleri her iki ülkenin tarih ders kitaplarında yer almaktadır. Bu grup değerler Türkiye tarih ders kitaplarında 635 frekansa sahipken, Irak tarih ders kitaplarında 278 frekansa sahiptir. Türkiye tarih ders kitaplarında “güvenlik ve istikrar” alt değeri öne çıkarken, Irak tarih ders kitaplarında “vatan sevgisi ve prestij” alt değerleri dikkat çekmektedir.

Tablo 51’de yer aldığı şekliyle Türkiye ve Irak tarih ders kitaplarında yer alan “öz değerler” grubundaki alt değerler, “dikkat etmek, kültür, başarı ve kazanç, bağımsızlık, öz güvenlik, azimlilik, ısrar ve karar alma”dır. “Öz değerler”in frekansı Türkiye Tarih ders kitaplarında 955, Irak tarih ders kitaplarında 504’dür. Bu grupta, “azimlilik, ısrar ve karar alma” her iki ülkenin tarih ders kitaplarında öne çıkan alt değerdir.

“Yeni deneyim” alt değeri, “rekreasyonel değerler” grubundadır ve Irak tarih ders kitaplarında 7 frekansla, Türkiye tarih ders kitaplarında 255 frekansla yer almaktadır. Fakat bu alt değerın oranı, Türkiye tarih ders kitaplarında oldukça anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Tablo 51’e göre, “bedensel değer”lerden olan “sağlık” alt değeri, Türkiye ve Irak tarih ders kitaplarında 41 frekansla yer almaktadır. Bu anlamda her iki ülkenin tarih ders kitapları benzerlik göstermektedir.

“Ekonomi, sahiplenmek, çalışma, üretim kalite ve mükemmellik”, alt değerleri her iki ülkenin tarih ders kitaplarında yer alan “pratik değerler” olarak tabloda karşımıza çıkmaktadır. Fakat “pratik değerler”in frekansı Türkiye tarih ders kitaplarında 673 iken Irak tarih ders kitaplarında 401’dir. Her iki ülkenin tarih ders kitabında öne çıkan alt değer ise “ekonomi”dir.

Tablo 51’de yer alan ve “bilişsel değerler” içinde bulunan “bilgiye önem vermek, bilim ve bilim adamlarını sevmek” alt değerleri Türkiye ve Irak tarih ders kitaplarında benzer şekilde yer almaktadır. Her iki ülkenin tarih ders kitaplarında “bilgiye önem vermek” alt değeri daha fazla vurgulanmaktadır. Ancak bu değer grubunun frekansı Türkiye tarih ders kitaplarında 837, Irak tarih ders kitaplarında 396’dır.

Türkiye ve Irak tarih ders kitaplarında benzer şekilde yer alan tarihsel değerler, “ulusal miras ve tarihle gurur duymak, liderlerin rolünü ölümsüzleştirmek, kurtuluş ve bağımsızlık, medeniyetle gurur duymak” alt değerleridir. Bu değerler Türkiye tarih ders kitaplarında 2288 frekansla, Irak tarih ders kitaplarında 875 frekansla bulunmaktadır. Fakat Türkiye tarih ders kitaplarında öne çıkan alt değer “liderlerin rolünü ölümsüzleştirmek” iken Irak tarih ders kitapları “kurtuluş ve bağımsızlık” alt değerini daha fazla vurgulamaktadır.

Tablo 51’e göre Türkiye ve Irak tarih ders kitaplarında yer alan ortak “ulusal değerler”, “barış içinde yaşam, ulusal birlik, şiddetten uzak durmak, kültürel mirasa saygı duymak” alt değerleridir. Bu grup değer grubunun Türkiye tarih ders kitaplarındaki frekansı 585 iken, Irak tarih ders kitaplarında 290’dır. Ayrıca Türkiye tarih ders kitaplarında “barış içinde yaşam alt değeri daha fazla dikkat çekerken, Irak tarih ders kitaplarında “ulusal birlik” alt değerine vurgu daha fazladır.

Tablo 51’de yer alan ve Türkiye ve Irak tarih ders kitaplarında bulunan benzer “demokratik değerler”, “insan haklarına saygı duymak, kültürel küreselleşme, eşitlik, özgürlük” alt değerleridir. Bu değer grubunun frekansı Türkiye tarih ders kitapları için 249, Irak tarih ders kitabı için 201’dir. Her iki ülkenin tarih ders kitaplarında öne çıkan alt değer “özgürlük”tür.

Tablo 51’e yansıyan benzerliklerin dışında Türkiye ve Irak tarih ders kitapları değerler bakımından bazı farklılıkları da ortaya koymaktadır. Tablo 52’de bu farklılıklar belirtilmektedir:

Tablo 52

Türkiye ve Irak Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Almayan Benzer Değerler

Değer	Türkiye	Irak
Ahlaki değerler	Öfke Kontrolü	Saygılı konuşma
	-----	Namus
	-----	Kanaat
	-----	Öfke Kontrolü
Sosyal değerler	-----	Sosyal dayanışma
	Davranış temelleri	Davranış temelleri
	-----	Merhamet
Öz değerler	Öz saygı	Öz saygı
	Duygusal güvenilirlik	Duygusal güvenilirlik
Rekreasyonel değerler	Eğlence	Güzellik
	Heyecanlanmak	Mutluluk
	Zaman yönetimi	Eğlence
	-----	Heyecanlanmak
	-----	Zaman yönetimi

Bedensel değerler	Bedensel yeterlilik ----- ----- -----	Aktivite Temizlik Rahatlık Bedensel yeterlilik
Pratik değerler	Gerçekçilik	Gerçekçilik
Bilişsel değerler	Bilgi Çeşitlilik ve zenginleşme	Bilgi Çeşitlilik ve zenginleşme
Tarihsel değerler	-----	Folkloru saygı
Ulusal değerler	Kültürel kaynaşma	Kültürel kaynaşma
Demokratik değerler	-----	Şûra

Tablo 52'ye göre Türkiye tarih ders kitaplarında yer alan ve Irak tarih ders kitaplarında bulunmayan bazı değerler mevcuttur Bunlar: “namus, kanaat, saygılı konuşmak, öfke kontrolü, sosyal dayanışma, merhamet, aktivite, güzellik, mutluluk, rahatlık, temizlik, folkloru saygı ve şûra” alt değerleridir.

Sonuç olarak Türkiye ve Irak'ta okutulan tarih ders kitaplarının önemli ölçüde benzer değerleri içerdiği anlaşılmaktadır. Fakat bu değerlerin ders kitaplarında öne çıkarılması ve vurgulanma düzeylerinde farklılık olduğu söylenebilir. Genel anlamda Türkiye tarih ders kitaplarının değerleri daha fazla vurguladığı ve değerlere daha büyük oranda yer verdiği fark edilmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, bulgular doğrultusunda çalışmanın sonuçları anlatılmış ve tartışılmıştır. Öneriler ise çalışmanın sonuçları doğrultusunda sunulmuştur.

5.1. Sonuç ve Tartışma

İnsanların hayatında vazgeçilmez bir önemi olan değerlerin, yeni nesile öğretilmesinde eğitim-öğretim sürecinin önemli bir parçası olan ders kitaplarının çok etkili bir rolü vardır. Özellikle gerçek insan hikayelerini aktaran tarih ders kitaplarına, milli ve manevi değerlerin aktarılmasında önemli sorumluluklar yüklenmiştir. Çünkü tarih dersleri ve kitapları zengin konular sayesinde değer eğitiminde önemli bir konumda görülmektedir (Demircioğlu & Tokdemir, 2008). Aynı zamanda tarih öğretimi ve dolayısıyla tarih kitapları sayesinde, öğrencilerin, büyüklere saygı, yurt sevgisi, devlete karşı sorumluluklarının bilincinde olma, millî ülkülere bağlılık, öz güven, başkalarına ve değişik fikirlere karşı hoşgörülü olma, temizlik ve düzen konularında ahlaki davranışlar kazanmaları beklenmektedir (Ulusoy, 2003, s.73).

Doküman analizinin kullanıldığı bu çalışmada ise Irak ve Türk tarih ders kitaplarında yer alan değerler karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma Fadıl (2020) tarafından geliştirilen ve 10 gruba ayrılan (ahlaki, sosyal, öz, rekreasyonel, bedensel, pratik, bilişsel, tarihsel, ulusal, demokratik değerler) değer sınıflandırılması ve bu grupların alt değerleri esas alınarak yapılmıştır.

Araştırmanın bulgulara göre, hem Irak hem de Türkiye lise tarih kitapları ahlaki değerleri içermektedir. Aslında tarih öğretiminden, insanlara karşı saygılı, ahlaki değerlerini koruyan ve geliştiren bireyler yetiştirmesi beklenmektedir (Safran, 1993). Bu durumda bulgularla,

tarih öğretiminin beklentileri örtüşmektedir. Türkiye’de okutulan lise tarih ders kitaplarında, ahlakî değerlerin daha fazla vurgulandığı söylenebilir. Her iki ülkenin tarih ders kitaplarında en fazla öne çıkan ahlaki değerler “adalet ve inanç” alt değerleridir. Bu grupta “namus, kanaat ve saygılı konuşma” alt değerleri Türk tarih ders kitaplarında yer alırken, Irak tarih ders kitaplarında bulunmamaktadır. Ahlaki değerler sınıfında alt değer olarak yer alan “öfke kontrolü” her iki ülkenin tarih ders kitaplarında yer almamaktadır.

Türkiye ve Irak’ta okutulan lise tarih ders kitaplarında, sosyal değerlerle ilişkili olarak en fazla vurgu “güvenlik ve istikrar” ile “vatan sevgisi” alt değerlerine yapılmaktadır. Sosyal değerler bakımından her iki ülkenin ders kitaplarının benzerlik gösterdiği düşünülebilir. Fakat Türkiye lise tarih ders kitaplarında ahlaki değerlerde olduğu gibi “sosyal değerler”e daha fazla vurgu yapıldığı görülmektedir. Bunların dışında Türkiye’de okutulan tarih ders kitaplarında “merhamet” ve “sosyal dayanışma” alt değerleri yer alırken Irak tarih ders kitaplarında rastlanmamıştır. “Sosyal değerler”den biri olan “davranış temelleri” alt değeri her iki ülkenin tarih ders kitaplarında mevcut değildir.

“Öz değerler” konusunda Türkiye ve Irak’ta okutulan tarih ders kitapları önemli bir benzerlik göstermektedir. Çünkü her iki ülkenin tarih ders kitaplarında “öz değerler” içinde yer alan “azimlilik, ısrar ve karar alma” alt değeri ilk sıradadır. Diğer bir alt değer olan “başarı ve inanç” da her iki ülkenin kitaplarında öne çıkmaktadır. Bu grupta “öz saygı” ve “duygusal güvenlik” alt değerleri ise hem Türkiye hem de Irak tarih ders kitaplarında tespit edilememiştir. Bunların dışında Irak tarih ders kitaplarında bulunmayan alt değerlerden biri de “görünme”dir. Al-Hüseyini (2001) ise yaptığı çalışmasında, Irak tarih ders kitaplarında en sık görülen değer “öz değerler” olduğunu belirtmektedir.

Türkiye’de okutulan tarih ders kitapların “Rekreasyonel değerleri” daha fazla içermektedir. Çünkü Türkiye tarih ders kitaplarında, “yeni deneyim”, “güzellik” ve “mutluluk” alt değerleri yer alırken, Irak tarih ders kitaplarında sadece “ yeni deneyim” alt değeri tespit edilmiştir. Bu grupta, Irak tarih ders kitaplarında “güzellik “mutluluk, eğlence, heyecanlanmak ve zaman yönetimi” alt değerleri yer almazken, Türkiye tarih ders kitaplarında “eğlence, heyecanlanmak ve zaman yönetimi” alt değerleri bulunmamaktadır.

Bulguların ortaya koyduğu sonuçlara göre, Türkiye’de okutulan tarih ders kitapları Irak’ta okutulan tarih ders kitaplarına kıyasla, “bedensel değerler” bakımından daha iyi düzeydedir. Çünkü Türkiye tarih ders kitapları “sağlık, aktivite, temizlik, rahatlık” alt

değerlerini içermektedir. Irak tarih ders kitaplarında ise sadece “sağlık” alt değeri yer almaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar Irakk tarih ders kitaplarında “sağlık “ alt değerinin bulunduğunu da doğrulamaktadır (Al-Hüseyni, 2001).

“Pratik değerler” bakımından hem Irak hem de Türkiye lise tarih ders kitapları içerdiği değerler bakımından benzerlik göstermektedir. Her iki ülkenin tarih ders kitaplarında, “pratik değerler”den olan “ekonomi, “çalışma, üretim kalite ve mükemmellik, sahiplenmek” alt değerleri verilmektedir. Fakat bu değerler Türkiye tarih ders kitaplarında daha fazla vurgulanmaktadır.

“Bilişsel değerler” açısından da Türkiye ve Irak’ta okutulan tarih ders kitapları benzerlik göstermektedir. Her iki ülkenin tarih ders kitaplarında, “bilişsel değerler” içinde yer alan “bilgiye önem vermek, bilimi ve bilim adamlarını sevmek” alt değerleri vurgulanmaktadır. “Bilgi, çeşitlilik ve zenginleşme” alt değerleri ise hem Türkiye hem de Irak tarih ders kitaplarında yer almamaktadır. Bu değerlerin frekansları da diğer değer gruplarında olduğu gibi Türkiye tarih ders kitaplarında daha yüksektir.

“Tarihsel değerler” Türkiye ve Irak tarih ders kitaplarında en fazla vurgulanan değerlerdir. Fakat analiz edilen kitapların tarih ders kitapları olmasından dolayı bu oldukça anlaşılabilir bir sonuçtur. Buna rağmen ders kitaplarında vurgulanan değerlerde bazı farklılıklar söz konusudur. Türkiye tarih ders kitaplarında “Türk liderlerinin rolünü ölümsüzleştirmek” alt değerinin ilk sırada iken Irak tarih ders kitaplarında “kurtuluş ve bağımsızlık” alt değeri ilk sıradadır. Bunları dışında, Irak tarih ders kitaplarında “Arap liderlerinin rolünü ölümsüzleştirmek” alt değeri ikinci sırada yer alırken, Türkiye lise tarih ders kitaplarında ikinci sırada “ulusal mirasla ve tarihle gurur duymak” alt değeri görülmektedir. Türkiye tarih ders kitaplarında yer ala “folklore saygı” alt değeri ise Irak tarih ders kitaplarında yer almamaktadır. Türkiye ve Irak tarih ders kitaplarında benzer “tarihsel değerler” bulunmasına rağmen, alt değerlerin yer alma oranları kitaplarda değişiklik göstermektedir.

Türkiye’de tarih öğretimine, bugünün dünyasını anlamaya yardımcı olma ve ataların mirasını aktarma rolü verilmektedir (Safran, 1997, s.28). Tarih öğretiminin bu rolü “liderlerin rolünü ölümsüzleştirmek” değerini ön plana çıkarmayı kolaylaştırmaktadır denebilir.

Bir diğer değer grubu olan “ulusal değerler” bazı açılardan Türkiye ve tarih ders kitaplarında farklılıklar göstermektedir. Türkiye tarih ders kitaplarında en fazla “barış

içinde yaşam” alt değeri öne çıkmaktadır. Irak tarih ders kitaplarında ise “ulusal birlik” alt değerinin öne çıktığı görülmektedir. “Ulusal değerler”den biri olan “kültürel kaynaşma” her iki ülkenin tarih ders kitaplarında tespit edilememiştir. Bulgulara göre, her iki ülkenin tarih ders kitapları “ulusal değerleri” içermekle beraber, bu değerlerin ders kitaplarında yer alma oranları farklılaşmaktadır. Türkiye tarih ders kitaplarında “ulusal değerlerin” daha yüksek oranda vurgulanmaktadır.

“Demokratik değerler” bağlamında Türkiye ve Irak tarih ders kitaplarında öne çıkan alt değerler “özgürlük ve eşitlik”tir. Fakat demokratik değerlerden biri “şûra” alt değeri Türkiye tarih ders kitaplarında yer alırken Irak tarih ders kitaplarında bulunmamaktadır. “İnsan haklarına saygı duymak” alt değerine ise Irak tarih ders kitaplarında daha fazla dikkat çekilmektedir.

Lise tarih ders kitaplarında yer alan değerlerin frekansları ve yüzdelik oranları değerlendirildiğinde, Türkiye’de okutulan tarih ders kitaplarında en fazla 2373 frekansla ve %33.44 oranla “tarihsel değerler”in yer aldığı görülmektedir. “Bedensel değerler” ise 50 frekans ve % 0.70 oranla tarih ders kitaplarında en az yer alan değerlerdir. “Liderlerin rolünü ölümsüzleştirmek ve ulusal mirasla ve tarihle gurur duymak” tarihsel değerleri, Türkiye’de okutulan tarih ders kitaplarında en fazla öne çıkan alt değerlerdir. “Fiziksel değerler”den biri olan “rahatlık” ise en düşük frekansa sahip alt değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak Fadıl (2020) tarafından belirlenen 66 alt değer 54’ü tarih ders kitaplarında yer almaktadır. Türkiye tarih ders kitaplarında tespit edilememiş alt değerler ise “öfkeye hakim olmak, davranış temelleri, öz saygı, duygusal güvenlik, heyecanlanmak, eğlenme, zaman yönetimi, fiziksel verim, gerçekçilik, bilgi, çeşitlilik ve zenginleştirme, kültürel kaynaşma”dır.

Irak’ta okutulan tarih ders kitaplarında da aynı şekilde 875 frekansla ve % 27.19 oranla en fazla “tarihsel değerler”e yer verilmektedir. Irak tarih ders kitaplarında 7 frekans ve % 0.22 oranla en az bulunan değerler “rekreasyonel değerler”dir. “Kurtuluş ve bağımsızlık” alt değeri 377 frekansla Irak tarih ders kitaplarında en fazla vurgulanan değerdir. Bunların dışında “bilgiye önem vermek ve liderlerin rolünü ölümsüzleştirmek” değerleri dikkat çekmektedir. “Sosyal değerler”in alt değerleri olan “alçakgönüllülük, örf ve adetlere saygı” ise Irak tarih ders kitaplarında en az orana sahiptir. Irak lise tarih ders kitaplarında bulunan toplam alt değer sayısı 41’dir. Bu durumda Fadıl’ın belirlediği 66 alt değer 25’i

Irak tarih ders kitaplarında yer almamaktadır. Irak tarih ders kitaplarının yer vermediği değerler: “Namus, kanaat, saygılı konuşmak, öfke kontrolü, davranış temelleri, sosyal dayanışma, merhamet, görünme, öz saygı, duygusal güvenlik, heyecanlanmak, güzellik, eğlence, mutluluk, zaman yönetimi, aktivite, rahatlık, temizlik, fiziksel verimler, gerçekçilik, bilgi, çeşitlilik ve zenginleştirme, folkloru saygı, kültürel kaynaşma ve şûra”dır. Sonuç olarak Türkiye tarih ders kitaplarının daha fazla değer içerdiği anlaşılmaktadır.

Türkiye’de okutulan tarih ders kitapları içerisinde, en fazla değeri % 39.28 oranla 10.sınıf tarih ders kitabı içermektedir. Irak’ta 1407 frekansla ve %43.72 oranla 4. (edebi) sözel düzeyde okutulan kitap en fazla değer içeren kitaptır. Bu kitap da Türkiye’deki 10.sınıf düzeye denk gelmektedir. Bu durumda Türkiye ve Irak tarih ders kitapları içerdiği değer oranlarıyla sınıf düzeyleri bakımından benzerlik göstermektedir.

Bulgulara göre, Türkiye ve Irak’ta okutulan tarih ders kitaplarında, değer sınıflarının her bir grubunda belli ölçüde benzerlik söz konusudur. “Ahlaki değerler” grubunda her iki ülkenin tarih ders kitaplarında öne çıkan alt değer “adalet”tir. “Sosyal değerler” grubunda ise Türkiye tarih ders kitaplarında “güvenlik ve istikrar” alt değeri öne çıkarken, Irak tarih ders kitaplarında “vatan sevgisi ve prestij” alt değerleri dikkat çekmektedir. “Öz değerler” içinde her iki ülkenin tarih ders kitapları en fazla “azimlilik, ısrar ve karar alma” alt değerini vurgulamaktadır. “Rekreasyonel değerler”den olan “yeni deneyim” alt değeri, Irak tarih ders kitaplarında bulunmakla birlikte frekansı oldukça düşüktür. Aynı değer Türkiye tarih ders kitaplarında daha yüksek düzeyde vurgulanmaktadır. “Sağlık” çok yüksek frekansa sahip olmasa da “bedensel değer” olarak her iki ülkenin tarih ders kitabında bulunmaktadır. “Pratik değerler” içinde ise “ekonomi” alt değeri hem Türkiye hem de Irak tarih ders kitaplarında öne çıkmaktadır. Türkiye ve Irak tarih ders kitaplarında “bilgiye önem vermek, bilim ve bilim adamlarını sevmek” alt değerleri, bilişsel değerler” olarak karşımıza çıkmaktadır. “Bilgiye önem vermek” ise en çok dikkat çekilen alt değerdir. “Tarihsel değerler” bağlamında ise, Türkiye tarih ders kitaplarında öne çıkan alt değer “liderlerin rolünü ölümsüzleştirmek” iken Irak tarih ders kitapları “kurtuluş ve bağımsızlık” alt değeridir. Bir diğer değer sınıfı “ulusal değerler”dir. Türkiye tarih ders kitaplarında öne çıkan ulusal değer “barış içinde yaşam”dır. Irak’ta ise “ulusal birlik” alt

değeri üzerinde daha fazla durulmaktadır. “Demokratik değerler”in bir alt değeri olarak “özgürlük” her iki ülkenin tarih ders kitaplarında öne çıkmaktadır.

demokratik değerler”, “insan haklarına saygı duymak, kültürel küreselleşme, eşitlik, özgürlük” alt değerleridir. Bu değer grubunun frekansı Türkiye tarih ders kitapları için 249, Irak tarih ders kitabı için 201’dir. Her iki ülkenin tarih ders kitaplarında öne çıkan alt değer “özgürlük”tür.

Sonuç olarak Türkiye ve Irak’ta okutulan tarih ders kitaplarının önemli ölçüde benzer değerleri içerdiği söylenebilir. Fakat Türkiye tarih ders kitaplarında yer alan ve Irak tarih ders kitaplarında bulunmayan bazı değerlerin mevcut olduğu görülmektedir. Genel anlamda ise Türkiye tarih ders kitaplarının değerleri daha fazla vurguladığı ve değerlere daha büyük oranda yer verdiği tespit edilmiştir. Benzer değerleri içeren Türkiye ve Irak lise tarih ders kitaplarında farklılıklar daha çok, değerlerin ders kitaplarında yer alma oranlarından kaynaklanıyor denilebilir. Bu sonucun, ortak geçmişe, inanca ve kültüre sahip olan komşu iki ülke için doğal olduğu düşünülebilir.

5.2. Öneriler

Her alanda olduğu gibi tarih öğretiminde de değerler eğitimi oldukça önemli bir yere sahiptir. Özellikle öğrenciler için en temel kaynaklardan biri olan ders kitapları araştırma anlamında ilgiyi hak etmektedir. Bu bağlamda ve araştırmanın sonuçlarına dayanarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

- Hem Türkiye’de hem de Irak’ta tarih ders kitapları farklı değer sınıfları dikkate alınarak daha detaylı incelenmeli ve bu alanlardaki eksiklikler tespit edilmelidir.
- Değer eğitimi yaklaşımları dikkate alınarak, her iki ülkede tarih ders kitapları gözden geçirilmelidir. Böylece, tarih ders kitaplarında hangi yaklaşımlar çerçevesinde değer öğretimi yapılması gerektiğine dair bazı fikirler ileri sürmek mümkün olacaktır.
- Tarih ders kitapları, telkin, analiz, sorgulama gibi yöntemlerle değer eğitimi yöntemleri açısından zenginleştirilmelidir.
- Çevreyi koruyan, estetik ve rekreasyonel değerleri de ön plana çıkaran, bir yaklaşımla tarih ders kitapları güncellenmelidir.

- İnsan hakları, demokrasi, şiddete karşı olma, dürüstlük, saygı, sevgi gibi çağın ihtiyacı olan değerler tarih ders kitaplarında daha fazla hissettirilebilir. Çünkü tarih dersleri gerçek hikayeler ve anekdotlar üzerinden bu tür değerleri aktarmaya müsait bir alandır.
- Irak tarih ders kitaplarında, Avrupa ve Amerika tarihi yerine kendi tarihlerini ön plana çıkarmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Böylece kendi tarihleri üzerinden milli ve manevi değerlerini vermeleri daha kolay olacaktır.
- Tarih öğretimi ve tarih ders kitaplarında değer, süreklilik arzeden bir konudur. Bu yüzden tarih öğretiminde değer eğitimi çalışmaları güncel araştırmalar paralelinde devam ettirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Abu El-Nil, M. (1979). *Sosyal psikoloji* . Kahire: Mısır ve Uluslararası Çalışmaları, Üniversite ve Okul Kitapları Merkezi Ajansı
- Abu El-Nil, M.. (1984). *Sosyal psikoloji*. Kahire: Mısır ve Uluslararası Çalışmaları, Üniversite ve Okul Kitapları Merkezi Ajansı
- Abu Jado, S.(1998). *The psychology of socialization*. Amman: Dar Al Maysara
- Acat, M.B., & Aslan, M. (2012). Yeni bir değer sınıflanması ve bu sınıflanmaya bağlı olarak öğrencilere kazandırılması gereken değerler, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (2),1461- 1474.
- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim 2. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Akbaş, O. (2008). Değerler eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (15), 9-27.
- Aktan, O. (2012). *100 Temel eserde yer alan değerlerle sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin uyumu*. Yüksek lisans tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Aktepe, V. (2014). Etkinlik temelli değer eğitiminin öğrencilerin yardımseverlik tutumlarına etkisi. *Researcher: Social Science Studies*, 2(2), 17- 49.
- Aktepe,V., & Yel.S. (2009). İlköğretim öğretmenlerinin değer yargılarının betimlenmesi: kırşehir ili örneği, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 607- 622.
- Aladağ, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi*. Doktora tezi, Gazi üniversitesi Eitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Al-callad, M. (2007). *Değerleri öğrenmek ve öğretmek değerleri öğretmek için teorik ve uygulamalı bir yöntem ve strateji anlayışı*. Ürdün: Darülmeshire
- Al-Hadry, K. (1998). *İslam'da önleyici eğitim ve orta okulların bundan ne ölçüde yararlandığı*, Makkah Al-Mukarramah: Umm Al-Qura University
- Al-Humeyri, A. (2019). The development of education in irak and its influence on the social life 1912- 1958. *Journal of the College of Basic Education for Educational and Human Sciences*, 43, 1130 - 1141.
- Al-Hüseyni, A (2001). *Ortaokul tarih kitaplarında hakim olan değerler*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Al-Qadisiyah Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Irak.
- Ali, S. (1989). *Yemen'de Hazırlık aşamasında tarih müfredatında toplumsal değerler*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ain Şemis Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Mısır.
- Al-Sayed, A., & Amin, A (1996). King Saud Üniversitesi öğrencileri arasında hakim olan değerler ve bunların akademik ortamın bazı değişkenleriyle ilişkileri üzerine bir çalışma, *Bilim ve Sanat klasörü*, 3 (2).
- Al-Wakeil, H., & Beşir, M (1990). *Müfredatı planlama ve geliştirmede modern eğitimler*, Kuwait : Al-Qabas
- Alwan, N. (2000). *Dini değerler ve bunların üniversite öğrencilerinin bazı kişisel özellikleriyle ilişkisi: Gazze valiliği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Eğitim Fakültesi, Gazze.
- Al-Zyoud, M. (2006). *Değişen dünyada gençlik ve değerler*, Amman: Dar Al Şuruk
- Arno, R.F. (1980). Karşılaştırmalı eğitim ve dünya sistem analizi. *Karşılaştırmalı Eğitim Değerlendirmesi*, 24 (1), 48-62.
- Arthur, J. (2005). The re-emerge of character education in British education policy. *British Journal Of Educational Studies*, 53(3), 239-251.
- Avcı, N. (2007), *Toplumsal değerler ve gençlik*, Ankara: Siyasal
- Aydın, A.(2016). *Mutluluk*, Ankara: Pegem A
- Aydın, M. (2011). Değerler işlevleri ve ahlak, *Eğitim Bir- Sen*, 7 (19), 39- 45.

- Aydın, M.Z. ve Akyol, G. Ş., (2014). *Okulda değerler eğitimi*. Ankara: Nobel
- Baier, K. (1967). The concept of value, *The Journal of Value Inquiry*, 1(1), 1-11.
- Balcı, A. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma*. Ankara: Pegem A
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Mersin Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 368-388.
- Bartiv, M. (2017). *Ortaokul öğrencilerinin insani değerler açısından durumlarının incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Bursa. <http://tez.yok.gov.tr>. sayfasından erişilmiştir.
- Başaran, İ.E. (1996). *Türk eğitim sistemi*. Ankara: Yargıcı
- Bobaroğlu, M. (2001). Değer üreten bir varlık olarak etik insan. *Düşünü-ü-yorum dergisi*, 6. Erişim adresi: <http://www.dusunuyorumdergisi.com/deger-ureten-varlik-olarak-etik-insan>.
- Bogdan, R., & Biklen, S. K. (1998). *Qualitative research for education an introduction to theory and methods*. Boston: Allyn and Bacon
- Bolat, H.(2019). *Türkiye ve Fransa ortaöğretim coğrafya dersi öğretim programlarının ve ders kitaplarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr>. sayfasından erişilmiştir.
- Bray, M., Adamson, B., & Mason, M. (2014) *Comparative Education Research: Approaches And Methods*, , The University of Hong Kong, Comparative Education Research Centre. Springer.
- Bruno, L. F. C., & Lay, E. G. E. (2006). Personal values and leadership effectiveness, *Journal of Business Research*, 61(6), 678- 683 .
- Chang, F. & Munoz, M.A. (2006). School personnel educating the whole child: impact of character education on teachers self assessment and student development. *Journal of Personnel Evaluation in Education*, 19 (1), 35-49.
- Chapin, J.R. (2006). *Elementary social studies*. Boston: pearson education allyn and Bacon.

- Cihan, N. (2014). Okullarda değerler eğitimi ve türkiye'deki uygulamaya bir bakış. *Turkish Studies*. 9(2), 429-436.
- Corbetta, P. (2003). *Social Research: Theory Methods and Techniques*. London: SAGE Publications Ltd.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory. *Sage Publication*, 12 (3), 614- 617.
- Creswell, J. W. (2002). *Educational Research: Planning, Conducting, And Evaluating Quantitative*. NJ: Merrill Prentice Hall.
- Çağlar, A. (2005). *Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar. yayıma hazırlayan: müzeyyen sevinç. okul öncesi dönemde değerler eğitimi*. İstanbul: Morpa.
- Çağlayan, A. (2005). *Ahlak pusulası ve değerler eğitimi*, İstanbul: Dem
- Çeçen, M. A., çiftçi, Ö. (2007). İlköğretim 6. sınıf türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 35 (173), 39-49.
- Çelik, Ö. (2016). *Disiplinler arası yaklaşımla değer öğretiminde yaratıcı drama yönteminin kullanılması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çevik, A., & Koç, G.,& Şerbetçi, K. (2020). *12. Sınıf Tarih Ders Kitabı*. Ankara: Tuna
- Demircioğlu, İ., & Tokdemir, M. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (15), 69-88.
- Demircioğlu, H.İ., & Demircioğlu, E. (2014). *Tarih Eğitimi ve Değerler Eğitimi*. Rafik Turan,Turan Ulusoy.(Ed.), *Değerler Eğitimi İçinde* (s. 269- 285). Ankara: Pegem A
- Demirel, Ö. (2006). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem A
- Dilek, D. (2002). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünme gelişimi*. Ankara: Pegem A

- Dilmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dilmaç, B., Arıca, O. T. ve Cesur, S. (2014). A validity and reliability study on the development of the values scale in Turkey. *Educational Sciences: Theory ve Practice*, 14 (5), 1661-1671.
- Doğan, İ. (2004). *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Pegem A
- Doğanay, A., ve Sarı, M. (2004). Değerlerin kazandırılmasında açık – örtük program, *Eğitim Yönetimi*. 39 (39), 356-383.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında değerlendirmesi, çukurova üniversitesi, *sosyal bilimler Enstitüsü dergisi* 17 (2), 77-96.
- Duman, B. (2016). Sınıf öğretmenlerinin mesleki değerlerinin incelenmesi. *ASOS Journal The Journal of Academic Social Science* 4 (27), 109-118.
- Edwards J. (1996). *Planning for Valuse Education İn The School Curriculum*. İn J.M.Halstead and M.J.Taylor (Ed). *Valuse Education İn Valuse*, (s. 167- 179). New York: Routledge falmer.
- Eğitim Sen (2015). *Değerler eğitimi nedir? nasıl olmalıdır?* Ankara: Eğitim-Sen.
- Ekiş, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79-96.
- Elbir, B., & Bağcı, C. (2013). Değerler eğitimi üzerine yapılmış lisansüstü düzeyindeki çalışmaların değerlendirilmesi. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish*, 8 (1), 1321-1333.
- Erden, M ., & Akman, Y.(1997). *Eğitim psikolojisi gelişim öğrenme- öğretme*, Ankara: Arkadaş
- Erden, M. (2007). *Eğitim bilimlerine giriş*. Ankara: Arkadaş
- Erdoğan, İ. (2003) *Çağdaş eğitim sistemleri*. İstanbul : Sistem
- Erdoğan,İ. (2015). *Karşılaştırmalı eğitim sistemleri*. İstanbul: Sümer

- Fadıl, A. (2020). *Whait'in Değer Sınıflandırmasına göre Arap ülkelerinin sözel altıncı sınıf, yeni ve çağdaş tarih kitaplarının değerlendirmesi*. Yüksek lisans tezi Diyal Üniuersitesi Temel Eğitim Fakültesi. Irak.
- Fichter, J. (1996). *Sosyoloji nedir?* (N. Çelebi Çev.). Ankara: Atilla
- Fidan, N., K. (2009). Öğretmen adaylarının değer öğretime ilişkin görüşleri. *Kuramsal Eğitim Bilim*, 2 (2), 1-18.
- Fitcher, J. (1991). *Sosyoloji Nedir?* (N. Çelebi Çev.). Konya: Selçuk Üniversitesi
- Fitzgerald, J. (1983). History in the Curriculum: Debate on Aims and Values, History and Theory, *The Philosophy of History Teaching*. 22 (4). 81-100.
- Garrab, Y. (1995). Mısır eğitim sistemindeki değerler, sorunlar ve gelecek vizyonları, *Eğitim gazetesi*, Mısır.
- Genç, M. (2013). *Değerler eğitimi*. Ankara: Maya A
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1994). Competing Paradigms İn Qualitative Research. *Handbook of qualitative research*, 2(105), 163-194.
- Güçlü, M. (2015). Türkiye’de değerler eğitimi konusunda yapılan araştırmalar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8(38), 720-732.
- Gül, U. M. (2017). Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin (5. sınıf) Değerler Eğitimi Yaklaşımıyla İncelenmesi. *Erciyes Journal of Education*, 1(1), 59-78.
- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. İstanbul: Ötüken
- Güngör, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar* . İstanbul: Ötüken
- Güngör, E. (2000). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. İstanbul: Ötüken
- Güngör, E. (2010). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken
- Güngör, G., & Göksu, A. (2013) Türkiye’de eğitimin finansmanı ve ülkelerarası bir karşılaştırma. Yönetim ve Ekonomi: *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(1), 59-72.
- Gürhan, E. (2017). *İlkokullarda uygulanan değerler eğitimi uygulamalarının yönetici ve sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi (Konya-Selçuklu örneği)*.

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Güven, A. Z. (2014). *Değerler eğitimi ve türkçe derslerinde değerlerin kullanımı*. Konya: Palet

Haldane, J. (2004). *The Nature of Values*. John. Haldane (Ed.), *Values, Education and the Human World* (pp. 1-13). UK: Imprint Academi

Halstead, J. M. ve Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: a review of recent research. *Cambridge Journal of Education* 30 (2), s. 169 – 202.

Halstead, J. M.(1996).*Values and values education in schools. Value in education and education in value*. Mark.J. Halstead ve Monica Taylor (Ed). London: Falmer

Hamidi, C., & Halil, N., & AL-douri, U.,& Karim, Z., & Hüseyin, E. (2020). *Arap dünyasının modern ve çağdaş tarihi*. Bağdat: Müfredat genel müdürlüğü

Hans, N. (2012). *Comparative education: A Study of Educational Factors and Traditions*. Routledge

Hindam, Y., & Jaber A. (1978), *Müfredat temelleri ve planlaması*, Mısır: Dar Al-Nahda

Holmes,B. (2018). *Karşılaştırmalı Eğitim: Bazı Yöntem değerlendirmeleri*. Routledge.

Hökelekli, H., & Turgay G. (2004). Üstün yetenekli çocukların değer yönelimleri ve eğitimleri, *Değerler ve Eğitimi Sempozyumu*, İstanbul

Hüsein, B., & Toma, F. (2009). Irak'ta eğitim gelişimi, *Eğitim çalışmaları*. 6, 154.

Inggs, E.N. (2004). Devoloping christian values in the adventist college experience: an example the teaching of history. *Institute For Christian Teaching*, 2(02), 95-107.

İnal, K. (1996). *Eğitimde ideolojik boyut-yazılar*. Ankara: Doruk

İşcan,C. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkinliği*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr>. sayfasından erişilmiştir.

- Kabapınar,Y. (2007). *İlköğretim hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde kullanılabilecek bir öğretim yöntemi olarak çözümlemeli öykü* (Ed) Cemil Öztürk ve Dursun Dilek. *Hayat Bilgisi Sosyal Bilgiler Öğretim İçinde*, Ankara: Pegem A
- Kagan.M., & Yılmaz.N. (2019). *Karakter ve değer eğitimi*. Ankara: Pegem A
- Kağan, M.(2020). *Değerlerin tanımı ve sınıflandırması*. Mücahit Kağan, Nusrettin Yılmaz (Ed.), *Karakter ve değer eğitimi*. (s.38) Ankara: Pegem A
- Karacaoğlu,Ö.,& Çabuk,B. (2002) İngiltere ve Türkiye eğitim sistemlerinin karşılaştırılması. *Milli Eğitim Dergisi*, 155-156.
- Kaya, M.(2010). Türkiye ve Almanya'daki lise coğrafya ders kitaplarının karşılaştırılması. Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Erzurum. <http://tez.yok.gov.tr>. sayfasından erişilmiştir.
- Kaymakcan, R., & Meydan, H. (2014). *Ahlâk değerler ve eğitimi*. İstanbul: Dem
- Kazım, M (1970). Değerlerin evrimi ve kırsal toplulukların gelişimi, *National Social Journal*, 7 (3). 3-24.
- Kelle U. (1995). *Computer-aided qualitative data analysis: Theory, methods, and practices*. Sage.
- Kenan, S. (2009). Modern Eğitimde Kaybolan Nokta: Değerler Eğitimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9 (1) , 259-295.
- Kerim, K. (2012). *Irak Cumhuriyeti'nde lise tarih ders kitaplarında yer alan değerler ve Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki benzerleri*. Yüksek lisans tezi Al-Kadisiyye Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Irak.
- Keskin, Y. (2015). Tarih Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (7), 659-674.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye'de Sosyal Bilgiler Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi.Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Dalı. İstanbul.

- Kılıç, A. & Yurdabakan, A. & Kılıç, A. & Özoğlu, M. & Gülbacı, M. & Selçuk Süzme, P. & Yıldız, R. & Güzel, S. & Canbolat, Y. (2015). *Türk eğitim sistemi ve ortaöğretim*. (Ed.) Ercan Türk. Ankara: Milli eğitim bakanlığı..
- Kılıç, A. ve Seven, S. (2007). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Pegem A
- Kızılçelik, S., & Erjem, Y. (1992). *Açıklamalı sosyoloji terimler sözlüğü*. Konya: Günay
- Kim, E. (2004). *Sosyal learning of valuse and teacher- student international in a teansitional Chine- PHD- University of California, lossangeles*.
- King, E. (2000). A Century of Evolution in Comparative Studies, *Comparative Education*, 36, (3) 267-277.
- Kirschenbaum, H. (2000). From values clarification to character education: A personel journey. *Journal of Humanistic Counselling, Education and Devolepment*, 39,(1) 4 - 20.
- Korkmaz, T. (2005). *Türk ve İngiliz eğitim sistemlerinin karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Buras <http://tez.yok.gov.tr>. sayfasından erişilmiştir.
- Kula, O.B. (1988). Ders kitabının yapımında gözetilen bilim-kurumsal ve didaktik çerçeve. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 97-107.
- Kuşdil, M.E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. 2000. Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve schwartz değer kuramı, *Türk Psikoloji Dergisi*, 15,(45), 59-76.
- Lauwerys, J. A. ,Varış, F., & Neff. K. (1979) *Mukayeseli Eğitim*. Ankara: Ankara Üniversitesi
- Leming, S. J. (1997). Teaching values in social studies education past practices and current trends. http://www.usoe.k12.ut.us/curr/char_ed/fedproj/hist/teaching.htm web adresinden 16. 11. 2006 tarihinde alınmıştır.
- Mallat, N. (2007). Exploring Consumer Adoption of Mobile Payments—A qualitative Study. *The Journal of Strategic Information Systems*, 16,(4), 413- 432.
- Maslow, A.H. (1968). *Toward a psychology of being*. New York: Van Nostrand Reinhold

- MEB. (2018). Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim tarih dersi (9,10 ve 11.sınıflar) öğretim programı. Ankara
- MEB. (2003). Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği. Resmi Gazete, 21/7/2012-28360
- MEB. (2009). Sosyal bilgiler dersi (4-5. sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu. T.T.K.B. Öğretmenler Portalı. <http://ttkb.meb.gov.tr>
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1(1), 93-108.
- Milli Eğitim Bakanlığı komisyonu, (2020). *Modern ve çağdaş avrupa tarihi*. Bağdat: Müfredat genel müdürlüğü
- Morgan,G. & Smircich, L. (1980). The case for qualitative research. *Academy of management review*, 5, (4), 491-500.
- Morse, J. M. (2016). *Mixed method design: Principles and procedures*. New York: Routledge.
- Moustakas, C. (1971). Personal growth: the struggle for identity and human values. *Howard A. Doyle Publishing Company*, Cambridge, Massachusetts.
- Muç, K. (2019). *Ortaöğretim tarih ders kitaplarında değer aktarım yaklaşımları nelerdir?*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr>. sayfasından erişilmiştir
- Naji, A., & Tevfik, E., & Türki, M., & İbrahim, N., & Halef, D., & Hassan, E.(2020). *Arap-islam medeniyeti tarihi*. Bağdat: Müfredat genel müdürlüğü
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: nicel ve nitel yaklaşımlar*. İstanbul: Yayın Odası
- Neuman, W. L., and Robson, K. (2014). *Basics of social research*. Toronto: Pearson Canada

- Özdaş, F. (2013). *Ortaokullarda değerler eğitimi ve istenmeyen öğrenci davranışlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi*. Doktora tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Elazığ. <http://tez.yok.gov.tr>. sayfasından erişilmiştir.
- Özdemir, M. (2010) Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özden Çelik, E. (2013). *Değer Aktarımında Sınıf Öğretmenlerinin Rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli
- Özden, Y. (1999). *Eğitimde Dönüşüm Eğitimde Yeni Değerler*. Ankara: Pegem A
- Özmete, E. (2007). Effect Gender on the Value Perception of the Young: A Case Analysis, *College Student Journal*, 41,(4), 859- 871.
- Öztürk, C., & Acun. H., & Akengin. H., & Ata. B., & Baysal. N., & Demircioğlu, İ. H. A., & Doğanay. M., & Gültekin. Y., & Kapapınar.G., & Karabağ. S., & Tekindal. T., & Yanpar. Ş., & Yel. S. (2006), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Pegem A
- Öztürk, H. (1991). *Batı çocuk klasiklerinde temel değerler*, Ankara: Nar
- Paul, M. & Lakshmi, V. (2018). Value education in educational institutions and role of teachers in promoting the concept. *International Journal of Educational Science and Research*, 8(4), 29-38.
- Pearlin, L. I. ve Kohn, M. L. (1966). Social Class, Occupation, and Parental Values: A Cross-National Study. *American Sociological Review*, 31, (4), 466 – 479.
- Pope, C., Ziebland, S. and Mays, N. (2006). *Analysing qualitative data. Qualitative Research in Health Care*. UK: lackwell Publishing Ltd
- Robbin, S.P., & Judge, T.A. (2012). *Örgütsel davranış*.(Erdem. İ çev.) Ankara: Nobel
- Roberts C.W. (1997). *Text analysis for the social sciences: Methods for drawing statistical inferences from text and transcripts*. New York: Routledge .
- Rokeach, Milton. (1973). *The nature of human values*, New York: The Free
- Safran, M. (1993). Tarih öğretiminin eğitimsel amaçları. *Belleten*. 57(220), 827- 842.

- Safran, M. (1997). *Tarih Öğretimi ve Çağdaş Müfredat Teorileri*. Türk Tarih Kongresi. XII. Ankara.
- Sakaoğlu, N. (1998). *İlkokul tarih programları ve ders kitapları. tarih öğretimi ve ders kitapları. (Haz.) Salih Özbaran*. İzmir: Dokuz Eylül
- Salut,N. (2005). *Filistin okullarında alt temel kademe öğrencilerine sunulan ilahilerde yer alan değer kavramları*, yüksek lisans tezi, İslam Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Gazze.
- Sanchez, T. R. (1998). Using stories about heroes to teach values. *ERIC Clearinghouse for Social Studies/ Social Science Education*. 1- 6.
- Schwartz, S. H. (1999). A theory of cultural values and some implications for work. *Applied Psychology: An International Review*, 48 (1), 23-47
- Schwartz, S. H. (2006). Les valeurs de base de la personne: Théorie, mesures et applications Basic human values: Theory, measurement, and applications, *Revue Française de Sociologie*, 47, 249-288.
- Schwartz, S. H. and Saving, L. (1995) Identifying Culture-specific in the content and structure of values. *Journal Cross-Cultural Psychology*, 26 (1), 92-116.
- Seefeldt, C.(1989). *Socail studies for the preschool- primery child*. Columbus, Ohio: merrill publishing company.
- Senemoğlu, N.(2007). *Gelişim öğrenme ve öğretim*. Ankara: Gönül
- Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for information*, 22(2), 63-75.
- Silverman, D. (2001). *Interpreting qualitative data method for analysing talk, text and interaction*, London: Sage.
- Slater, F. (2002). *Citizenship education through secondary geography: values and values education in the geography curriculum in relation to concepts of citizenship. active citizenship, sustainable development and cultural diversity*. University of London Institute of Education. London

- Superka, D.P., Ahrens, C., Hedstrom, J.E., Ford, L.J. & Johnson, P.L. (1976). *Values education sourcebook: conceptual approaches, material analyses, and an annotated bibliography*. Colorado: Social Science Education Consortuim, ERIC Clearinghouse for Social Studies, Social Science Education.
- Süngü, H.(2002). *Bazı avrupa birliği ülkeleri eğitim denetimi sistemlerinin türkiye'deki okul yöneticileri tarafından değerlendirilmesi (Kırıkkale ili örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırıkkale.
- Şahin, T. (2013). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değerler eğitimi öz-yeterliliklerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şentürk , L., & Aktaş, E.(2015). Türkiye’de ve Romanya’da okutulan ana dili Türkçe ders kitaplarının değer iletimi açısından karşılaştırılması. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 215-243.
- Tahtawi, S. (1996). *Kuran hikayelerinde eğitimsel değerler*. Mısır: Dar Al-Fikr Al-Arabi
- Tay, B., & Baş, M. (2015). 2009 ve 2015 yili hayat bilgisi dersi öğretim programlarının karşılaştırması, *Baybüt üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*, 10(2), 341,374.
- TDK (2011). Türkçe Sözlük. Ankara: TDK.
- TDK. (2005). Türkçe Sözlük. Ankara: TDK.
- Tesch, R. (1991). Introduction. qualitative sociology: computers and qualitative data II, Special Issue, Part 1, 14, 3, 225- 243.
- Tezcan, M. (1974).Türklerle ilgili stereotipler (Kalıp yargılar) ve Türk değerleri üzerine bir deneme. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi
- Thomas, R. Murray. 1990. “The nature of comparative education” MurrayThomas (Ed.) *International comparative education practices, Issues & Prospects*. Oxford: Pergamon
- Türkoğlu, A. (1985). Fransa, İsveç ve Romanya eğitim sistemleri. Doçentlik Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi. Ankara.

- Ulasoy, K., & Dilmaç, B.(2016). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem A
- Ulusou, K., & Dilman, B. (2012). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem A
- Ulusoy, K. (2003). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarih ve ahlak eğitimi ilişkisi üzerine görüşleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Ulusoy, K. (2010). Değer eğitimi: davranışçı ve yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan tarih programlarında değer aktarımı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi*, 12(1), 32-51.
- Ulusoy, K. ve Arslan, A. (2014). *Değerli bir kavram olarak değer ve değerler eğitimi*. (Ed.) Refik Turan ve Kadir Ulusoy, *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi içinde* (s.1-16). Ankara: Pegem A
- UNESCO. (2005). Living values education. 24.04.2001, www.livingvalues.net
- UNESCO. Sinclair, M. (2004). Learning to live together: building skills, values and attitudes for the twenty-first century. Geneva: International Bureau of Education
- Uzun, T., & Özdem, G.(2020). Karakter ve değer eğitimi. M. Kağan, & N. Yılmaz (Ed.), *Değerler eğitimi* (s. 112). Ankara: Pegem.
- Uzunkol, E., & Yel, S. (2016). Effect of value education program applied in life studies lesson on self-esteem, social problem-solving skills and empathy levels of students. *Eğitim ve Bilim*, 41 (183). 267-292.
- Ünal, C. (1981). *Genel Tutamların veya değerlerin psikolojisi üzerine bir araştırma*, Ankara: Ankara Üniversitesi dil ve tarih- coğrafya Fakültesi
- Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis.
- Warnock, M. (1996). *Values in education and education in values*. J.Mark Halsted & Monica .J. Taylor (Ed). *Moral values* (s.45-53). London: Falmer
- Weitzman E.A., & Miles M.B. (1995). *Computer programs for qualitative data analysis.*: Sage
- Welton, D. A. ve Mallan, J. T. (1999). *Children and their world: strategies for teaching social studies*. Boston: Houghton Mifflin Company.

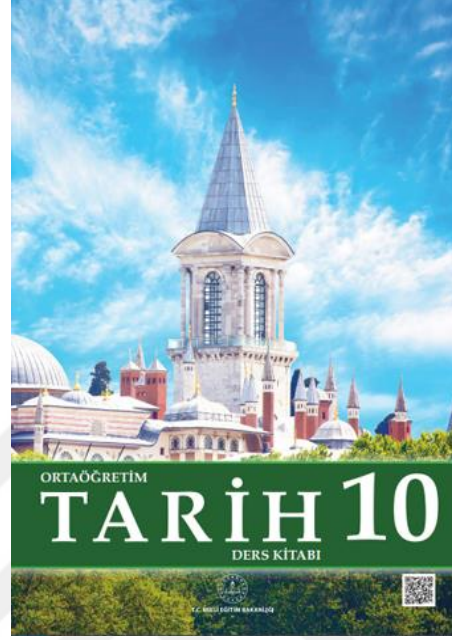
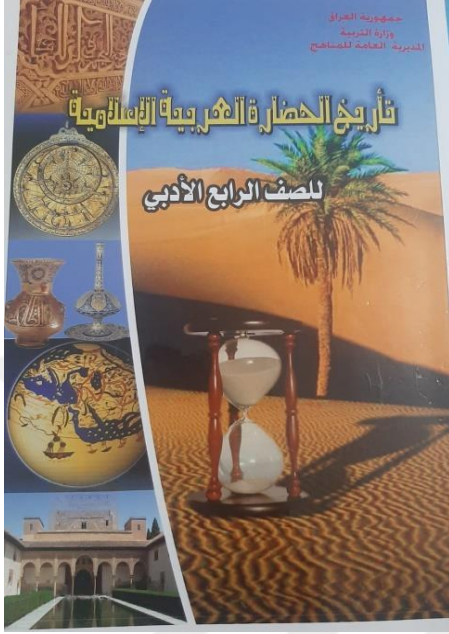
- White, Ralph, K. (1951): Value analysis: *The nature and use of the method*, New Jersey: liberations
- Whitney, I.B. (1986). *The status of valuse education in the middle and junior high school*, Tennessee University.
- WOS (2016). In The Web of Science platform. Retrieved January 11, 2016 from <http://ipscience.thomsonreuters.com> (Erişim Tarihi: 30.05.2016).
- Yaman, E. (2012). *Değerler eğitimi*. Ankara : Akçağ
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitime genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. (19), 499-522.
- Yılar, R. (2016). İlettiğı değerler açısından ilkokul Türkçe ders kitaplarındaki metinler üzerinde incelemeler. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11,(2) 491- 506.
- Yıldırım, A, (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi, *Ortadoğıu Teknin Üniversitesi Eğitim Bilimleri bölümü*, 23 (112), 7-17.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin
- Yıldırım, K. (2009). Values education experiences of Turkish class teachers: A phenomeonological approach. *Eğitim Araştırmaları- Eurasian Journal of Educational Research*, 35, 165-184.
- Yılmaz, K. (2010). Devlet ortaöğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin örgütsel adalet algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10 (1), 579- 616.
- Yin, R. K. (1994). *Case study research: Design and methods*. Thousand Oaks: Sag.
- Yüksel, E., & Kapar, M., & Bağcı, Ö., & Bildik, F., & Şahin, K., & Şafak, L., & Ardıç, M., & Yıldız, S. (2020a). *10.Sınıf Tarih Ders Kitabı*. Ankara: Özgün
- Yüksel, E., & Kapar, M., & Bağcı, Ö., & Bildik, F., & Şahin, K., & Şafak, L., & Ardıç, M., & Yıldız, S. (2020b). *11. Sınıf Tarih Ders Kitabı*. Ankara: Özgün

EKLER

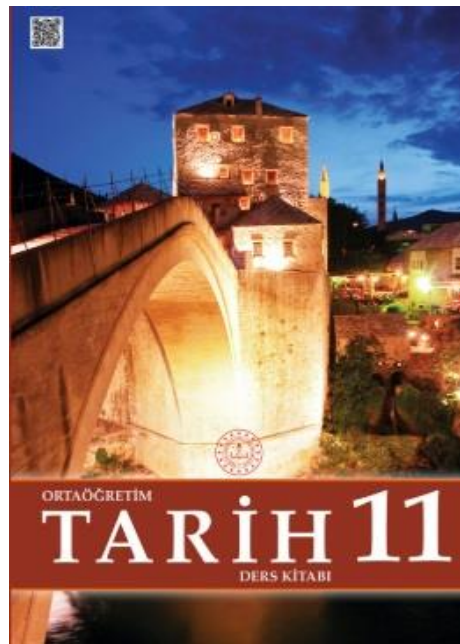
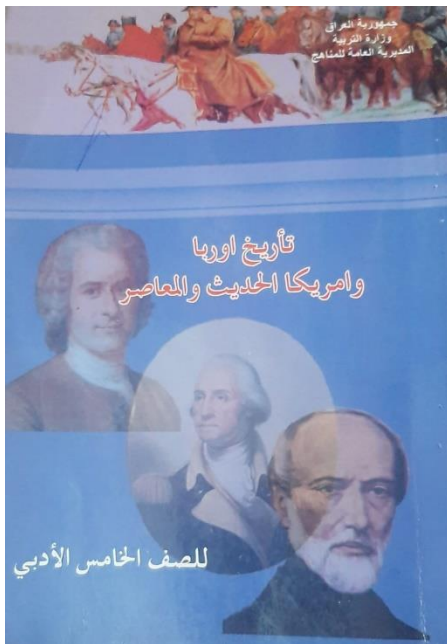
Ek 1

Irak 4. Edbi (sözel) ve Türkiye 10. Sınıf tarih ders kitabı kapak sayfası

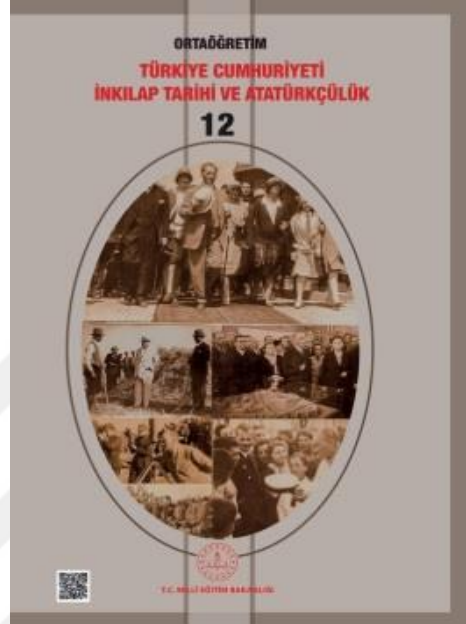
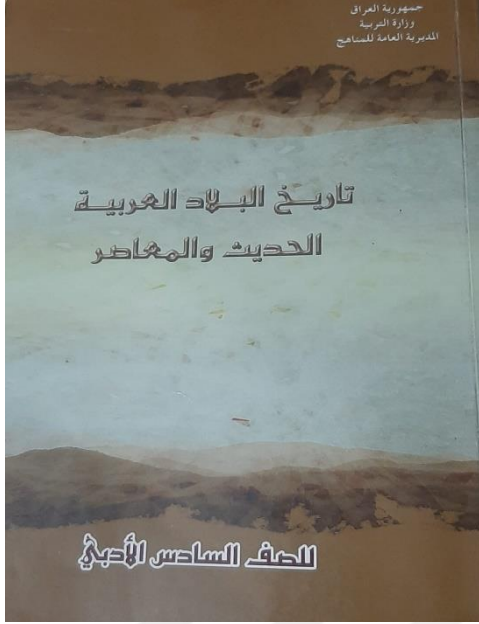
Ek 2

Irak 5. Edbi (sözel) ve Türkiye 11. Sınıf tarih ders kitabı kapak sayfası

Ek 3

Irak 6. Edbi (sözel) ve Türkiye 12. Sınıf tarih ders kitabı kapak sayfası

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...